

Írán a Zakavkazsko

www.cecik.cz

www.facebook.com/cecik.cz

<https://itunes.apple.com/cz/app/cecik/id947349726?mt=8>

Z Brna přes Slovensko, Maďarsko, Srbsko až do Bulharska

úterý 28. července

Naše cesta na Kavkaz začala docela netradičně svatbou. Vlastně ještě před tím jinou cestou, jejíž následkem byla zmíněná svatba. Totiž – náš Hynek si z loňských prázdnin, které s přítelkyní Bédou strávil v uvolněném prostředí indonéských pláží a plantáží, přivezl jako suvenýr Antonína, který se narodil o tři čtvrtě roku později, na státní svátek 8. května. Vzhledem k okolnostem se ti dva, vlastně už tři, rozhodli uspořádat svatbu dodatečně, 25. července 2015, což s neochvějnou přesností kolidovalo s termínem, ve kterém se čerstvý dědeček Mates rozhodl vyrazit na letní dovolenou. Výsledkem byl téměř rodinný kolaps – souběh dvou tak velkých akcí byl organizačně opravdu dost náročný. Naštěstí si Hynek s Bédou připravili většinou věci sami, a to velmi precizně, a nakonec situaci urovnal i fakt, že se Mates na posledních 10 dní odklidil do USA a Mexika na konferenci Microsoftu.

Svatba byla úžasná. Uskutečnila se na opuštěné lesní louce u říčky Rokytná, kam se sice muselo všechno složitě dopravit lesem a celé vybavení se muselo od základu vybudovat, včetně stavby svatebního tee-pee, polní kuchyně, jídelny, stanového městečka čítajícího další tři velká tee-pee a 28 menších stanů pro hosty a samozřejmě i vykopání latrín. Pršelo jen málo, nic se nepokazilo a nebýt množství vos, které ke svatebnímu veselí přispěly řadou štípanců a jednu alergickou reakcí vyžadující příjezd záchranky (naštěstí nakonec bez následků), nemělo by to jediný kaz. Ale k přírodě vosy patří a všechno ostatní klaplo na jedničku.

Tím byl první postupový cíl splněn a my jsme následující dva dny mohli věnovat vystřízlivění, cestě do Prahy (Mates), odvozu věcí z tábořiště (já), oslavě s kamarády (Vojta) a občas i troše balení (kdo měl právě čas). Byli jsme z toho všeho natolik utahaní, že jsme se kupodivu výjimečně ani nepohádali.

Nakonec jsme v úterý ráno přece jen naházeli věci do auta a tiše doufali, že nechybí nic důležitého. (V tomto směru se nakonec projevil jako rekordman Mates, který v Brně zapomněl knížku, konektor k nabíječce, zubní pastu, všechny průvodce Tureckem, dva slovníky kavkazských jazyků a jednu tureckou konverzaci. Během cesty ho tato roztržitost bohužel neopustila a postupně ztratil nůž, několik kusů oblečení, vývrtku a brýle.) Úplně poprvé jsme na tak dlouhé cestě byli všichni tři řidiči, takže jsme se střídali po třech hodinách a kdo neřídil, dospával deficit. Stejnou trasou jsme se už 2011 vydali na okružní cestu Tureckem, takže prvních pár dní nás nečekalo nic nového. Jedinou pozoruhodností snad byl Bělehrad,

kde jsem si ve vjezdu na dálnici zapoměla v mytlnici vyzvednout lístek, což jsem pak na druhém konci Srbska dost těžko vysvětlila. Cestou jsme poslouchali hudbu a sledovali, jak směrem na jih postupně klesá životní úroveň lidí. Přespali jsme na parkovišti u dálnice kdesi v Bulharsku.

Pokračujeme přes Bulharsko a Turecko (Istanbul, Samsun a Trabzon)

středa 29. července

Ráno jsem vyhodnotila, že materiální situace v Bulharsku se sice trochu zlepšuje, ale netýká se to oblasti poblíž tureckých hranic. Tam vládl pořád socialistický binec – pobožené domy a opuštěné továrny lemovaly rozpadající se silnice s pouhými dvěma pruhy, což bylo v provozu hlavního tahu na Istanbul značně nepříjemné. Na turecké hranici se budovala nová gigantická celnice a změř vznikajících budov, hlubokých příkopů a stavebních strojů vytvořila úctyhodné bludiště. Stavební dělníci nám s mohutným smíchem ukazovali cestu, mávali a pokřikovali na nás, a když jsme se konečně střetli do správné brány, přebrali nás celníci a s širokými úsměvy nás asi půl hodiny posílali pořád dokola mezi třemi staništi. Vždy, když jsme doplnili chybějící položku, ukázalo se, že ještě na něco zapomněli: vydat pasy, umístit razítko, zapsat nás do počítače... Po třetím okruhu jsme to nakonec zvládli a z ubohé periferie Evropské unie jsme projeli bránou do zatraceně bohaté země třetího světa. Rozdíl oproti Bulharsku byl opravdu do očí bijící – skvělá šestiproudová dálnice byla velkoryse lemovaná okrasnými dřevinami, za nimi se rozkládala obdělaná a hojně zavlažovaná pole, na okrajích měst vznikala nová moderní sídliště. Provoz byl zkraje minimální, ale u Marmarského moře jsme se napojili do šílené skrumáže aut předjíždějících se divoce ze strany na stranu, bez blinkrů, zato s mohutným troubením. Také nás občas minulo policejní auto, v němž měl spolujezdec o kolena opřený samopal. Netušili jsme, že si na takový obrázek během této cesty budeme muset zvyknout.

Istanbul pro nás byl tak trochu šok. Za ty čtyři roky, co jsme ho neviděli, prošel neuvěřitelným rozvojem a rozrostl se podél pobřeží do šířky o dobrých dvacet kilometrů. A nebyly to žádné slumy, Istanbul lemovala luxusní hypermoderní sídliště plná bank, hotelů, stadionů a výškových domů. A bohužel také aut – přestože jsme střed města minuli širokým obchvatem na Ankaru, stejně jsme se dostali do kontinuální dopravní zácpy, což znamenalo, že jsme se asi 40 km posouvali ve čtyřech pruzích, v nichž se proplétala, troubila a vytlačovala auta všech značek a velikostí. Děkovali jsme

přítom Bohu za turecké řidiče, kteří jezdí velice svižně – v našich poměrech by se to pravděpodobně zastavilo úplně. Pravda je, že slabší povahy zvyklé na evropskou disciplínu by turecký styl jízdy asi vyvedl z míry – takovými nepodstatnými maličkostmi, jako je omezení rychlosti, zákaz předjíždění, vyznačení jízdních pruhů, blinkry a dokonce i směr jízdy na dálnici nebo červená na semaforu, se turečtí řidiči nenechávají ani v nejmenším omezit. Naši cestu to ale velice urychlilo, takže odpoledne jsme už byli před Ankarou, kde jsme se odpojili k pobřeží Černého moře směrem na přístav Samsun, a pak jsme sledovali pobřeží dál na východ. Ve dvě hodiny ráno jsme v neuvěřitelném horku a vlhku ulehli před Trabzonem na parkovišti. Nad námi se tyčil minaret a pod ním v hospodě končila zpěvem jakási bujná oslava.

Z Turecka (Trabzon a Hopa) do Gruzie (Batumi)

čtvrtek 30. července

Gruzie je zapeklitá země. Už jen ten název. Sami Gruzínci svou zemi nazývají Sakartvelo a slovo Gruzie prý pochází z ruštiny (z výrazu грозный, tedy krutý, surový), ale jeho anglická varianta Georgia je prý převzatá z řečtiny a odkazuje na sv. Jiří. Tak nevím... Jisté je, že ve starověku se země nazývala Kolchidou a proháněli se po ní bájní Argonauti. Dále je jisté, že o ni postupně projevíli zájem Římané, Arabové, Mongolové, Turci i Rusové, a to většinou za pomoci armády. To, že Gruzínci se tomu všemu dokázali ubránit a zachovali si přitom svébytnou povahu, jazyk i písmo, svědčí o mnohém v jejich charakteru.

Po včerejším řidičském výkonu jsme ráno sice zaspali do půl osmé, ale už v osm jsme zase uháněli dál podél moře na východ. Celých těch 500 km tureckého černomořského pobřeží tvoří v podstatě jediné kontinuální město, kde průjezdní silnici na levé straně lemuji upravené pláže plné slunečníků a lehátek, sem tam přerušené malým letištěm, napravo pak lesnaté hory a pod nimi moderní bytové domy se spoustou balkonů, obchůdků a kavárniček. Vesnice se pozná jen podle toho, že se domy z osmi pater sníží na tři. Nebýt častých mešit a minaretů, vypadalo by to tam úplně stejně jako v Řecku po skončení finanční krize a s čerstvě nastartovanou ekonomikou. Starší domy jsou občas sice ještě lehce omšelé, ale všude kolem se staví spousta nových bytovek, bank, hotelů a dětských hřišť. V Trabzonu to navíc vylepšili stavbou tolika nových stadionů, kurtů a dalších sportovišť, až jsme nabyli podezření, jestli tam snad nemá konat příští olympiáda. Za tímto rozvojem však stála jen místní univerzita a fotbalový klub, jejichž představitelé spojenými silami nasměrovali přebytek financí do sportu.

Pro naši cestu bylo potěšující zjištění, že ani dopoledne pracovního dne nesnížili turečtí řidiči průměrnou rychlost aut při projíždění

obcemi pod 100 km/hod. Pravda je, že v některých úsecích dopravní cedule zvyšovaly maximální povolenou rychlost z 50 na záhledných 82 km/hod, ale tureckým řidičům to bylo stejně jedno a zuřivě troubili na každého chodce, který se jen blížil k silnici.

Před obědem jsme se zastavili na kávu v jedné z maličkých hospůdek. U stolků tam posedávala spousta Turků mužského pohlaví a důchodového věku a hráli něco jako scrabble. Bouřlivě se s námi přivítali, potřásali nám rukama a bleskově uvolnili jeden stolek. Když došlo na placení, ukázalo se, že už i tohle vyřídili. A tak jsme jim znovu potřásli rukama, věnovali jim pohlednici Brna a s pozdravy *auf Wiedersehen* a *danke schön* jsme se vypo-klonkovali zpět k autu. Turky mám opravdu moc ráda.

Po poledni se silnice náhle zúžila na dva pruhy a dvěma závěrečnými tunely nás přivedla ke gruzínské hranici. U závory se stočila dolů na pobřeží, kde stála Fronta. Nekonečná řada aut a autobusů lemovala klikatý břeh a mizela v nedohlednu. Vydali jsme se hledat konec a po velmi dlouhé době jsme dorazili na místo, kde se všichni, včetně dálkových autobusů, museli na užoučké silnici otočit a zařadit na konec fronty. Zařadili jsme se tedy také, a pak jsme čekali. A čekali. Kousek popojeli. A zase čekali. Jediným rozptýlením v tom vedru byli procházející prodávající vody a preclíků a občasná hádka řidičů, zuřivě protestujících, když se někdo pokusil vjet do mezey, která mu nepatřila. Moře bylo špinavé a horké, pobřeží plné výkalů a auto rozpálené.

Po čtyřhodinovém čekání jsme konečně hranici překonali a vjeli do Batumi. V průvodci jsme se dočetli, že jde o jedno z nejvýstavnějších gruzínských měst, luxusní letoviště i rozvinuté průmyslové centrum bohaté díky ropovodu z Baku. O to víc nás první dojem šokoval. Podél silnice se tyčily buď vybydlené, nebo už hodně dlouho nedostavěné panelové domy, ze zbytků splácané chatrče a pouliční stánky, mezi nimiž se motaly stovky miniaturních krav a prasat. Silnice i ulice byly plné hlubokých děr a probíhalo na nich něco, co Gruzínci považují za běžný dopravní ruch, já bych to ale spíš zařadila do kategorie středně těžkých válečných konfliktů. Turecký provoz se proti tomu dá přirovnat k elegantní a dobře secvičené polonéze. Gruzínští řidiči jezdí, jako by měli za úkol nabourat co nejvíc aut, nečekaně vjíždí ostatním do cesty, cpou se do mezer, do kterých se evidentně nemůžou vejít, troubí, do křižovatek a kruhových objezdů vnikají zásadně na červenou a bez rozhlížení a ostatní řidiče se snaží zablokovat nebo aspoň shodit ze silnice.

Tento první nápor našťěstí schytl Mates, takže se to obešlo bez následků na autě či na životech, ale jen za cenu nemalého úsilí. I za takto ztížených podmínek jsme nakonec dokázali najít ná-

břeží a na něm hotel. Byla to docela luxusní záležitost, Batumi je opravdu vyhlášené přímořské letovisko. První kontakt s Gruzínci našťastí rozptýlil mé obavy z potíží při komunikaci – rychle jsme zjistili, že i zde všichni bývalí občané SSSR mluví skvěle rusky a, na rozdíl od většiny Čechů, jim tento jazyk nezpůsobuje žádné větší trauma ani rozpaky.

Poté, co jsme dokázali umístit auto široké 2 metry do dvora vjezdem širokým 2,02 m, jsme se vydali projít na pobřeží. Kontrast se zbytkem města byl neuvěřitelný. Nábřeží v Batumi se dá charakterizovat jediné slovem monumentální. Vybavenost města podél pláží je přehlídkou cirkusáckého luxusu, který nadevše milují Rusové – však jich tu mezi návštěvníky byla většina. Bylo tam obrovské ruské kolo, ošklivé a monumentální mrakodrapy nezjistitelného určení, stánky s příšerně barevnými a třpytivými suvenýry, hlasitá hudba, blikající světla, rodinky pořizující si selfíčka, jezdící na šlapacích čtyřkolcích a mířící na diskotéky.

Rychle jsme zahrnuli dál od pobřeží do starého města, tam to ale nebylo o moc lepší. V polorozpadlých domech sice sídlily čajovny, ale i v nich vřískalo hlasité disko. V historických domech se prodávaly blýskavé hračky polepené flitry a nevkusně obrovské šperky. Mezi ruskými rodinkami se tam občas procházeli i Gruzínci a Adžarové, u nichž Vojta s ocenil především pohled na děvčata. To byla ale opravdu jediná zajímavá atrakce, a tak jsme se z toho hluku stáhli zpět na střechu hotelu Admiral, kde jsme si objednali večeři. Byla skvělá a slibovala, že o zážitky v tomto směru nebude v Gruzii nouze. Donesli nám koprovou a anýzovou polévku, obě byly husté a vydatné a plavaly v nich obrovské kusy kuřete či hovězího i s kostí. Jak jsme později zjistili, pro gruzínskou i arménskou kuchyni jsou takové polévky typické. Jsou opravdu velmi chutné, ale mají jednu vadu – nijak se nám nepodařilo zjistit, jak se dá čtvrtka kuřete plovoucí ve vodě efektivně sníst lžící, aniž by si člověk vyklopil celou misku do klína.

Po polévce následovaly zelné závitky plněné mletým masem a přelité jogurtem, slaný brynzový koláč a játrové ragú. Na to, že jsme si vše objednali úplně namátkou z gruzínsky psaného jídelníčku a bez jakékoliv představy o tom, co nám asi tak donesou, to byl skvělý výsledek.

Gruzii přes Adžarii (Batumi) a Gurii do Horní Svanetie (Poti, Zugdidi a Mestia)

pátek 31. července

Gruzie je sice malý stát s pouhými 4,5 miliony obyvatel, ale zato pěkně pestře namíchanými. Kromě Gruzínců tam žije velký počet Azerů, Arménů, Osetínců, Abchazů a Rusů, dále i Kurdové, Ukrajinci, Židé, Bělorusové, Asyrané, Tataři a další. Sami Gruzínci se navíc skládají z Adžarů, Svanů, Kachetů, Mergelů, Lezginců a dalších nevyslovitelných podnárodů, které se mezi sebou vlastně ani nedomluví. Všechno to navíc vyznává celou paletu náboženství jak křesťanských (pravoslavné, arménské apoštolské či katolické), tak islámských a dalších, jako je jezidismus, judaismus, báháismus a několik dalších -ismů. Tenhle mix se dělí na 12 regionů, z toho dvě autonomní republiky (Abcházie a Adžárie) plus Jižní Osetie, která se tam nepočítá, protože ji už fakticky spolklo Rusko. Stručně řečeno je Gruzie vroucím kotlem a mám dojem, že než to celé dopíšu, dojde tam určitě zase k další změně.

Pro velký úspěch jsme si ráno zopakovali průjezd celým Batumi zpět k turecké hranici, kde stojí obrovská pevnost Gonio, kterou pod názvem Apsaros nechal za dob říše Římské založit starý dobrák Nero v marné naději, že by jeho vojenská invaze do Indie mohla smáznout předchozí požár Říma. Představoval si, že by se mu pak mohlo říkat Nero Veliký (podle Alexandra, kterému se to povedlo o pár století před ním). Nakonec ale, vzhledem ke krachu celého podniku, zůstal v historii navěky zapsaný jen jako Nero Šílený.

Faktem je, že si aspoň uměl vybrat schopné projektanty. Pevnost Gonio je tak obrovská, že nevidíte z jednoho konce na druhý a do jejího areálu se pohodlně vejde základna pro archeologické vykopávky i rozsáhlá zeleninová zahrada. Není divu, původní kapacita byla 2500 mužů ve zbrani a k tomu příslušný počet zvířat, ženských a dalšího proviantu. Obkružují ji stále úctyhodné hradby vybavené 18 věžemi, za něž by se nemusel stydět kterýkoliv královský hrad. V tak dobré kondici zůstala jen díky strategicky výhodné pozici, pro kterou ji s výhodou využívali všichni následní dobyvatelé – Byzantinci, Janované, Osmani i Rusové.

Po prohlídce jsme si jen tak pro radost dali další průjezd skrz Batumi, a pak se už vydali po pobřeží Černého moře na sever.

Projížděli jsme autonomní republiku Adžárie, která má vlastní jazyk (dialekt gruzínštiny), náboženství (islám) i vládu, ale jinak nedělá problémy a centrální vládu v Tbilisi poslouchá na slovo. Rozkládá se na místě antické Kolchidy a křesťanského království Egrisi, o islám se pak postarala osmanská invaze. Na pobřeží byla, tak jako v Turecku, téměř kontinuální zástavba, ale po velkolepém stavebním výkonu v Batumi začala kvalita a vybavenost obcí rychle ztrácet dech, domy se snižovaly, místo cihel se začala objevovat

nepálená hlína, děr ve vozovce přibývalo, krav, prasat i drůbeže jakbysmet. Počet prodejců sádrových trpaslíků, proutěných košťát, dřevěných hrnků a kytek zůstával konstantní, zato přibýlo zeleně. Vesnice a městečka nesly libozvučné názvy jako Bobkovati nebo Kobuleti.

Pak jsme vjeli do regionu Gurie, ve kterém žijí Guriáni, jedním z nich byl i bývalý prezident Eduard Ševardnadze. V jednom z místních letovišek jsme se rozhodli vyzkoušet luxusní postsovětské koupání v Černém moři. Musím přiznat, že potenciál má to pobřeží opravdu velký – pláže jsou hezké, táhnou se do nedohledna a jsou téměř liduprázdné. Potíž je v jejich údržbě. Na první pokus jsem si deku položila přímo do uschlého lejna a tak mě to otrávil, že jsem ani neměla chuť pátrat, k jakému živočišnému druhu jeho autor patřil. Voda v moři byla teplá, ale člověk se k ní musel proboxovat dvoumetro-
vým pásem odpadků, plastových lahví a obalů od sušenek. Bylo to tak nechutné, že Vojta si radost z koupání odpustil úplně a nám s Matesem postačilo jediné symbolické smočení. Po slabé půlhodině jsme raději pokračovali dál.

U města Poti jsme se ocitli v Horní Svanetii a odbočili jsme do vnitrozemí, které mi trochu připomínalo americkou Luisianu zpuštěnou po sérii hodně ničivých hurikánů. Krajina byla rovná, plná vodních příkopů, polí a domů na dřevěných kůlech. Domy byly čtvercové, měly nízkou valbovou střechu a monumentální, obloukem zatopená kovová schodiště vedoucí do patra. Přemíra kovů obecně (na střeších, oknech, plotech i obrovských křížích u cesty) je pro Gruzii typická, zřejmě se tam za dob budování socialismu těžila ruda ostošest. Kromě toho krajinu příležitostně zpestřovaly gigantické památníky, připomínající nabubřelost sovětské éry ještě mnohem víc. Zato krávy se zmenšily, takže vypadaly spíš jako větší ovce, telátka se kudrnatostí a velikostí blížila kokršpanělovi. Mezi dobyt看em se pohybovaly ženy celé v černém, s šátky na hlavách. A zmizel asfalt, což ovšem nijak provoz na silnici neuklidnilo ani nezpomalilo.

Pak jsme konečně vjeli do hor. Nahoru jsme se šplhali kolem řeky Enguri, jejíž údolí zaplnila obrovská přehrada s šedivě kalnou vodou, kterou dolů importovaly početné ledovce. Silnice se klikatila nad záhyby řeky a pod prudkými zelenými svahy a překonávala

nespočet přítoků. U nich vždy na maličké rovince stály skupinky úlů, většinou hlídaných staříkem na stoličce, jiné osídlení bylo vidět jen velmi zřídka. V četných tunelech se chladila stáda krav, což pro nás většinou znamenalo značný prvek překvapení. A pak jsme začali stoupat opravdu nahoru, do výšky skoro 2000 m, kterou jsme si v podstatě měli už udržet po několik následujících týdnů. Údolí se otevřelo do horských planin, nad nimiž se tyčily hrozivé hory pokryté ledovci. Domy opět zkameněly, byly vybudované ze stejného materiálu jako okolní kopce a doplněné masivními čtvercovými věžemi, které jsou pro oblast Svanetie typické. Stavěly se tam už od 6. století, ale většina z nich vznikla na přelomu prvního milénia, kdy byla Svanetie součástí království Abcházie, které bylo pravidelně pleněné Mongoly. Horní Svanetie tehdy pro budoucí Gruzínce představovala poslední útočiště pro lidi i majetek.

Nad jednou takovou vesnicí jsme nabrali stopaře, chlápka z Mestie, který se vracel domů z návštěvy u bratra. Vzhledem k tomu, že Mestie byla poslední obcí na silnici, která vypadala, že si dosud matně vzpomíná na asfaltový povrch, a dál už pokračovala jen divočina dostupná pouze dobře vybaveným terénním vozidlům, odvezli jsme ho až domů na okraj městečka a poptali jsme se ho na možnost ubytování. V rekordním čase nás umístil k sousedům, do nově opraveného domu, jehož majiteli byli mladí manželé, Gede a Marika, žijící tam s jedenáctiletým synem, o rok starší dcerou a velmi bujarým dědečkem. Gede s Marikou si na opravu domu tři roky vydělávali v Itálii a zatím měli pro ubytování hostů dokončené jedno patro, druhé bylo teprve rozestavěné. Mám dojem, že jim už tak trochu došly peníze, Gede ale rezolutně vyloučil, že by se ještě někdy hnuli z hor.

Ubytování v gruzínských horách je značně vykrmovací záležitost a porce, podávané hostům v pravidelných intervalech, jsou devastující. My jsme hned ve dveřích dostali horký masový koláč, který i při pohledu zpět Vojta vyhodnotil jako naprosto nejchutnější jídlo celé cesty po Gruzii. A další koláče, maso, sýry, omáčky, karba-

nátky, polévka, zelenina, meloun, bábovka a bůhvíco ještě následovaly. K tomu samozřejmě domácí víno a hroznová pálenka chacha, pravidelně dodávané dědečkem a doprovázené nesouhlasnými Maričinými pohledy. S ohledem na to, jak se děda uměl

parádně rozšoupnout, jsem se jí vůbec nedivila. Gede měl na sebe uvalenou torturu a už rok úspěšně abstinoval, před tím však prý dokázal vypít přes 20 piv za večer.

Všichni kromě dětí mluvili dobře rusky, takže jsme je trochu vyslyšeli. Dost mě překvapil jejich kladný vztah k Rusku a Putinovi (pravda je, že z lidí, s nimiž jsme se na cestě potkali, trpěli touto přichylností jako jediní), který Gede vysvětloval tím, že Putin zakázal svatby homosexuálům. To mi jako argument pro omluvu invaze na území cizího státu přišlo velice chabé a jen Gedomu přeji, aby si jeho syn jednou nepřivedl domů nějakého hezkého přítele. Každopádně mě jeho afinita k Rusku překvapovala i proto, že Mestie má přímo za humny Abcházii a Jižní Osetii, které jsou od roku 2008 okupované Ruskem. Navíc zde všichni mají ještě v živé paměti vleklý abcházsko-gruzínský válečný konflikt, při kterém v roce 1993 Rusové pomáhali při vyvraždění 30 tisíc Gruzínců. Na druhou stranu je fakt, že s Abcházíí mají obyvatelé Mestie jakési nevyřízené účty ohledně nároku na území, důsledkem čehož je mezi zeměmi zcela uzavřená hranice.

Život v Mestii jde ale i bez vojenských konfliktů bezesporu dost těžký. Během našeho pobytu celkem pravidelně vypadávala elektřina a všichni to přijímali s tak stoickým klidem, že určitě nešlo o žádné mimořádné události (vzhledem k tomu, že Horní Svanetie je energetickým centrem Gruzie a vodní elektrárny zde produkují 2,7 GW ročně, to byl dost smutný stav). Navíc se tam topí výhradně dřevem, což v kraji, který velkou část roku pokrývá několik metrů sněhu, znamená jistě dost provozních starostí. Všechny bytovky proto mají v sousedství zvláštní domy, které vypadají jako společné patrové garáže bez nájezdu pro auta – jsou to budovy určené ke skladování topného dřeva.

Ubytování u Gedeho bylo opravdu pěkné, i když mělo svá specifika. Vybavení bylo minimální, dveře do našeho pokoje vůbec nešly zavřít a v koupelně se šňůra od boileru táhla napříč nad umyvadlem, napjatá jak struna. Pravda je, že i jejich vlastní byt byl zařízený stejně spartánsky.

Pěší výlet z Mestie k ruské hranici

sobota 1. srpna

Historie malíčkého gruzínského regionu s komplikovaným názvem Samagrela – Horní Svanetie a necelým půl milionem obyvatel se píše od dob Sumerů, kteří zde zanechali první stopy už ve 2. tisíciletí př. n. l. V dějinách se pak Svanetie vyskytovala vždy jen jako součást nějakého jiného státu – Kolchidy, Persie, Abcházie, Ruska, Sovětského svazu a samozřejmě Gruzie, které od desátého století patřila hned několikrát. Vzhledem k naprosté ne-

přístupnosti území způsobovaly v místní populaci největší škody přírodní katastrofy a Rusové, kteří zmíněné katastrofy většinou brali jako vítanou záminku k hromadnému přesídlení obyvatel, případně si na místních banditech cvičili armádu. Přesto si okolo 30 tisíc Svanů dosud uchovalo vlastní jazyk, kterým mluví doma. Klasifikuje se sice jako dialekt gruzínštiny (s kořeny v 6. století), ale pro ostatní Gruzince je údajně naprosto nesrozumitelný. Zvláštností je, že nemá psanou podobu a navíc se podle všeho člení do tolika variant, kolik je v horách osídlených údolí.

Předchozího večera jsme se nechali ukolébat teplotou 25°C (měřeno ve 23.30), otevřeli jsme okno dokořán a přikryli se jen prostěradly. S ranním úsvitem pokoj vypadal, jako by se chtěl zúčastnit soutěže o nejvýkonnější chladicí box. Po několika pokusech rozhýbat ztuhlé klouby se mi podařilo vstát, zavřít okno a nahmatat nějakou deku. Pokoj si ale nulovou teplotu podržel až do rána, a já také.

Snídaně se téměř nelišila od večere, a to ani kvalitou, ani množstvím. Nacpali jsme do sebe maximum toho, co jsme zvládli, a vyrazili jsme do hor. Dali jsme přitom na Gedeho radu a naprosto neturisticky jsme výlet zahájili autem. Nebylo to sice o mnoho rychlejší než chůze, protože cesta k ruské hranici byla jen nahrubo protažená a zbavená pouze těch největších kamenů, ale ušetřilo nám to 15 km chůze blátivým údolím. Provoz tam byl překvapivě čilý, potkali jsme aspoň pět jiných aut.

Na definitivním konci silnice byla hospůdka vestavěná pod skalní převis, malé parkoviště a rozhoupáný provazový most přes divokou bouřící řeku k asi hodinu vzdálenému ledovcovému splazu. Tato turistům doporučovaná varianta výletu Matesovi přišla velice zbabělá, takže nám pro radost povolil přejít most tam a zase zpět, ale pak hned

zavelel jít podél řeky k jinému ledovci, prý mnohem lepšímu, neboť vzdálenému celé tři hodiny cesty. Poslušně jsme ho následovali, ale zastavilo nás hvízdání a volání jakýchsi chlápků za vodou, doprovázené divokou gestikulací. Opět jsme tedy přešli provazový most a dřevěnou brankou dorazili na vysunuté stanoviště celníků, kteří zpod přístřešku pěkně v pohodlí dalekohledem sledovali, kdo se kolem vody pohybuje. Tvrdili nám, že se na Matesem vybranou cestu nesmí, neboť je to hraniční pásmo. My jim tvrdili, že je to samozřejmě v pořádku, protože u sebe máme pasy. Oni zase prohlásili, že pak by nám museli vystavit bumážku. My na to, že nám

to nijak nebude vadit. Tak to šlo chvíli dokola, až jsme nakonec bumážku dostali a počtvrté přešli přes most. Zbytek dne jsme pak už nikoho nepotkali, nejspíš jim bumážky došly.

Vzhledem k malé frekvenci nebyla stezka příliš zřetelná, popravdě se dost špatně hledala. Potíž způsobovaly jednak laviny, spadlé přes ni v zimě a dosud neroztáté, a jednak vegetace. Naprosto mě vyvádělo z míry, co všechno (a do jakých rozměrů) dokáže vyrůst v údolí a na prudkých svazích za tu krátkou vegetační dobu bez sněhu, která zde trvá jen 4 měsíce. Začnu poživatinami: cestou jsme se najedli malin, borůvek i jahod, daly se nasbírat také lísčkové ořechy a šípky. Z dřevin se tam vyskytovaly spousty jehličnanů a ještě víc listnáčů, hlavně břízy, borovice, zakrslé tisy, kleč a zcela překvapivě i nízké rododendrony. Pro mě to byl nečekaný mix druhů vyskytujících se jinde v různých nadmořských výškách i zeměpisných šířkách. Stejně tak to vypadalo s kvetoucími kytkami, jejichž porost nám sahal k ramenům, a mezi kopretinami, gigantickými třezalkami, travinami, devětsily, mateřídouškami a jetelem prorůstaly severské skalničky a podivně oranžové vlčí máky. Bohužel úplně nejvíc tam rostlo kopřiv, a to samozřejmě v místech, kudy vedla stezka. Brzy jsem pochopila, jak se asi tak mohli cítit středověcí kajícíci procházející davem vybaveným důtkami. Ještě v noci jsem pak měla pocit, že mě někdo pouští do nohou 220 V.

Celé to kopřivové martyrium jsem ale absolvovala ráda, protože cesta byla nádherná. Sledovali jsme potok a kolem nás se tyčily pětitisícové štíty, z nichž dolů každou jen trochu vhodnou skulinou padaly ledovcové splazy. Potok sám stál za pozornost, prodíral se skalami a hřměl a bouřil jako rozzuřený dav demonstrantů. Pravda, kraválu přitom nadělal tolik, že to spíš než klidný pobyt v přírodě připomínalo službu letištního technika. Brzy jsme ale naštěstí vystoupali po svahu kus nahoru a začali se navzájem aspoň trochu slyšet. Tím také vyšlo najevo, že jsme jaksi sešli z cesty a zřejmě se vydali po špatné pěšině, která nás zavedla do bočního údolí. Nakonec se to ale ukázalo jako výhoda. Jednak se tak Mates dokázal dostat do vyšší nadmořské výšky a jednak tam bylo ticho a hezčí výhledy. Ale také spousta dalších kopřiv.

Nakonec jsme vyšplhali až na 2400 m n. m., kde jsme přelezli dost prudce se svažující sněhové pole, klukům se podařilo přepravit mě přes potok a v nejvyšším dosaženém bodě jsme si dali oběd. Pravda, byl trochu zrychlený, protože se ho s námi rozhodlo sdílet stádo zvědavých krav. Když už stály všude kolem nás a čekaly, co bude, rozhodli jsme se dát se na ústup. Přece jen jsme měli hodně prosolená trička a nikomu se nechtělo nechat si je ještě navíc i ožvýkat.

Cesta dolů byla rychlejší, a to i přes to, že si kopřivy na stezku zřejmě přivolaly všechny své kamarádky z okolí. Stály tam připravené ve dvojstupech a všechny se nás toužily dotknout. Navíc začalo být neuvěřitelné vedro, slunce pralo z jasné oblohy téměř bez mráček a do toho na nás občas spadlo několik záhadných dešťových kapek.

Dolů k autu jsme došli úplně zpocení. Popáté jsme po provazovém mostě přešli řeku a šli celníkům ohlásit, že jsme nakonec přece jen odolali pokušení emigrovat do Ruska a vrátili se zpět. Hoši už nás viděli dalekohledem, zjevně si byli prohlédnout i naše auto a tvrdili, že jsme molodci. A také nám nachystali překvapení: s potěšenými výrazy nás zavedli ke kleci, v níž si hrálo asi tříměsíční medvědě zvané Bálů. Olízalo z nás všechnu tu sůl, kterou jsme nedopřáli krávám, a hrálo si s námi jak o život. Celníci nám vysvětlili, že mu ordinují bezmasou dietu, to aby prý nebylo nebezpečné, a na zimu ho plánují pustit do přírody. Nejsem si jistá, jestli ten jejich plán neměl určité slabiny.

Nakonec se nás ještě zeptali, jestli jsme pod ledovcem náhodou nepotkali krávy. Jakmile jsme přísvedčili, hned nás podrobně vyslechli, kde přesně byly a kterým směrem šly – ta dobytčata totiž byla majetkem celní správy a pohraničnickům sloužila ke zpestření jídelníčku. Jakmile jsme Vojtu dokázali odtrhnout od Bálůa, pošesté jsme přešli přes potok a ve skalní hospůdce si dali čaj. Cestou dolů jsme svezli dvě Polky a dohodli se s nimi na zítřejší odvoz přes hory.

Marika nám předložila úplně jinou večeři než včera, ale stejně tak dobrou. Spát jsme šli brzo a rozhodli se, že si vzhledem ke krásnému počasí dáme zítra v Mestii ještě jeden výlet.

Třetí den v Mestii

neděle 2. srpna

Mestia má sice status města s populací čítající na 2,5 tisíce lidí, jedná se však spíš o volně propojenou skupinu zhruba deseti vesnic, roztažených ve výšce 1800m n. m. okolo soutoku řek Mulkhura a Mestiachala. První auto tam doputovalo roku 1935 a asfalt dokonce až v roce 2012. Horských banditů se gruzínská armáda dokázala zbavit teprve v roce 2004 a první turisté se proto v Mestii začali objevovat až ve druhé dekádě tohoto tisíciletí. Zato dnes už jich tam maršrutky i letadla denně dopraví desítky.

V noci se mi zdál fantastický sen – dokonale propracovaná detektivka se vším všudy: s vraždou, třemi podezřelými, tajemnými indiciemi, hledáním mrtvolky a úžasně překvapivým rozuzlením, při kterém jsem se probudila. Šlo tam o zmizení dívky, jejíž mrtvola se nenašla, mezi podezřelými byl i její přítel a další dva lidé.

Někdo z nich posílal její matce výhružky a probíhalo velmi napínavé vyšetřování. Před zahájením soudního procesu jsme ji s policií hledali v domě i na zahradě a ve chvíli, kdy jsme její mrtvolu našli v jakési rouře, zazvonil pošťák. Když jsem od něj přebírala zásilku, chytil mě a ukázalo se, že je to vrah. Když to se mnou vypadalo nejblběji, prásk, policie ho zastřelila, a znovu prásk, vzbudila jsem se. Mozkové pochody jsou divná věc. Když se člověk konečně jednou dostane do nekomplikovaného prostředí bez chvatu, starostí a stresu, začne si jeho hlava potíže aspoň simulovat.

Po snídani jsme se vypravili na kopec Čakzagari, který se tyčí za řekou a odděloval od Mestie údolí, které jsme navštívili včera. Při průchodu středem městečka jsme ocenili naše odlehlé ubytování na periferii. Centrum Mestie sice tvoří krásné dřevěné a kamenné domy, půvabnými můstky či schodišti spojené s těmi kamennými věžemi, které tvarují siluetu města, ale kromě toho tam trčí i spousta nedokončených betonových hrůzností a stejně strašlivých monumentálních moderností. Prostě takové Batumi ve vesnickém vydání. No a také tam je pěkně živo, mezi turisty se proplétají taxíky, vnucují se průvodci a v hospodách vříská hudba.

Asi tak pět metrů od centrálního náměstí jsme začali šplhat do kopce. Napřed mezi domy, pak lesem a přes potoky, dále mezi políčky a loukami, ale pořád do kopce. Nikoho jsme nepotkali a začali jsme si pochvalovat, že všichni turisté nejspíš zůstali ve městě, kde probíhala jakási slavnost spojená s pečením berana. V tu chvíli se ale naše prudce stoupající stezka napojila na polní cestu vinoucí se z města, po které šli a jeli nahoru ostatní turisté. Občas nás předjelo auto, občas jsme naopak my předběhli výpravu na koních. Méně tělesně zdatní turisté totiž nechtěli nahoru šlapat, ale přitom nevyhodnotili, že ani na koních to nebude žádná sranda, a tak se nahoru spíš ploužili. Navíc to většinou byly typy postav, s nimiž si malincí koně dokázali poradit jen velmi obtížně. Každopádně tam provoz vypadal, jako když na úřadu práce začnou vydávat podporu. Zato výhledy po okolí byly naprosto neuvěřitelné. Všude kolem nás se tyčily hory pokryté ledovci, z nichž se spouštěly dolů splazy jako nějaká chapadla. Zeleň vylezla skoro až k nim, slunce na to svítilo o sto šest a kolem nás cvrkaly kobyly, běhaly ještěrky, poletovali motýli, řehtali koně a nadávali izraelští turisté.

Vylezli jsme ke kříži, který z výšky 2200m nabízel výhled na Mes-tii a celou tu okolní nádheru a kde na vyhlídkové plošině zničeně polehávali jezdci a evidentně přemýšleli nad tím, že koně pošlou zpět domů samotné. Vzhledem k celému tomu zmatku jsme se zdrželi jen na pár povinných fotek a hned pokračovali dál nahoru, až do výšky 2800m, kde se pod ještě mnohem vyššími hora-mi rozkládala malebná skupina horských ples. Bylo odtud vidět do údolí, které jsme prošli včera. Pohled ale nebyl nijak povzbudi-vý – údolí bylo úplně černé deštěm a ten se pomalu, ale odhodla-ně blížil k nám. Proces doprovázelo dramatické hřmění a občasné divoké porvyv větru.

Vyhodnotili jsme, že bude lepší moknout co nejkratší dobu, a urychleně se vydali dolů. Svatý Petr nás popoháněl střídavými ukázkami deště, sílícím větrem a výrazným snížením teploty, což jediné jsme ocenili jako kladnou záležitost. Zrychlený ústup měl několik efektů. První byl pozitivní – do Gedeho domu jsme dorazili s prvními trochu vážně míněnými kapkami (po nich hned násle-dovala série líjaků, která trvala až do půlnoci). Horší ale bylo, že si Mates doma sundal boty i s kůží na patách. Tak velké a krvavé puchýře by zasloužily vlastní výstavní expozici. Docela nám to přidělalo starosti, za dva dny jsme měli v plánu další horskou túru na ledovec, což se v pantoflích velmi špatně realizuje. Na druhou stranu bylo dost pravděpodobné, že se nám po tom dešti stejně nepodaří projet skrz hory, takže jsme se rozhodli Matesovy paty zasypat a zalepit a dál to zatím nijak neřešit. Ono se to vlastně ani řešit nedalo.

Po večeri se vrátil Gede z výletu do Užguli s velmi kvalitně ožra-lým otcem a ujistil nás, že cesta je už skoro neprůjezdná. Jestli se děda tak zřídil ze zvyku, nebo ze strachu, to se nám zjistit nepovedlo.

Z Horní Svanetie (Užguli) do Dolní Svanetie (až skoro k Lentechi)

pondělí 3. srpna

Dolní Svanetie čítá 50 tisíc obyvatel, tři města, dvě větší a 251 malých vesnic a jediný hospodářsky zaznamenanelný artikl, což je červené víno aleksandrouli. Co se jí nedostává na významu, dohání názvem, který má víc slov než celý region měst a v plné podobě zní Rača-Lečchumi da Kvemo Svaneti. Poslední pozoruhodnou věcí je na Dolní Svanetii snad už jen to, že k jejímu území původně patřila i Jižní Osetie, o níž Gruzie v srpnu 2008 svedla s Ruskem krátkou a naprosto neúspěšnou válku.

Ráno jsme při placení zjistili, že Gede o deset larů (tedy asi sto ko-run) na den přelezl cenu, kterou sám před třemi dny označil jako

nehorázně zlodějskou částku, již po turistech chtějí za ubytování dole v centru. Tím se pochopitelně připravil o spropitné, referenci na webu a pěkný pocit z dobrého obchodu. Nakonec se s námi tedy jako jediný opravdu srdečně loučil děda, který po včerejšku zcela nepochopitelně nevykazoval žádné známky kocoviny.

O tři čtvrtě na devět přišly Polky Aša a Lidka, které jsme především svezli dolů z hor a včera je celý den potkávali cestou k plesům a zpět – byly to také jediné dvě osoby, které tam s námi dokázaly udržet tempo. Slíbili jsme je odvézt do Ušguli, další horské vesnice zapsané na seznamu památek UNESCO. Byla od Mestie pouhých 45km daleko, ale jeli jsme to skoro tři hodiny, protože hned za Mestií definitivně zmizel asfalt. Po včerejším dešti se sice neprášilo, ale zato to dost klouzalo, naštěstí však bláto nebylo natolik hluboké, abychom v něm uvázli. Vojta řídil statečně a ještě stihl konverzovat v angličtině, což byl jazyk, na kterém jsme se s Polkami ustálili, přestože ho Lidka moc neovládala. Přišlo mi to smutné – rozuměla jsem téměř všemu, co si ty dvě mezi sebou v mateřštině prohodily, ony většinou rozuměly nám, ale stejně vyhrála angličtina.

Ušguli by si status památky UNESCO určitě zasloužilo, nebýt existence vlnitého plechu. Vesnice leží uprostřed úžasných hor těsně obklopená ledovci, na svazích se kupí malebná změť kamenných domů, dřevěných kůlen a hranatých svanetských věží. Mezi tím se proplétají blátivé cesty a burácí horský potok. Jenže všude, kde to jen trochu jde, je přitlučený kus vlnitého plechu – na střeších, místo oken, dveří i plotů. A navíc je značná část domů, tak jako všude v Gruzii, napůl zbořená a opuštěná. (Později jsem tento svůj názor na obydlí domů musela přehodnotit. Moje skálopevné přesvědčení, že v krajině, kterou každou zimu přikryjí dva metry sněhu, se prostě nedá žít v domě, kterému chybí skla v oknech a půlka střechy, poněkud nahlodil fakt, že před většinou takových domů stálo auto a na verandě se sušilo prádlo.) Jinak se Ušguli pyšní titulem nejvýše trvale obydlené obce v Evropě (2100 m), což je o to zajímavější rekord, že podle mě rozhodně leží v Asii.

My jsme vzhledem k Matesovým krvavým patám museli zapomenout na jakýkoliv větší pohyb po okolí – Mates pouze dokázal v pantoflích přeskákat přes rozsáhlé kaluže a blátivé strouhy do jediné místní hospůdky, která vedle turecké kávy nabízela i suchý záchod, lavor na umytí rukou, pasoucí se krávy a rozlámané plastové židličky. Tam jsme se rozloučili s Ašou a Lidkou a vydali se autem dál k průsmyku Zagar.

Zagar byl pouhých 8km za Ušguli, ale jeli jsme tam dobré dvě hodiny. Ještě ráno bych nevěřila, že něco takového někdy prohlásím, ale cesta do Ušguli byla vlastně docela prima. Za ní se ob-

rovské balvany pravidelně střídaly s jámami, hladiny louží občas maskovaly úplné propasti schopné spolknout půlku auta a potoky se vesele proháněly napříč a odnášely cestu s sebou. Kolem se ale rozkládaly nádherné louky, zelené kopce, rozeklané velehory a monumentální ledovce. Průsmyk leží ve výšce skoro 2700 m, což mu nezabránilo udržet si teplotu 25°C. Bylo tam tak krásně a ticho, že jsme si rozložili stolek a židličky a dopřáli si provizorní oběd. Také bylo potřeba posbírat morálku na 20 km dlouhou cestu k první vesnici na druhé straně.

Cesta dolů byla nekonečná, i když její začátek vypadal slibně. Skákali jsme sice po kamenech jako horské kozy, průměrná rychlost byla 12 km/hod, ale míjeli jsme při tom těsně ledovcové splazy a projížděli mezi velehorskými štíty po těch nejúžasnějších loukách, jaké jsem kdy viděla. V travním porostu kolem nás do slova explodovaly barvy – kvetly tam tmavě fialové zvonky, něžně růžové orchideje, sytě žluté varianty slunečnic, bílé kopretiny i spousta květů, které jsem v životě neviděla, a to všechno v tak gigantickém vydání, že jsem si začínala připadat jako mravenec ve skleníku. Bohužel jsme ale brzy sestoupili do údolí, kde u koryta říčky přesáhla velikost vegetace výšku našeho auta a k těm nádherným květům se přidaly nejprve jedovaté bolševníky (západní Kavkaz je jejich původním rodištěm), posléze i stromy. Brzy jsme zjistili, že cestujeme tmavým tunelem, na jehož konci se světlo ani omylem nerýsuje. Auto s námi házelo ze strany na stranu tak, že jsem měla brzy namožený krk, vidět nebylo téměř nic, jen občas mezi stromy problemsky trosky opuštěné vesnice.

Jedinkrát se nám otevřel výhled na okolní hory, a to díky naprosto neuvěřitelnému mostu, který měl perfektní asfaltový povrch, čerstvě natřené kovové zábradlí zdobené tepanými motivy květů, na obou koncích památník s nápisem v gruzínštině a z naší cesty-necesty odbočoval přes řeku na louku, kde byly v trávě vidět jen zcela

nezřetelně vyjeté koleje, jinak nic. K dovršení celé absurdnosti byl polepený plakáty s tři dny starým datem, které v hebrejštině a angličtině prosily o pomoc při hledání ztraceného izraelského turistu.

Asi po kilometru se proti nám objevilo první auto. Zastavilo vedle nás a vylezli z něj dva chlápci, kteří nás začali objímat jako dlouho

ztracené bratry a současně se začali vyptávat, odkud jsme, co vezeme a jestli s sebou máme foťák a kameru, že bychom si mohli udělat společný snímek. S ohledem na to, jak je většina Gruzínců při prvním setkání otažitá, mě to v souvislosti s plakátem na mostě velmi znervóznilo a odmítla jsem vylézt z auta. Kluci se s nimi sice vyfotili, ale pak se také shodli, že se jim na těch dvou něco nezdálo. Tak nevím... Každopádně si vzali naše facebookové adresy a v pokoji odjeli.

Po nekonečně dlouhém kodrcání lesním tunelem jsme nakonec přece jen dorazili do civilizace. Nebýt předchozího pralesa, civilizované by mi to tam však určitě nepřišlo. Vesnice kolem cesty se skládaly ze zpuštěných až zbořených secesních vil, dřevěných chatrčí, bláta na silnici, krav, prasat a částečně nepojízdných maršrutek. Občas se objevila šipka ukazující ke kostelu, který tam nebyl, a dvakrát jsme přejeli řeku po mostě, který vypadal, že se rozhodl spadnout už minulý rok, ale zatím se k tomu ještě nedostal. Občasné upoutávky na ubytování v hotelu ukazující na barabizny s vytlučenými okny také moc povzbudivé nebyly.

My jsme ale stejně byli rozhodnutí přespat ve stanu, takže nám jen zbývalo najít dostatečně velkou mezeru mezi ruinami, kde bychom mohli v klidu zaparkovat. Povedlo se nám to na břehu řeky Čenisčkali, šedivého prudce plynoucího ledovcového toku, který mezi vesnicemi usilovně podemílal břehy a odtrhával kusy silnice. V jednom místě se ale údolí rozšířilo na soustavu teras, bočních ramen, zátočin a lesíků a my tam prožili krásný večer plný šumu vody, cvrkání cikád a teplé instantní polévky.

Na jih regiony Dolní Svanetie (Lentechi), Imereti (Kutaisi a Zestaponi), Vnitřní Kartli (Chašuri) a Samcche-Džvacheti (Achalciče a Aspindza)

úterý 4. srpna

Imeretie leží v samém srdci Gruzie a díky nerostnému bohatství (mangan, uhlí, železo, vápenec, mramor, keramická hlína či glaukonit) a odpovídajícímu průmyslu vykazuje celkem vysokou hustotu osídlení. Její srdce Kutaisi dokonce bývalo hlavním městem Kolchidy a sídlem krále Aiéta (ano, právě toho nešťastníka, který odměnou za svou péči o Frixu přišel o zlaté rouno, dračí zub a dvě děti). Dnes je druhým největším gruzínským městem. Tím jsem ale vyčerpala vše, co je na tomto regionu zajímavého.

Vnitřní Kartli (Šida Kartli) se může pochlubit snad jen tím, že k světovému bohatství přispělo zrozením Josifa Vissarinoviče Stalina.

Samccha a Džvachetie jsou zemědělské kraje, pokud se v horské polopoušti a postsovětském hospodářství dá o nějakém zemědělství mluvit. Je tam pouhých pět měst a ani jedno z nich nemá víc než 50 tis. obyvatel. Krajina

budí dojem, že se nachází spíš v Arménii nebo Turecku a skutečně tam většinu obyvatel tvoří Arméni. Turci tam dnes nežijí, ale jen proto, že se o ně živě zajímal Stalin. Velký potenciál kraje spočívá v turistickém ruchu, o který se během 8.–12. století zasloužili mniši stavbou skalních chrámů. Prozatím značnou část obyvatel žijí bývalá ruská vojenská základna (sídlo 147. motostřelecké divize) v Achalkalaki, která byla teprve v roce 2007 vrácena Gruzii.

V noci docela usilovně přšelo, ale i přesto měla řeka ráno tak příjemnou teplotu, že jsem se do ní dokázala ponořit i já. Po příjemné koupeli nám už nezbylo nic jiného, než pokračovat dál mezi vesnicemi, které vypadaly jako kulisy k postkatastrofickému filmu. Cesta mi dnes splývá do jediného obrazu ruin, prasat, krav a bláta. Domy budily dojem, že byly zničené během války o Jižní Osetii a že se dosud nikdo neodhodlal k tomu, aby je začal opravovat. Nakonec jsme se trochu hustěji osídleným údolím řeky dostali pod horský průsmyk, na který vedla úplně nová asfaltová (!) silnice. Nebylo to úplně dokonalé – zcela totiž postrádala krajnice, což bylo nad prudkými srázy a s gruzínskými řidiči v patách dost znervózňující, a také na ni, jako na všechny silnice v Gruzii, volně padaly velké kameny i malé skalky, které se nikdo neobtěžoval odklidit. Shora ale byl krásný výhled do obou údolí, a v tom druhém byla přehrada s tak divně zelenošedou vodou, že jsme ji zprvu považovali za uměle vytvořenou travnatou plochu.

Nahoře jsme také objevili skalnatý hřbitůvek, kde měl každý hrob instalovaný malý stoleček a dvě stoličky. Na stolečcích navíc stály talíře, hrnky, občas i láhev šampusu a vinné skleničky, zřejmě podle zálib a chuti nebožtíka či pozůstalých. Některá hrobní posezení byla dokonce i zastřešená, bohužel většinou vlnitým plechem. Bylo to velmi dojemné.

Za tou zelenošedou přehradou se okreska napojila na silnici 1. třídy, což oproti všemu očekávání znamenalo, že zmizel asfalt a na vozovce se otevřely ještě větší díry než obvykle. Průměrná rychlost našeho auta klesla pod 20 km/hod, časový plán cesty zmizel v nenávratnu, z našich páteří se pomalu stával roztřesený rosol a naše mozky začaly připomínat dobře uleželý pudink.

Po nekonečně dlouhé době jsme se vynořili v Kutaisi. Jeho hlavní turistickou atrakcí je památka, které hrozí, že přijde o zápis na seznamu UNESCO. Katedrála Bagrati se tyčí na kopci nad městem a je tak nesmyslně poškozená betonovými přístavbami, že to rozum nebere. O to víc, že gruzínská vláda udělila autorovi rekonstrukce zlatou medaili za zásluhy. Nám tam přišla nejzajímavější skupina folklorních zpěváků, která lapala turisty a prodávala jim svá CD. Jejich velitel, brunátný alkoholik navlečený do černého kroje s dlouhou sukní, nám melodickým basem sdělil, že se teprve před třemi dny vrátil z festivalu v Praze a že u nás máme skvělé

pivo. Když vyjmenovával šestou značku, která mu v Praze zachutnala, nevydrželi jsme to s nervy a vzali ho k našemu autu na plechovku plzně. Zkusil sice ještě argumentovat, že jeho soubor má pět členů, takže by pět plechovek bylo tak akorát, tomu jsme už ale odolali a další pivo mu nedali.

V horách na protější straně Kutaisi jsme pak navštívili klášter Gelati, což je také památka na seznamu UNESCO, naštěstí ale ve výrazně lepším stavu. Tím chci říct, že tam byly také hanebně poničené zdi i fresky, ale aspoň se je nikdo nepokusil opravovat za pomoci tun betonu. Celkový dojem trochu kazila cesta ke klášteru, která vedla velmi zdevastovanou částí města, již rozhodně neprospěla ani probíhající stavba kanalizace, ani velkorysý nadzemní vedení plynu, které budilo dojem, že projíždíme kotelnou. Když k tomu přičtu pohřební průvod s otevřenou rakví, který se serpentinami ploužil do prudkého kopce a dával tušit, že než se v tom horku vyškrábou nahoru, budou možná potřebovat další rakve, musím si Kutaisi zařadit na seznam míst, kam se určitě vrátet nebudu.

Za městem jsme se napojili na opravdovou gruzínskou dálnici vedoucí k hlavnímu městu. Měla sice některé zvláštnosti, jako třeba obousměrný provoz a stáda krav rozmístěná přímo na vozovce, ale aspoň tam byl asfalt na téměř celé ploše a balvany na silnici ležely jen občas. Z této dálnice jsme pak u Chašuri odbočili na jih, směrem ke klášteru Vardzia. Kavkaz jsme nechali za zády a Kolchidskou nížinou vystoupali na mírně zvlněné kopce Malého Kavkazu v regionu Samcche-Džvacheti. Poprvé toho dne se nám otevřely krásné výhledy do krajiny porostlé žlutou trávou. To už ale byl večer a my jsme byli tak unavení, že jsme rezignovali na hledání tábořiště a ubytovali se v motelu Chico přímo u silnice. Kupodivu to byla docela pěkné bydlení – nejen, že tam mluvili anglicky, dobře vařili, pokoje měli čisté a s krásným výhledem, ale navíc tam byla i moc hezky udržovaná zahrada a v ní pes, který se od Vojty nechal drbat dobré dvě hodiny. Vojta ze sebe pak seřásl hejno blech a rozhodl se, že si na takovou cestu příště místo pohlednic Brna vezme na rozdávání spíš prášek proti blechám.

Přes Dolní Kartli (Aspindza, Tmogvi a Ninotsminda) do Tbilisi

středa 5. srpna

Gruzii by se také dalo říkat Říše Bagrationů, protože prakticky odjakživa byla v rukou jedné z nejstarších královských dynastií na světě. Když pomínu trochu zpochybnitelný původ odkazující na biblického krále Davida a sice nezpochybnitelné, ale zcela ignorované nároky na gruzínský trůn, které

dnes vznáší pětiletý princ Giorgi Bagration Bagrationi, délka jejich vlády zůstává i tak úctyhodná – v čele Gruzie stáli nepřetržitě od 6. do 19. století. Pravda, občas se království rozdrobilo na malá knížectví, tak tak přežívající pod nájezdy Arabů, Turků, Peršanů či Mongolů, ale rod Bagrationů se tam vždy v nějaké podobě dokázal udržet u moci.

Vrcholný klenot této dynastie představuje královna Tamara (1160–1213). Tu si jako spoluvládkyni ve věku pouhých 18 let přizval na trůn její otec. Když o šest let později zemřel, jeho ministři, rozhořčení vyhlídkou na vládu v rukou ženské (gruzínština dokonce ani nemá výraz pro královnu, takže tady vlastně mluvíme o králi Tamaře), se pokusili o zřízení konstituční monarchie. Tvrdě však přitom narazili, stejně jako její první manžel, ruský kníže Juruj – poté, co se z něj vyklubal neschopný alkoholik, Tamara sňatek bez milosti anulovala. Vzápětí pak raději sáhla do vlastní rodiny a vzala si Davida Soslana Bagrationa, aniž mu však dala jakýkoliv podíl na moci. Evidentně chlapa ke svým aktivitám nepotřebovala, protože osobně vedla řadu úspěšných vojenských akcí proti všem sousedům a rozšířila tak území Gruzie na historické maximum. Vzhledem k tomu, že ani jednu válku neprohrála a naopak velmi úspěšně a bez milosti vždy vydrancovala dobytá území, byla, jak už to v takových případech bývá zvykem, hned po své smrti prohlášena za svatou.

Naším prvním ranním cílem byla pevnost Khertvisi, ležící jen kousek za hotelem, takže jsme k ní dorazili jako úplně první návštěvníci. Na parkovišti se k nám rozjásané přihnali dva obrovští psi a dělali nám tam zkušené průvodce – mezi křovisky a skalkami nás s naprostou jistotou dovedli k vstupní bráně a spletitým areálem pak k hlavní kapli a ke schodům vedoucím nahoru na hradby. Pohlednice jsme jim za to nedali, prášek proti blechám jsme bohužel neměli, tak aspoň dostali sušenky. Tuto pevnost před námi už kdysi navštívil Alexandr Veliký a zřejmě ho dost zaujala, protože se ji pokusil zbořit. Naštěstí neuspěl a pevnost sloužila dál. Vzhledem ke skvělému umístění byla vojensky využívaná ještě v 18. století a díky tomu je dnes pořád ve výborné kondici, hradby má neporušené a nejspíš by pořád dokázala znepříjemnit vstup do údolí a vyhnat z něj každou férově vyzbrojenou armádu. Mě odtud vyhnali dva popi, kteří mě načapali v kapli v kraťasech a bez šátku na hlavě.

Kousek dál po proudu řeky leží skalní klášter Vanis Kvabebi. I tam jsme toho dne byli první návštěvníci a celý komplex jsme mohli prolézat a fotit bez tlačence. Kdyby ještě ležel tak, aby do kruhu skal naplno svítilo slunce, byl by velice fotogenický. Vypadá totiž trochu jako opuštěný kamenný lom, do jehož stěn někdo vykopal stovky místností spojených úzkými římsami, žebříky a chodbičkami. Ozdobnou korunu tvoří kaple, vnořená do horní části skály jako jakýsi negativ rotundy – polovina kostela se totiž odlomila při zemětřesení a pohledu zespodu se otevírá už jen část interiéru. Klášter vystavěli v průběhu 8.–12. století a dnes jej obývá pouhých pět mnichů. Byli, na rozdíl od těch z pevnosti Khertvisi,

velmi příjemní a usměvaví a technický problém s mým nedostatečným oblečením bleskově vyřešili zapůjčením dlouhé sukně. Klášter jsme prolezli zcela nerušeně a potkali tam jediné dva další návštěvníky, kteří mě utvrdili v přesvědčení, že celý svět je jen trochu větší vesnice. Byla to dvojice starších manželů, Angličan a Francouzka. Po povinném dotazu, odkud jsme, a naší opatrné sondáži, jestli už o České republice někdy slyšeli, se David rozzářil – ano, zná Česko, Moravu i Brno velmi dobře a byl u nás naposledy před pár týdny, protože pracuje pro společnost DOE Europe, která se chystá v Hodoníně vybudovat obrovský říční přístav s překladištěm. O povodí Moravy a Dyje toho věděl výrazně víc než já.

Jen pár kilometrů dál po proudu leží další skalní komplex Vardzia, což je něco jako gruzínský Karlštejn. Královna Tamara zde s ohledem na bezpečnost své výsosti nechala původní klášter, umístěný vysoko v obrovské skalní stěně, rozšířit na královskou metropoli čítající úctyhodných

3000 třípokojových bytů s ubytovací kapacitou 50 tisíc lidí, dále 25 vinných sklepů, katedrálu, vodní nádrž, stáje, knihovnu a odpovídající množství skalních chodeb a otevřených ochozů, vše v podobě půl kilometru dlouhého a 20 pater vysokého činžovního domu.

V pískovci se sice dobře kutá, ale bohužel to není zrovna nejtrvanlivější materiál. Při zemětřeseních, v tomto regionu velmi častých a ničivých, se z Vardzie postupně odlupovaly vnější části skalní stěny a řada místností se tak z uzavřeného pokoje stala nejprve otevřenou lodžii a nakonec kupou kamenů na dně údolí. Dnes tam probíhají restaurátorské práce a hrstka mnichů si na poslední funkční vinici pěstuje zásoby pro dlouhé večery. Prohlídka toho všeho je opravdu hodně zajímavá. Velký počet návštěvníků se v kilometrech chodeb snadno rozpustí a člověk se tam při průzkumu může vrátit do dětských let – my jsme tam několik hodin šťastně prolézali díry, spouštěli se do tmy na skalních skluzavkách a na nečekaných místech objevovali výlezy vedoucí ven desítky metrů nad dnem údolí.

Vzhledem k velkému zdržení jsme se pak dohodli, že vynecháme návštěvu Stalinova rodného domu, protože se tam nejspíš stejně vůbec nenarodil. Poté, co jsem zjistila historii vzniku Gottwaldo-

vy „rodné světničky“ v Dědicích, Kim Ir-senova „rodného domku“ a dalších takových „památek“, jsem dospěla k názoru, že komunisté trpěli jakousi podivnou obsesí měnit okolnosti a místo narození svých vůdců. Náš původní plán plivnout na podlahu místa, které zrodilo jednoho z nejúspěšnějších masových vrahů v historii, by tedy asi stejně neměl smysl a my jsme se rozhodli vydat se do Tbilisi přímou cestou. Že to nebyl úplně efektivní nápad, to jsme pochopili hned zkraje, kdy se Matesovou GPS vytýčená trasa vyplazila rozbitou a nepoužívanou polní cestou téměř kolmým svahem na protější stranu údolí. Každou chvíli nám hrozil pád do propasti, ale byli jsme odměněni řadou nádherných pohledů na komplex Vardzia shora a v rekordním čase jsme dosáhli výšky 1800 m n. m. Tam se nám rozevřel překvapivý pohled na jen lehce zvlněnou rovinu pokrytou pastvinami, řídkými lesíky a smutnými pokusy o kolektivní zemědělství, mezi nimiž občas trčely zničené objekty bývalé ruské vojenské základny.

Jinak byl kraj úplně pustý, nepočítám-li občasné vesnice tvořené hlíněnými domky a zemljankami, u kterých přímo na zemi ženy v šátcích a dlouhých sukních ručně mlátily obilí. Dědiny byly spojené neudržovanými blátivými cestami, po nichž se občas ploužil povoz tažený koňmi či krávami, a mezi tím se rozkládaly rozlehlé lány s nefunkčním zavlažovacím zařízením. Obrázek jako z předminulého století.

Když jsme dorazili do centra oblasti, obce zvané Okami, v níž středověký dojem kazilo jen jedno benzínové čerpadlo a zastávka autobusu umístěná na okraji polňačky, zjistili jsme, že na mapě vybraná silnice 2. třídy není v terénu nikde k nalezení. Třikrát jsme projeli blátem mezi domy a způsobili tam menší pozdvižení, až jsme nakonec našli jakýsi náznak cesty vedoucí dál do polí. Sice ji několikrát přerušil hluboký příkop, ale Mates trval na tom, že tahle silnice je vyznačená i v jeho GPS a tudíž zcela jistě jede dobře. Objel výmol obrovským obloukem přes pole a vytřvale držel směr. Cesta se po nějaké době změnila v pouhé koleje, ty se pak několikrát rozdělily a nakonec zmizely docela a my jsme zjistili, že se kodrcáme volně napříč stepí. Když už jsem si říkala, že až nám dojde nafta, zůstaneme tady a najdou nás teprve archeologové, objevila se před námi dálnice. Naštěstí to byla gruzínská varianta dálnice, tedy bez krajnic, svodidel a dalších zbytečností, takže jsme na ni bez problémů z polí najeli a zamířili si to na Tbilisi. Matesova GPS z toho měla takový šok, že se nás až do hlavního města snažila přesvědčit, abychom se okamžitě vrátili zpět a vydali se jinudy. Naštěstí jsme ji neposlechli a pokračovali dál nádhernou krajinou – ve výšce 2000 m silnice sledovala meandrující řeku, mýjela tichá jezera a projížděla prosluněnými lesíky.

Tbilisi bylo přečpané paneláky a auty. Na gruzínský provoz jsme se naštěstí už trochu adaptovali a jízdu ostatních řidičů jsme přestali vnímat jako osobní útok na naše auto, takže jsme se snadno propletli mezi děrami a uzávěrami až do historického centra. Matěj dal na doporučení z průvodce Gruzií a přímo uprostřed krivolakých uliček dlážděných kočími hlavami vybral hotel Villa Mtiebi, což byla skutečně vynikající volba. Tak krásný architektonický počín bych v dnešní Gruzii nikdy nečekala – zastřešením dvorku ve výši třetího patra vznikla uprostřed hotelu plně klimatizovaná dvorana s kamennými stěnami, spoustou květin a točitým kovovým schodištěm vedoucím na pavlač, kde byly vchody do pokojů v prvním patře. V této chladivé prostora se dalo najíst i posedět u vína, a to bylo moc dobře, protože venkovní teplota v centru dosahovala 42°C. Pokoje byly rozlehlé, tiché a pohodlné, personál příjemný, střed města hned za rohem. Jednoznačně to bylo naše nejromantičtější hotelové ubytování na celé cestě.

Z Tbilisi do Mccheta-Mtianeti (Ananuri a Gudauri)

čtvrtek 6. srpna

Od Tbilisi na sever až k ruským hranicím se rozkládá kraj pojmenovaný podle města Mccheta a horské oblasti Mtianetie. Tato část země je nezvykle čistokrevně gruzínská, ze 125 tisíc jeho obyvatel je jen 10 % lidí jiné národnosti. Ti z nich, kteří žijí v níže položených územích na jihu oblasti, se věnují pěstování ovoce a zeleniny, zbytek hlavně turistickému ruchu. V okolí Gudauri je totiž největší lyžařské středisko v zemi a na severu u ruských hranic leží turisticky nejexponovanější hora Gruzie, Kazbek. Páteř celého kraje tvoří Gruzínská vojenská cesta spojující Tbilisi s ruským Vladikavkazem. Tuto trasu využily snad úplně všechny armády, které se kdy oblastí prohnaly – Římané, Peršané, Mongolové a pochopitelně i Rusové, největší rozmach totiž zaznamenala za ruského protektorátu. Dnes se tato cesta využívá jako příjezd k hraničnímu přechodu do Ruska, který je důležitý zejména pro Arménii, již na východě blokuje nepřátelský Ázerbájdžán. V roce 2006, během konfliktu o Jižní Osetii, Rusové pod záminkou rekonstrukce vozovky přechod uzavřeli a průjezd opět umožnili teprve roku 2010 pro místní obyvatele a až 2012 pro cizince. Od té doby na místní silnici panuje dopravní peklo.

V hotelu se spalo skvěle, klimatizaci měl nastavenou na ideální teplotu a byl naprosto bezhlučný. Snídaně byla vynikající a navíc

nás tam nechali až do dvanácti s tím, že si můžeme prohlédnout Tbilisi, osprchovat se a odjet. Prostě ideální ubytování.

Tbilisi je velice zajímavé město. Přestože tam žije plná čtvrtina Gruzínců, něco přes milion lidí, střed zdaleka nepůsobí dojmem velkoměsta. Staré město je maličké, velikosti sotva střední vesnice, a navíc je ze dvou stran obklopené přírodou – na jedné straně řeky Mtkvari (nazývaná také Kura) je skalnatý neobydlený kopec, na druhé straně staré město ukončí další kopec, korunovaný pevností Nariqala, za níž je hluboké údolí a v něm botanická zahrada. Nové Tbilisi se tak ze starého mohlo rozrůstat jen podél řeky, takže město získalo tvar přesýpacích hodin. Ty širší konce ani nestojí za pozornost, o většinu zástavby se zasloužil reálný socialismus, dnes „vylepšený“ nenápaditými obchodními centry.

Prošli jsme si staré město celé a shodli se, že budí dojem, jako když někdo sesypal kostky ze dvou různých stavebnic – některé ulice jsou krásně opravené, vydlážděné, plné kavárniček a obchůdků, ale hned vedle jsou uličky tvořené napůl zbořenými domy slepenými ze všeho, co kdo kde našel a přitáhl domů. Je to o to divnější, že tyto uličky čítající třeba jen osm domů a v postupu oprav není žádný systém.

Staré město jsme si prošli velice důkladně také proto, že jsme se chtěli dostat nahoru do pevnosti, ale nemohli jsme tam najít cestu. Z protějšího břehu řeky tam sice jezdí lanovka, ale ta ráno nebyla v provozu. Vylučovací metodou pokus omyl jsme po nějaké době zjistili, že Tbilisi zřejmě postavili ve formě bludiště a nahoru vede jen jediná cesta. Za teploty 42°C a sklonu svahu 45 stupňů jsme se nahoru nakonec na pátý pokus přece jen vydrápali a odměna byla velká – díky nefunkční lanovce jsme tam byli úplně sami a celou, jindy přeplněnou pevnost jsme měli jen pro sebe.

Tím jsme se s problematikou Tbilisi definitivně vypořádali a mohli se vydat na sever dál prozkoumávat Kavkaz, tentokrát do turistického centra Kazbegi. Silnice byla kupodivu asfaltová a v porovnání s ostatními gruzínskými cestami velice kvalitní (díry v ní byly jen občas). Jednalo se o vojenskou cestu a vzhledem k tomu, že vedla k jednomu z pouhých dvou funkčních hraničních přechodů do Ruska, byla zcela přeplněná kamiony, což na úzké silnici zcela zkazilo dojem z asfaltového povrchu. Cestou jsme se zastavili v pevnosti Ananuri, která byla pozoruhodná zejména tím, že hradební zdi těsně obklopovaly dva chrámy, třetí byl ukrytý pod zemí a další budovy tam v podstatě nebyly. Že by se gruzínští vojáci rozhodli, že modlení je efektivnější než střílení?

Hned poté jsme vjeli do hor a vyšplhali se přes sedlo ve výšce asi 2500m. Kavkaz zde byl úplně jiný než v Osetii. Kopce porůstala nízká zelená tráva, byly bez lesů a vyšší vegetace, ale zato plné

obrovských stád ovcí. Vypadalo to tak trochu, jako by někdo přenesl Irsko do pětinasobné nadmořské výšky. Uměrně tomu klesla i teplota a z ranních čtyřicetek jsme se rázem dostali na 12°C. A navíc začalo pršet. Těsně před Kasbegi jsme uhnuli doleva na už standardní kamenitý gruzínský tankodrom, který nás měl zavést k horkým pramenům a travertinovým vývěrům, skrytým v opuštěném horském údolí Truso. Pravda, skryté byly důkladně. Mates se sice dobře připravil a cestu si naplánoval na základě doporučení očitých svědků, Googlu, GPS i tištěné mapy. Potíž byla v tom, že ani jeden ze zdrojů nezmínil kvalitu vozovky. Ze začátku cesta vedla po dně údolí, a pokud člověk akceptoval neustálé objíždění balvanů a děr, celkem to šlo. Pak ale začala šplhat přes kopec a byla stále užší, prudší a kamenitější. Navíc přestalo pršet a začalo lít jako z konve. Řízení vyšlo tentokrát na mě a připadala jsem si tak trochu, jako kdyby mi někdo na pouti zkombinoval horskou dráhu s lochenskou a elektrickými autíčky a celý povrch namydli. V jedné zatáčce jsme dorazili k tak obrovské hromadě kamenů, že jsem odmítla pokračovat dál. Nato Mates prohlásil, že to vyjede sám, neboť je to brnkačka. Vyrazil nahoru, auto se zazmítalo ze strany na stranu, ozvala se série ran od odletujících kamenů a jeden výbuch od prasklé pneumatiky. Následovala půlhodinka tělesného cvičení v dešti, během které hoši zvládli kolo vyměnit s elegancí a sebejistotou mechaniků formule 1 – prasklé kolo ostatně měnil už v mnoha zemích Evropy. Příhoda se stala těsně pod vrcholkem kopce, a když bylo auto provozuschopné, začali jsme prudce klesat dolů. Cesta se stále více zužovala a brzy jsme se víceméně prodírali hustým křovím. Kameny a kaluže přibývaly, až jsme nakonec přijeli k tak hluboké louži plné mazlavého bláta, že dokonce i Mates uznal, že bude lepší to dál nepokoušet.

Rozhodli jsme se kaluž přebrodit pěšky a k travertinu dojít po svých, mělo to být už pouhé tři kilometry daleko. Po pár stech metrech jsme dorazili na okraj svahu, ze kterého byly terasy vidět. Také bylo vidět i několik dalších věcí – o zatáčku níž byla naše cesta úplně zavalená kamením a údolím dole vedla k terasám zcela nová silnice, po níž právě jelo auto. Vrátili jsme se tedy zpět k našemu utýranému a zablácenému transportéru a po krátké debatě se dohodli, že přestože se už skoro stmívá, přestože prší stále víc a přestože nemáme nejmenší ponětí, kde ta nově

vybudovaná cesta začíná, zkusíme se na vybrané místo přece jen dostat ještě dnes. Asi ani nemusím říkat, kdo tento názor nejlépe prosazoval.

Sjeli jsme tady zpět dolů, tentokrát už bez nehody, a začali systematicky zkoušet každé vyježděné koleje. První pokus skončil uprostřed jakési osamělé budovy, ve které se točily dvoumetrové kotouče a řezaly z obrovských bloků kamene dlaždice. Venku před budovou bylo půl metru od kamenité řeky políčko velikosti čtyř metrů čtverečních a na něm ohnutá babka v tom hustém lijáku okopávala asi šest keříčků brambor. Uprostřed pustiny, kde v okruhu mnoha kilometrů nebylo nic než skály, voda a holé bláto, to bylo tak surreálné, že by mi nepřišlo vůbec divné, kdyby se ta stařenka najednou proměnila v netopýra a odletěla na sabat.

Další pokus najít cestu už skončil úspěšněji. Dostali jsme se do správného údolí na silničku, která vedla správným směrem, brzy jsem si ale přála, aby tomu tak raději nebylo. Údolí bylo neuvěřitelně úzké a hluboké, spíš bych ho nazvala kaňonem, na jeho dně se zmítala divoká řeka. Cesta vedla hodně vysoko nad ní, byla uzoučká, bez krajnic a nesmírně kluzká. Naštěstí řídil Vojta, který je mírnější jezdec než Martin, ale i tak jsem se držela sedadla snad i zuby. Na odvaze mi nepřidal ani bagr, roztráštěný dole zřejmě po pádu kamenné laviny. Pak se naštěstí údolí rozšířilo a na cestě se objevil obrovský most vedoucí přes řeku. Za ním zasvítily travertiny, byli jsme na místě!

Horké prameny jsme tam ale nenašli. Auto jsme s trochou výčitek svědomí zaparkovali přímo na travertinu, protože byla už tma a okolní terén neposkytl vhodné místo. Po večeri jsme pak seděli před autem a libovali si, jak je skvělé trávit večer na tak úplně opuštěném místě, kde není ani živáčka. Najednou se ze strany od hor a ledovců, kde se podle všech dostupných zdrojů nemělo už vůbec nic obydleného nacházet, objevilo světlo a za mohutného rachotu kolem nás projel přes travertinové terasy buldozer. Asi za dvě hodiny, kolem jedenácté, si to přirachotil zpět a v půlce toho zcela prázdného údolí najednou zhasnul a ztichnul. Bylo to záhadné. Že by přijel sám bez řidiče? Nebo v něm dojela ta babka z políčka u řeky a pak odletěla? Když jsme byli uprostřed debaty o tom strašidelném problému, zasáhla nás invaze mŕ. Začaly po stovkách nalétávat na vařič, topily se v čaji, lezly nám do očí a za krk. Bylo jich tolik, že jsme raději utekli do stanu. Pak bylo chvíli ticho a o půlnoci kolem nás směrem od pustých končin pod ledovcem projelo auto. Transylvánie je možná už příliš na očích, tak že by se všechny nepřírozené jevy a bytosti přestěhovaly na Kavkaz?

Mccheta-Mtianeti (přes Ketrisi do Stepancmindy)

pátek 7. srpna

Městečko Stepancminda leží v nadmořské výšce 1750m a na Gruzínské vojenské cestě je to poslední zastávka před hranicí s Ruskem a současně i tradiční východisko pro horské túry, zejména na horu Kazbek. Stepancminda v překladu znamená Svatý Štěpán, což pochopitelně dráždilo bolševiky natolik, že městečko hned po revoluci přejmenovali na Kazbegi. Stalo se tak „na počest“ spisovatele Alexandra Kazbegiho, jehož otec Gabriel Chopikašvili se během ruské anexe Kavkazu na začátku 19. století celkem prozíravě postavil na stranu Ruska a okamžitě se tak stal velice úspěšným výběřčím daní a svrchovaným vládcem vojenské cesty. Jméno Kazbegi převzal, jak už to u tyranů bývá zvykem, z tradičního označení místních vůdců klanu Kazi-Beg. Vnesl tím do názvosloví oblasti chaos, který tam přetrvává dodnes – přestože se roku 2006 název města oficiálně vrátil k původnímu Stepancminda, obyvatelé se s ním už nesžili a dál používají Kazbegi. Na druhou stranu ale ani nepřijali název hory Kazbek a dál jí říkají Mkinvari. Myslím, že to o Gruzíncích hodně vypovídá.

V noci lilo jako z konve a navíc mi byla tak strašlivá zima, že jsem se skoro vůbec nevyspala. Ráno však přšelo už jen velmi mírně, takže jsme se rozhodli zajít pěšky dál do údolí, zkusit tam najít některý teplý pramen a třeba se v něm i ohřát. Než jsme si ale stačili trochu uspořádat věci, které byly po včerejším vytažení rezervy, lijáku a náletu mūr v absolutním převratu, do údolí se začali ze soutěsky trousit lidé. Jako první dorazilo auto plné Poláků, jejichž vedoucí už druhým rokem na vlastní pěst prováděl po Kavkaze své kamarády. Dal se s námi do řeči a jako rozhodně nejhezčí část Zakavkazska nám doporučil Náhorní Karabach. Dost jsme se tomu divili a poukazovali na to, že do Ázerbájdžánu nemáme vízum, ale ujistil nás, že dnes jde fakticky o součást Arménie a poradil nám postup, jak se tam dostat. Měli jsme o čem přemýšlet.

Údolí Truso, ve kterém jsou travertinové terasy, vypadá jako ráj na zemi. Je téměř nepřístupné (jak jsme včera experimentálně zjistili), obklopené vysokými, naprosto neprostupnými horami, dno má ale ploché a svěže zelené, valí se jím řeka a k tomu tam pramení teplá i studená minerálka. Kdysi to muselo být ideální místo k životu, které by zasloužilo poutavý článek v časopise Moderní středověké bydlení. Nabízelo dostatek prostoru pro zemědělskou činnost, bohaté přírodní zdroje vhodné k obchodu i přirozenou ochranu před nájezdníky, což musely být klady, naplňující radosti všechny středověké realitní agenty. Dnes je to ovšem průšvih. Kodrcat se do práce denně dvě hodiny po kluzké děravé cestě, obden při tom měnit prasklé pneumatiky a brodit rozbourané vodní toky, to dnes zrovna ideál bydlení nepředstavuje. Výsledek je zřejmý – když jsme dorazili k dřevěné ceduli s nápisem Ketrisi, našli jsme tam asi nejdepresivnější obec pod sluncem. Původní vesnice čítala zhruba třicet domů, dva kostely,

hřbitov i obrannou věž, ale dnes tam zbyla jen hromada sutin, kupy starého hnoje a stádečko vychrtlých prasat vyrábějících čerstvý hnůj přímo na silnici. Pokud můžu soudit, obydlený byl už jen jediný dům, i když úplně jistá si tím nejsem – v Gruzii se většinou moc nepozná, zda stojíte před rodinnou vilkou, prasečím chlívkem nebo hromadou trosek. V tom jediném domě se ale pohybovali lidé a sušilo se tam prádlo. Zbytek obce byly doslova sutiny, více či méně ležící na zemi. Uprostřed té krásné přírody to bylo strašně smutné.

Raději jsme se k vesnici otočili zády a vydali se zpět k autu. Cestou jsme nakonec přece jen objevili i ten horký pramen, byl ale na druhé straně široké rozbouržené řeky, a přes tu se dalo dostat jediné tak, že se člověk přeplazil po vodovodním potrubí, které od pramene vedlo k betonové nádrži na minerálku. Raději jsme se tedy rozhodli vydat se hledat ubytování do Stepancmindy, odkud jsme chtěli dobýt místní velehoru Kazbek.

Na hlavní silnici stála už dobrých 25 km před hranicí fronta kamionů. V krásné krajině mezi ledovcem pokrytými horami ta řada čmoudících aut vypadala odpudivě. Stejný dojem budila i Stepancminda – byla to taková postsovětská kombinace Špindlerova Mlýna a socialistického hraničního přechodu. Prostě ošklivá, nesympatická průjezdní díra plná aut, lidí a krav. Nad ní, ve výšce 2200 m na vrcholku jednoho z menších kopců, leží údajně nejkrásnější v klášter Gruzii, Cminda Sameba. Nám jeho půvab toho dne nebylo dopřáno posoudit. Silnice vedoucí nahoru byla sice velice frekventovaná, kvalitou však dost podobná té, na které včera Mates prorazil kolo. A že to měl už tak pěkně nacvičené, kousek pod vrškem si defekt zopakoval. Rozdíl byl snad jen v tom, že tentokrát to bylo pravé zadní kolo a že se to stalo na cestě, kde nás v prudkém svahu a opravdu hlubokém blátě míjelo jedno auto za druhým, takže výměna šla výrazně hůř. Zato pánové tvořili už natolik sehraný tým, že jim to šlo pěkně od ruky i na šikmém svahu.

Tím pro nás ale výlet nahoru ke klášteru pro ten den skončil – nezbyla nám už žádná rezerva a navíc byl pátek odpoledne, takže bylo nanejvýš vhodné vyrazit co nejdřív hledat autoservis. Dokázali jsme to s rekordní rychlostí a dílnu jsme našli i přesto, že se od kůlny na dříví či hodně zanedbaného kravína lišila snad jen tím, že měla nade dveřmi přibytou pneumatiku. Místní obyvatelé nás tam ale nasměřovali poměrně bezpečně, nejspíš jsme zdaleka nebyli první, kdo tam řešil podobný problém. Majitel a jediný zaměstnanec byl velmi slušně vybavený a dost schopný. Nové pneumatiky samozřejmě neměl, ale z vysoké hromady za domem dokázal vyčarovat dvě jen málo ojeté gumy a v rekordním čase je vyměnil.

V Stepancminď jsme si pak našli jednoznačně nejhorší gruzínské ubytování. Na ulici nás oslovila černě oděná babka, která nám slíbila skvělé domácí bydlení se stravou, teplou vodou a wifi. Vytáhla nás na kopec, nechala složitě zaparkovat auto v úzkém dvoře mezi stáji a kurníkem, a pak nás přivedla do zatuchlého a neuklizeného pokoje se špinavým povlečením, nemytým společným záchodem a bez teplé vody. Vojtu dokonce uložila na krátkou a tvrdou dřevěnou truhlici, přikrytou jen několika tenkými dekami. Byli jsme natolik unavení, že se nám nechtělo už hledat nic jiného a rozhodli jsme se tam zůstat. Jen jsme tiše doufali, že nás nepokoušou blechy.

Pobyt ve Stepancminď a pokus vylézt na Kazbek

sobota 8. srpna

Kazbek leží na bočním hřbetu Velkého Kavkazu a s výškou 5047 m n. m. je jeho sedmou nejvyšší horou. Gruzínské označení Mkinvari znamená něco jako ledový kopec. Důvod je zřejmý – strmé svahy hory i její okolí pokrývá plných 99 ledovců, jejichž celková rozloha činí 135 km². Gruzínci tvrdí, že právě zde bohové za trest přikovali Prométhea. Já si tím ale zdaleka nejsem jistý, protože při provozu, jaký na svazích panuje, by si orel na Prometheových játrech moc dlouho nepochutnával a Héraklovi by se místo jeho pobytu doneslo během pouhých pár týdnů. Možná ale ve starověku nebyl zdaleka takový zájem o turistiku jako dnes.

Z pohledu od Stepancminy je před bílým Kazbekem menší, ale výrazně zelený kopec a na jeho vrcholu je ve výšce 2170 m kostel Nejsvětější trojice, čili Cmina Sameba. Jedná se o nejgruzínštější symbol a nejfrekventovanější poutní místo v zemi. Postavili ho v dnes již zaniklé obci Gergeti ve 14. století, a přestože Rusové za dob SSSR udělali maximum pro to, aby jeho sakrální význam potlačili – včetně zákazu bohoslužeb a zabudování horní stanice lanovky přímo do areálu kláštera – Gruzínci se nedali a dnes se jeho návštěvnost dá srovnat s dobře zavedeným multikinem.

Oproti všemu očekávání se mi v tom špinavém a nepřívětivém pokoji spalo skvěle. Budíček jsme bohužel měli už v šest ráno, protože jsme se vzhledem k předpovědi počasí, slibující odpolední déšť, rozhodli vyrazit nahoru co nejdříve. O půl sedmé nás čekal taxikář Grigorij – Mates po zkušenostech předchozích dnů už rozhodně odmítl mrhat pneumatikami. Grigorij byl docela zajímavý padesátník, který na Ukrajině vystudoval technologii zpracování masa a hluboce nenáviděl Putina. Celkem správně mu zazlival, že „touží shrábnout všechno, na co jen trochu dosáhne“. Také ale nesnášel i bývalého gruzínského prezidenta Saakašviliho, který se sice snažil vymanit z ruského vlivu, ale velmi pravděpodobně pomohl při cestě na onen svět bývalému premiérovi a po 10 letech rozkrádání státního majetku utekl přes USA na Ukrajinu, kde jej Porošenko jmenoval gubernátorem v Oděse. Po jeho útěku podle

Grigorije vyšlo z kriminálu 150 tisíc politických vězňů. To bude asi dost přehnané číslo, ale zdá se, že vývoj v postsocialistických státech jde v podstatě podobnou cestou a my v České kotlině nejspíš můžeme být rádi, že vlna nových politiků naši zemi „jen“ rozkrádá.

Nahoře v blízkosti kláštera tábořila spousta horolezců, většinou právě vstávali. Kazbek byl krásně nasvícený sluncem, Cmindá Sameba se rýsovala proti mrakům v údolí a nic nenaseďčovalo tomu, že by se předpověď počasí měla naplnit. Stoupali jsme v chladném ranním vzduchu po úbočí, užívali si pohled na okolní svahy a těšili se na vysokohorské výhledy na ledovce. Kolem nás se rozkládaly alpské louky a nízká rododendronová kleč.

Za každým horizontem se objevil další, ještě vyšší kopec a nebe se zatáhlo o trochu víc. Když jsme spatřili první ledovcový splaz, bylo už vysloveně hnusně a okolí se začalo ztrácet v mlze. Na druhém bivakovacím stanovišti se potulovala spousta bezradných horolezců, kterým, stejně jako nám, pomalu docházelo, že dnešek není ideálem horolezeckého počasí. Abychom se dostali dál, museli jsme překonat velmi divoce rozbouřenou říčku, což, pokud si člověk nechtěl namočit spodky, představovalo dost kaskadérský kousek. Voda byla rychlá a hluboká, kameny nestabilní a daleko od sebe. Vzhledem k tomu, že říčku denně překovávají stovky lidí, je s podivem, že nikoho ještě nenapadlo udělat tam dřevěnou lávku nebo aspoň kamenný brod. Ale pak jsem si vzpomněla na tu příjezdovou cestu k Cmindě Samebě, kde se přes balvany a půl metru hluboké výmoly smýká nepřetržitý proud aut včetně divoce troubících svatebních limuzín, a už mi to tak divné vlastně ani nepřišlo.

Na posledním hřebenu jsme dohonili skupinku tří kluků se psem. Podivili jsme se, co si s ním chtějí počít na ledovci, ale pak se ukázalo, že to jsou studenti z brněnské VUT a ten pes se k nim jen tak cestou přidal. Za hustého deště, teploty blízké nule a v neprostupné mlze jsme ve výšce 3320 m dorazili k ledovci. Byl velice šikmý a v místech, kde nebyl pokrytý sutí, byl díky dešti i hodně kluzký. Kousek jsme po něm popošli, ale pak jsme se raději rozhodli vrátit – vidět stejně nebylo nic a pád by znamenal projet si hodně dlouhou klouzačku s nejtvrdějším dopadem na světě. Brněnští studenti se na dalším postupu dohodnout nemohli, a zatímco se radili, pes chvíli čekal, ale pak se vydal nahoru sám.

My jsme cestou dolů v už hodně hustém dešti míjeli davy lany a cepíny vybavených výprav, naložených gigantickými batohy. Docela jsem je litovala – navzdory rukavicím mi tak promrzly ruce, že jsem nedokázala ani udržet trekové hůlky. S klesající výškou se ale lehce oteplovalo, déšť trochu ustával a sem tam se dokonce i něco vynořilo z mlhy.

Hora, na které stojí Cmin-da Sameba, je sice o 600 m vyšší než Sněžka, okruh pětitisícových štítů pokrytých ledovci z ní však dělá jen drobný zelený kopeček. Celek tvoří opravdu velmi impozantní dojem. Když je vidět. My jsme měli zážitek jen poloviční, protože jsme většinou viděli jen spodní část hor, která nebyla ukry-

tá v mracích. Klášterní komplex sám je zblízka spíš malinký – tvoří ho dva kostelíky obklopené hradbami a budova pro sedm mnichů, kde v 80. letech bývala horní stanice lanovky. Mniši dnes prodávají pohledy a pomáhají turistům fotit selfíčka.

Po prohlídce jsme si zavolali Georgie a za dalších 60 larů jsme se nechali odvézt dolů – šlapat mezi řvoucími a smradlavými auty se nikomu z nás nechtělo. Dole jsme si pak udělali pěkný odpočinkový večer a definitivně se rozhodli změnit plán cesty a navštívit Náhorní Karabach.

Z Mccheta-Mtianeti (Stepancminda) přes Tbilisi a Kvemo Kartli do Kacheti (David Garedža) a zase zpět do Kvemo Kartli (Rustavi a Marneuli)

neděle 9. srpna

Skalní klášter Davida Garedži založil v 6. století na dnešním pomezí Gruzie a Ázerbájdžánu jistý David Garedža, což byl jeden z 13 mnichů, kteří do oblasti přinesli z Mezopotámie křesťanství – byl tedy něco jako Metoděj s dvanácti bratry. V průběhu staletí se díky pečlivému využívání skromných zdrojů polopouště rozrostlo kolem komplexu zemědělství a vznikla tam řada vesnic a dalších klášterů. Mniši téměř permanentně čelili nájezdům nejrozdumnějších armád, ale navzdory několika opravdu ošklivým masakrům se vždy dokázali vzpamatovat. Co však už nepřežít nedokázali, byl nástup bolševiků, kteří místo definitivně vylidnili hned v roce 1921 a během afghánské války pak klášter používali jako cvičnou střelnici. Na jeho záchranu proběhla v roce 1988 vlna mohutných desetitisícových studentských demonstrací, které překvapivě donutily sovětskou armádu klášter opustit. Po vzniku samostatné Gruzie si na konci 90. let celou situaci zopakovala i gruzínské vrchní velitelství, dnes je ale již armáda naštěstí utábořená jinde a klášter přešel do rukou mnichů a turistů.

Ráno jsme se zvedli ze zatuchlých postelí a z okna uviděli sluncem ozářené hory a ledovce. Vzhledem k tomu, že jsme v časovém plánu cesty už neměli dvoudenní rezervu na nový výstup nahoru, asi nemusím vysvětlovat, co to udělalo s naší náladou. Nevylep-

šila nám ji ani ta stará čarodějnice, co nás ubytovala, když nás zkasírovala, odmítla nám odnést pohlednice na poštu (i když se později ukázalo, že v tomhle byla poměrně nevinně) a požádala nás o referenci na její skvělé ubytování na webu. To byla jediná chvíle toho rána, kdy jsme se s chutí zasmáli.

Vraceli jsme se po sluncem ozářené vojenské cestě zpět k Tbilisi a sledovali, jak houstne zástavba, domy se zvětšují a začínají vypadat obyvatelně. Tbilisi jsme dokonce minuli po něčem, co dost připomínalo dálnici a pokračovali jsme po ní na východ směrem na Sagarejo. Jak jsme se blížili k hranici s Ázerbájdžánem, svěže zelené hory vystřídala žlutá zvlněná step – nekonečné moře trávy, z níž občas trčely skály a křoviny. Z pohodlné asfaltky jsme však bohužel brzy odbočili na standardní gruzínskou poľňačku pokrytou prachem. Hned na jejím začátku si nás stopla dvojice, z níž se vyklubali ruští studenti Matyus a Iana. Na Rusy vůbec nevypadali, a jak sami přiznali, při stopování na to trochu i hřešili – Matyus nám lámanou angličtinou popisoval, jak zjistil, že když stopuje v kšiltovce s nápisem Ukrajina, nabere ho mnohem víc řidičů. My jsme si čepice nevšimli, ale byli jsme rádi, že jsme ty dva vzali – byli moc příjemní a podali nám náhled na Rusko ze strany inteligentních lidí. Když jsem si po chvíli dodala odvahy a zeptala se Matyuse, co soudí o Putinovi, úplně zbrunátněl emocemi, které z něj nakonec vytryskly v jediném výkřiku: „He´s shit!!!“ Jinak se ale oba shodli, že obecně má Putin v Rusku nehorázně vysokou podporu, a to mnohdy i u vzdělaných obyvatel.

Klášteří komplex Davida Garedži byl ohromující. Vypadal spíš jako dobře opevněný středověký hrad – pod jeskyněmi vykutany-mi do obtížně přístupné skály, tvořící úbočí rozsáhlého údolí, byly vybudované kamenné věže a zdi s klasickým obranným cimbuřím, opevněnými bránami, můstky a hradním nádvořím, které stínil jediný mohutný strom. Nejzajímavější byl systém sběru vody, v této suché stepi zásadní. Klášter byl totiž zabudovaný do paty šikmé pískovcové stěny, zdvínající se nad ním v úhlu 45°, což znamená, že se tam dalo chodit jen s pomocí lan nebo po vytesaných cestách. A v této stěně mniši vybudovali geniální systém šikmých sběrných žlábků ústících do zahroubených nádrží, v nichž dokázali bezpečně zachytit a uchovat veškeré srážky, dopadající na obrovské území.

My jsme se tou stěnou vydrápali na vršek skalního hřbetu a po něm až ke státní hranici, za níž už ležel Ázerbájdžán – pustá stepní krajina, ze které se občas vztyčil vrstevnatý hřeben nebo nevzhledný vojenský objekt. Vrcholek našeho hřbetu zdobil malý kostelík, u kterého pokuřovali dva gruzínští pohraničníci. Na náš dotaz, jestli se tam vlastně vůbec můžeme pohybovat,

rozvážně pokývali hlavami a poslali nás na druhou stranu hřebene do Ázerbájdžánu, prý tam najdeme skalní kresby. Tak jsme se dostali k naprosto nečekané památce. Kolmá skalní stěna v sobě ukrývala další část kláštera v podobě několik pater obtížně přístupných jeskyní. Skoro všechny byly vyzdobené freskami – část v pastelových barvách, ale některé v tak hororově černém provedení, že snad mnichům musely sloužit jako celý pokání. Kromě nás tam byly už jen agamy, hadi a kroužící supi.

Tím jsme se v podstatě vypořádali s celou Gruzii a nastal čas přesunout se do Arménie. Vzhledem k tomu, že jsme byli na ázerbájdžánské hranici, rozhodli jsme se, že se nebudeme vracet zpět přes Tbilisi, ale riskneme to a vyzkoušíme sjízdnost bočních silnic do mnohem bližšího Rustavi. Zkušenost to byla zajímavá. U hranic se rozkládalo obrovské vojenské území, prašná cesta byla rozjetá vojenskou technikou a my jsme míjeli rozlehlé vojenské tábory, často obklopené ploty a strážními věžemi, na kterých stáli vojáci s kulomety. Bylo to hodně depresivní, ale to jsme ještě netušili, co nás čeká v Rustavi. Do tohoto města by měli povinně vozit na exkurzi všechny voliče KSČM. Když Rustavi v roce 1948 zakládali, plánovali, že to bude chlouba socialistického hospodářství, hrdý domov dělníků, radostně pracujících v gigantických metalurgických závodech. Dnes je to smutný vřed v krásné krajině – zpustlé továrny dál produkují mračna

smrdutého čmoudu, který halí do dusivé tmy nehostinné paneláky, opuštěná kolejistě, pokácené komíny, rozbité silnice a pasoucí se krávy. Ve městě zůstaly jen dvě třetiny obyvatel, mezi nimiž je 65 % nezaměstnaných, protože fungují už jen tři poslední továrny.

Nezastavili jsme se tam ani na kávu a dál jsme pokračovali na Marneuli zemědělskou krajinou, která byla sice o něco přívětivější, ale moc malebná také ne. Venkovský dojem značně kazilo plynové vedení, které se táhlo mezi jednotlivými vesnicemi v podobě jakéhosi žlutě natřeného zábradlí, zdvihájícího se jako brána nad každou odbočkou. Ve většině vesnic se ta ohavnost objevila po obou stranách cesty a navíc odbočovala ke každému domu. Vesničané ho občas tvořivě používali na sušení koberců, ale jinak jim asi muselo dost komplikovat život.

Marneuli ve mně zanechalo dojem, jako když se u někoho na návštěvě omylem dostanete do neuklizené ložnice nebo na půdu. Město nenabízí vůbec žádnou turistickou atrakci, takže jej není třeba zvlášť udržovat a je to jakýsi náhled na opravdovou Gruzii. Nemohli jsme tam ani najít hotel – jeden byl plný a druhý nebyl k nalezení. Nakonec jsme jej na pátý pokus objevili v posledním patře jakési postsocialistické varianty obchodního domu, kde se v jediné prostoře mezi kávovary a televizemi prodávaly i svatební šaty a občerstvení. Před vchodem stála na rozbité vozovce vedle hromady odpadků desetimetrová svatební limuzína. Hotel byl ale čistý a pohodlný a jeho správce nás dokonce vlastním mercedesem odvezl na večeři do nejlepší místní restaurace, jejíž návštěvníci silně připomínali členy ruské mafie.

Severní Arménie (přes Haghpat a Sanahin na Aragac)

pondělí 10. srpna

Kdyby nebylo Sovětského svazu a povinné ruštiny, byla by pro cizince domluva v oblasti Kavkazu asi opravdu složitá. Rozmanitost jazyků mnoha menších gruzínských národů jsem už zmiňovala. Úředním jazykem je zde gruzínština, kterou dnes mluví asi 4 miliony lidí v Gruzii a dalšího půl milionu v zahraničí. Tato řeč patří do rodiny jihokavkazských jazyků a kořeny má ve 2. tisíciletí př. n. l. Pro zapisování bohaté literární tradice vystřídal poměrně nestandardní množství různých písem a dnes se ustálila na „pouhých“ třech používaných abecedách: asomtavruli ႠႠႢႣႤႥႦႧႨႩႰႱႲႳ (vytvořená ve 4. století pro církevní účely) obsahuje pouze velká písmena a nuschuri ႠႢႣႤႥႦႧႨႩႰႱႲႳႴႵႶႷႸႹ (o půl tisíciletí mladší) naopak pouze malá, takže se celkem logicky kombinují a pod názvem chucuri se dnes používají pro církevní texty a nápisy v kostelích. Pro světské účely se používá písmo mchedruli ႠႢႣႤႥႦႧႨႩႰႱႲႳႴႵႶႷႸႹႺႻႼႽႾႿႺ, které sice velká a malá písmena nerozlišuje, zato obsahuje sedm hlásek, dnes už v mluvené řeči vůbec nepoužívaných.

Arménština je pravým opakem – jde o poměrně homogenní indoevropský jazyk rozlišený na pouhé dva dialekty. Jedním z nich hovoří asi 3 miliony Arménů doma, druhým dvakrát tolik lidí v zahraničí. Arménské písmo ԳԵՂԵԼՍ ԲԱՆԻԿԱԿԱՆ ձևով vzniklo na zakázku kvůli překladu Bible, konkrétně roku 406, a to pravděpodobně úpravou řecké abecedy. Od té doby se prakticky nezměnilo, ale vzhledem k tomu, že se samozřejmě změnila výslovnost, přibýlo do něj pár nových znaků. Používá velká a malá písmena v tiskacím i psaném (vázaném) variantě.

Ráno jsme opět neuspěli u recepční s žádostí o odeslání pohlednic, takže před námi stál poslední gruzínský úkol, a to najít poštu. Byl to úkol pro vytrvalce. Chodili jsme po hlavní marneulské třídě, ptali se kdekoho na cestu a nechali se posílat chvíli tam, a pak zase zpátky. Nakonec se ukázalo, že jsme kolem pošty už několikrát prošli, ale nízkou neoznačenou budovu jsme vyhodnotili jako opuštěný squat. Vnitřek vzbuzoval úplně stejný dojem. Tma, zatuchlý zápach, rozbité přepážky. Ale seděly tam tři ženy a spousta

razítek. Dámy u přepážek byly velice přátelské a komunikativní a vypadaly, že tam zákazníky přivítají jen párkrát za kvartál. Když došlo na odesílání pohledů, pochopili jsme rychle proč. Úřednice se shlukly do skupinky a dlouze studovaly naše pozdravy typu „Je tady krásně, zdraví Cíglerovi“, psané pochoptitelně latinkou. Pak se začaly vyptávat, co z toho je jméno a co text, kam to posíláme a co všechno tam píšeme. Ukázalo se, že gruzínská pošta má za povinnost vést podrobnou evidenci o charakteru přepravovaných dopisů, u kterých zaznamenává odesílatele, adresáty i předmět zásky. Všechno se to zapisuje ručně do obrovských knih, a tak se v jejich archivu ocitl pozdrav naší kočce i několik pohledů, u kterých úřednice zaměnily jméno s pozdravem. Myslím, že jsme zanechali gruzínské STB (nebo pro koho se to tam vlastně eviduje) k luštění hezký rébus.

Na arménské hranici to vypadalo jako na venkovském vrakovišti. Mezi dvěma závorami tam vytvořily nízké nevzhledné baráky jakýsi prašný dvorek plný zabavených aut a celnici představovala neútná špinavá špeluňka s prošlapanou podlahou, vnitřní budkou s nápisem exchange a třemi rozviklanými stoly, za nimiž seděli přísně se tváící celníci. Mates vystál dlouhatánskou frontu na peníze, pak frontu na povolení ke vstupu a nakonec další frontu kvůli povolení pro vjezd auta. My s Vojtou jsme zatím volně a bez dokladů přešli do Arménie a snažili se tam, marně, sehnat nějakou mapu. Když jsme se vrátili, namíchnutý Mates stál znovu ve frontě na výměnu peněz, kam ho poslali zaplatit povinné ručení na auto. Bylo to úmorné, frustrující a zdlouhavé – veškerou činnost vykonávali, velmi pomalu, vždy jen úředníci odbavující zmíněné fronty, zatímco ostatní se tam doslova poflakovali. Vrcholem všeho byl chlápek s nejvyšší šarží, jehož úkolem bylo umístit finální razítko do papírů k autu. Celou dobu hrál na tabletu nějakou online facebookovou hru a nepřestal v této činnosti ani ve chvíli, kdy jedním okem hledal místo, kam nám to razítko otiskne.

V domnění, že už to konečně máme za sebou, jsme se po dvou hodinách vypořádali ven a projeli závorou. Za ní nás zastavil chlápek v civilu a chtěl další poplatek, tentokrát za havarijní pojistku. Neměli jsme sílu se s ním hádat. Ale už to aspoň nebyl státní zaměstnanec, takže se na nás usmíval, dal nám napít a poradil nám, kde sehnat mapu.

Do Arménie jsme vjeli v jejím nejnižším bodě, kde ze země vytéká řeka Debed. Po smutné bezútěšnosti gruzínské přhraniční oblasti si nás Arménie na sto procent získala. Projížděli jsme hluboce zařezaným údolím sledujícím klikatící se modrou řeku, kolem se tyčily svěže zelené svahy s nízkou vegetací, rozbrázděné divokými bočními kaňony, domy byly hezké a ne tak rozbořené jako v Gruzii,

obchody vypadaly plné zboží, silnice byla v perfektním stavu, byl na ní asfalt a nebyly tam krávy. Lidé se na nás usmívali, což také bylo po zamračených Gruzíncích příjemné. Ale i zde byla krajina zaneřáděná opuštěnými fabrikami, vybydlenými paneláky, monstózními betonovými monumenty a žlutým plynovým potrubím.

Hned za hranicí leží v těsném sousedství dva architektonické klenoty, kláštery Haghat a Sanahin. Po zkušenostech se stavem památek v Gruzii jsme od návštěvy nečekali žádný zázrak, o to víc nás Haghat ohromil. Jedná se o neuvěřitelně působný a staveb-

ně dokonale komplex osmi propojených budov částečně zapuštěných do prudkého zeleného svahu. Návštěvníky, kteří podle prvního dojmu očekávají jen prohlídku kostela a jednotlivých kobek či sklepů, na každém kroku překvapí promyšlená architektura bohatá na nečekané podzemní průchody, zajímavé průhledy mezi obrovskými

mi jemně tesanými sloupy, náhle objevené vchody, promyšlené nepravidelnosti i nápadité detaily, či obrovské nádoby na víno zapuštěné do podlahy knihovny. Autorem tohoto skvostu vytvořeného v temném 10. století byl geniální stavitel, nazývaný Trdat Architekt, který po zemětřesení zrekonstruoval a přestavěl Haghat Sofii v Istanbulu a vybudoval i základy stotisícové metropole Ani, kdysi hlavního města Arménského království, dnes nejkrásnější turistické památky na východě Turecka.

Jen o pár kilometrů dál leží na kopci i klášter Sanahin, který pochází ze stejné doby. Nechala jej postavit manželka krále Ašóta III. Milosrdného, který zase dal podnět ke stavbě Haghatu. Jestli za tímto činem stál nějaký složitý manželský konflikt, nebo prostá zbožnost královské dvojice, to není jasné. Jisté je, že oba kláštery sloužily současně i jako škola a centrum vědy a umění. Sanahin je architektonicky méně vynalézavý, zato disponuje velkorysou sloupovou knihovnou. Dnes je navíc i obklopený rozsáhlým moderním hřbitovem, na kterém jsme se poprvé seznámili se zajímavým arménským zvykem zobrazit v kameni názornou charakteristiku nebožtíka či důvod jeho smrti. Na náhrobcích se skvěly dost zneklidňující obrazy, například podobizna instalatéra i s hasákem a trubkami, nebo drasticky naturalistický příběh čtyřčlenné rodiny, padající s autem ze skály.

Když jsme pak od kláštera pokračovali v jízdě dál do nitra Arménie, rychle jsme na klikatých silnicích pochopili, že takové doprav-

ně-výchovné náhrobky jdou v zemi nejspíš docela na odbyt. Řidiči byli sice výrazně slušnější než v Gruzii, provoz byl ale i tak značně rychlý a napínavý, protože Arménie je velice hornatá země. Je dokonce jedním z nejvýše položených států na světě – nejnižší místo leží až ve výšce 400 m a průměrná výška dosahuje 1400 m nad mořem. Silnice jsou proto většinou úzké a klikaté, často bez asfaltu a svodidel. Díky jižní poloze a kontinentálnímu klimatu má ale člověk dojem, že se až tak vysoko nepohybuje – stromy rostou ještě v oblastech, kde se u nás už přestává dařit klesčí, a na náhorních planinách se pěstuje obilí i ve výšce nad 2000 m.

Rozhodli jsme se postavit se k horám Arménie čelem a rovnou jsme se vydali na její nejvyšší vrchol. Arménie je totiž i velmi malou zemí, kde je všechno pěkně vedle sebe skoro na dosah, a tak to od gruzínských hranic k Aragacu (který je na dohled od hlavního města Jerevanu), to bylo pouhých 150 km. Uviděli jsme jej ale hned, jakmile jsme se vydrápali z údolí řeky na náhorní planinu. Aragac tvoří díky nepoměru mezi velkorysou nadmořskou výškou a titěrnou plošnou rozlohou země skutečnou střechu Arménie – téměř ze všech jejích koutů ho můžete spatřit, jak se majestátně tyčí k nebi, většinou obklopený kruhem mraků. Vtipné je, že sami Arméni si ho moc nevážají a za svou národní horu považují jeho většího bratra Ararat, který však dnes leží v Turecku. Naprosto to odpovídá složitosti vztahů obou národů.

Aragac jsme si prohlédli opravdu dokonale. Přijeli jsme k němu ze severu, ale jediná příjezdová cesta na něj stoupá od jihu, takže jsme ho objeli po jakési spirále až do výšky 3300 m n. m., kde naše auto získalo svůj absolutní výškový rekord. Cestou nahoru jsme se mohli kochat bukolickými výhledy na tábory pastevců. Uprostřed ovčích ohrad se rozkládaly obrovské černé stany s komínem uprostřed, kolem se pásly krávy a mezi hranatými včelími úly posedávaly celé rodiny a nabízely k prodeji vynikající med. Přestože jsme jeli po skvěle udržované asfaltce, všichni se zastavovali a sledovali náš průjezd. Nikdo se při tom ale nepokusil o žebrání či jakýkoliv agresivní prodej. Jejich nezištný zájem o turisty šel tak daleko, že když k nám při jedné fotografické zastávce přiběhla skupina kluků prohlédnout si auto a foťák, naprosto rozhodně odmítli nabízená lízátka. Říkali jsme si, že to bude nejspíš tím, že jsme se ocitli v odlehlé divočině, kam noha Evropana dosud nevkročila, ale pak jsme nabrali dva stopaře z Uherského Brodu. Oba středoškoláci nastoupili do auta, aniž by si všimli poznávací značky, a po několika úvodních frázích v angličtině se uvedli větou: „Ty vole už nespíkuj, jsou to Češi!“

Kluky jsme vysadili u jezera Kari, na jehož břehu stojí hotel, a sami jsme popojeli ještě kousek výš k meteorologické stanici, kde jsme si našli kousek rovného terénu, vhodného k táboření.

Za chvíli se objevil meteorolog, poptal se nás na plány, poradil nejlepší cestu na vrchol, nabídl k dispozici vlastní WC i hlídání auta a vybral od nás poplatek za pobyt. V zásadě to byl poměrně férový obchod.

Večer pod vrcholem Aragacu byl úžasný. Nebe bylo v té výšce téměř na dosah, plné zářících hvězd a padajících meteorů, protiváhu jim dole v dáli dělala světla Jerevanu. Kolem bylo pusto a klid, pokud nepočítám útočící hejna mūr a vzdálené povykování, pravděpodobně z hotelové hospody. Teplota klesla pod nulu.

Aragac (okruh přes dva vrcholy)

úterý 11. srpna

Charakteristickým rysem Arménů je konzervatismus v té nejčistší podobě. Dokazuje to například název země. Přestože se slovo Arménie používá ve všech jazycích světa jen s malými obměnami (původ má ve staroperském označení Aramejců, kteří v této oblasti žili v 1. tis. př. n. l.), Arméni sami sebe nazývají Hajery a svou zemi Hajastanem. Dalším příkladem je národnostní složení. Na rozdíl od etnického koktejlu namíchaného v sousední Gruzii je obyvatelstvo Arménie až neuvěřitelně homogenní – jiné národy zde dohromady dávají pouhých 2% obyvatel. A stejně je tomu i s náboženstvím. Jistý svatý, jménem Řehoř, zde kdysi hlásal zbrusu nové křesťanství natolik úspěšně, že přiměl krále Tiridata prohlásit jej za státní náboženství už v roce 301, čímž Arménie o plných 12 let předběhla Římany a stala se tak první křesťanskou zemí na světě. Tím ale Arméni definitivně skončili s novotami. Arménská apoštolská církev zůstala po dvě tisíciletí naprosto netečná k dalšímu vývoji křesťanství a katolíci proti ní dnes vypadají jako nebezpeční novátoři. Vyznává ji 9 milionů lidí, z čehož žijí 3 miliony v Arménii (kde tvoří 99% obyvatel) a zbytek činí všichni arménští emigranti rozestí po zeměkouli.

Ráno bylo velice krušné, vstávali jsme už o tři čtvrtě na šest do třesuté zimy a šera. Moc se nám ven ze stanu nechtělo, ale těšili jsme se, jak si užijeme ticho a samotu hor. Jakmile jsme však došli na hlavní chodník vedoucí k Aragacu, málem jsme se srazili s asi pětadvacetičlennou skupinou identicky oblečených lidí, kteří šli v sevřené řadě husím pochodem nahoru. Dělalí přitom příšerný kravál, podle čehož jsme je identifikovali jako původce toho nočního povyku. Otráveně jsme je předběhli a málem jsme si u toho protrhli plíce, byli jsme skoro v 3500 m n. m. Naštěstí byli docela pomalí, takže jsme je za sebou nechali i přes to, že Mates s Vojtou dostali po včerejších párcích (zakoupených v arménské samoobsluze) průjem a museli jsme dělat docela časté zdravotní zastávky. Tu skupinu jsme pak za sebou slyšeli ještě celé dopoledne. Dokázali vyluzovat dost neuvěřitelné zvuky: neustále něco skandovali, hlasitě jódlovali a pořvávali po sobě, a když jim náhodou došel dech, nahlas si pustili rádio. Kromě nich jsme ale celý

den nepotkali vůbec nikoho, jen jsme jednou v dálce zahlédli pár pohybujících se teček.

Aragac je totiž pro osamělé pochody jako dělaný. Je to vyhaslá sopka, dvojce o kilometr vyššího a nepřiliš vzdáleného Araratu. Kdysi byly obě sopky i stejně vysoké, ale Aragac si jednou dopřál mohutný sopečný pšouk, při kterém mu uletěl celý vršek a kopec se snížil na nynějších 4095 m n. m. Tuto výšku dosahuje jeden ze čtyř vrcholků, které se tyčí po obvodu, zatímco uprostřed zeje díra zbylá po původní špičce. Ostatní vršky jsou jen o málo menší. Běžně se chodí jen na ten jižní, který leží 700 m nad koncem příjezdové silnice. Výstup na něj je snadný a rychlý, a to i když nemáte v patách řvoucí skupinu. Na vršku jsme ten den naštěstí byli první a hned jsme z něj uháněli dolů do sedla mezi jižním a západním vrcholem a odtud ještě níž na dno kráteru. Tam se stezka ztratila, dál se šlo stylem „najdi si cestu, kudy to půjde“. V kráteru i na úbočích se střídaly sutě, kamenná i sněhová pole a z nich vyvěraly prudké potoky. Mezi kameny kvetly něžně bílé, žluté, modré a fialové skalničky, krčily se trsy travin s šedivými bambulkami nahoře a mezi tím vším poletovaly nejrůznější druhy motýlů. Zpod nohou nám vyletovaly můry a v panice zase zalézaly mezi kameny.

Vzhledem k tomu, že trasu vybíral Mates, byl naším cílem pochopitelně nejvyšší, severní vrchol. Oproti tomu jižnímu je dost nepřístupný – už jen cesta z kráteru do sedla je ďábelsky prudká a pokrytá nepříjemně drolivými kameny. Ze sedla jsme se pak vydrápali až na ostrý hřeben, kde se svah před námi na opačné straně hned zase prudce spustil dolů. Po tomhle oslím hřebetu jsme se vydali doleva k vrcholku, bylo to trochu jako chůze po dost nestabilním laně. Nakonec jsme na jedné malé plošince zjistili, že přestože je vrcholek od nás už jen 50 m daleko a o pouhých 8 m výš, povrch se natolik drolí, že bez jistícího lana vůbec nebude rozumné se pouštět dál. Otočili jsme se tedy ve výšce 4087 m s pocitem, že zábavy pro dnešek už bylo dost. Navíc, jako každé odpoledne, si na vršek hory sedl mrak a úplně zakryl slunce.

Zpět jsme to vzali přímo dolů po kamenné skluzavce tvořené sutí. Vzdálenost, kterou jsme se z kráteru nahoru drápali přes hodinu, jsem tak ujeli během několika minut a jediný problém byl do-

stat pak všechny ty kamínky ven z pohorek. A protože jsme tím ušetřili hodně času, rozhodl se Mates vzít to zpět z jižního sedla svou typickou zkratkou – cestou delší, ale obtížnější. Od běžné přístupové trasy byla oddělená bočním hřebenem a vedla po nádherných zelených pastvinách, které brázdily divoké lávové vývěry a hluboké strže. Faktem je, že nikdo jiný tudy nešel, i když vůbec nechápu proč. K autu jsme se vrátili až navečer a při vzdálenosti pouhých 20 km jsme překonali převýšení 1700 m.

Na tábořišti nás už čekal meteorolog Vahan s pozváním na čaj a na zápas ping-pongu. S pálkou uměl zacházet skvěle, a zatímco honil Vojtu z jedné strany stolu na druhou, stěžoval si, že v zimě bývá nahoře sám bez rodiny, protože úbočí Aragacu přikryje pravidelně přes 7 m sněhu. V létě tam za ním přijíždí žena s malým synem, ale je to tam pro ni těžké, protože si všechnu vodu musí nosit z tajícího sněhového pole. Za takovou práci bere pouhých 150 dolarů měsíčně, což je asi o třetinu méně, než je průměrná mzda. Chtělo se mi utěšit ho poukazem na to, že je aspoň ve zdravém a čistém prostředí, ale pak jsem si všimla, že si za domem celkem úspěšně vytvořili smetiště velikostí odpovídající menší evropské obci. A navíc se ukázalo, že jeho syn je těžký alergik.

Z Aragacu omylem na jih (Zvarnoc), pak přes Jerevan na východ (Geghard a Garni) a zase zpět do Jerevanu *středa 12. srpna*

Jerevan je dnes hlavním městem Arménie pouze díky sovětskému plánování. Přestože se pyšní titulem „nejstarší trvale osídlené město světa“, hlavním městem se stal teprve ve 20. letech 20. století. Do té doby fungoval spíš jako přirozená obchodní křižovatka a často střídal majitele – od 9. stol. př. n. l. postupně patřil Médům, Peršanům, Arabům, Seldžukům, Mongolům, Turkům a Rusům. Nic z tak bohaté historie na něm teď však není vidět, protože stejně často jako dobyvatelé navštěvovala Jerevan i ničivá zemětřesení. Město proto prošlo před sto lety rozsáhlou úpravou podle velkorysého urbanistického plánu a dnes budí dojem, že bylo celé vybudované na zelené louce. Širokými pravoúhlými bulváry plnými módních obchodů trochu připomíná Paříž, které někdo ukradl Seinu, Louvre i Notre Dame. Naštěstí zde ale nejsou příliš patrné stopy sovětského urbanismu a hrůzy typu Lomonosovy univerzity se tu téměř nevyskytují. Poslední velké zemětřesení v roce 1988 navíc udělalo městu celkem službu, protože zničilo většinu průmyslového zázemí a pozdních sovětských staveb a sídlišť. Nebýt faktu, že při tom zemřelo přes 25 tisíc lidí, dalo by se říct, že to byla pro Jerevan výhra.

V noci jsme opět kvalitně promrzli, ale ráno nás ze spacáků vytáhl hřejivý slunce. Hlučná skupina se včerejším pochodem nejspíš vysílila, takže v noci byl naprostý klid a jen v dálce na jihu tiše svítil Jerevan. To byl i náš dnešní cíl, hlavní město je od nejvyšší

hory vzdálené pouhých 50 km vzdušnou čarou. Po zemi je to samozřejmě trochu dál, zvláště když chcete cestou něco vidět a zadáte si do GPS špatné souřadnice.

Nejprve jsme, ještě na svazích Aragacu, odbočili trochu stranou a zajeli si prohlédnout pevnost Amberd, usazenou v solidní nadmořské výšce 2300 m. Od sedmého století, kdy byly položeny její základy, prošla v souvislosti s častými změnami majitelů takovými vývojovými zvraty, že by se mohla uplatnit v leckteré telenovele: z původní vojenské pevnosti povýšila na letní královskou rezidenci, pak tam přistavěli kostel a lázně, čímž se jí dostalo duchovního rozvoje, poté následoval kulturní úpadek a opět se stala vojenskou pevností, načež ji všichni opustili, ale na závěr se znovu vzchopila a stalo se z ní muzeum a chráněná památka. Faktem je, že má pro televizní účely i příhodně romantické jméno – Amberd česky znamená „pevnost v oblacích“. Také její vzhled je pro potřeby obrazovky naprosto dokonalý – tyčí se na ostrohu sevřeném dvěma hlubokými soutěskami, kterými se derou divoké řeky. Na rozpálených kamenech se prohánějí ještěrky, na nádvořích se mezi zdmi pasou telata. A vybírá se tam vstupné.

Před příjezdem do Jerevanu chtěl Mates ještě navštívit klášter Khor Virap a sliboval nám další skalní komplex a nádherným výhledem. Vzhledem k nedostatku jiných zdrojů programoval cestu v GPS podle souřadnic nalezených na Wikipedii, což se ukázalo jako zásadní chyba. GPS nás totiž vedla vytrvale níž a níž do ploché pouštní krajiny, jen tu a tam zpestřené suchými poli nebo továrním komplexem. Výhled jsme měli tak maximálně na asfalt před sebou, a když nám GPS oznámila, že jsme na místě, stáli jsme uprostřed zemědělského statku. Raději jsme to vzdali.

Cestou do Jerevanu jsme však narazili na památku UNESCO, chrám Zvartnoc, který nám chybu v navigaci bohatě vynahradil. I zde to napřed vypadalo, že jsme na špatných souřadnicích – bloudili jsme v té ploché krajině mezi pravoúhlými ulicemi na předměstí hlavního města sem a tam a chrám nikde. Pak ale jeden ochotný chlápek nasedl do auta a zavezl nás k neoznačené bráně, kterou jsme už dvakrát minuli, protože vypadala, že vede jen někam do zahrad. Tam si od nás vzali vstupné a pustili nás i s autem dovnitř.

Zvartnoc byl postavený v 7. století, už tehdy jako křesťanská katedrála, ale hned v 10. století byl kompletně zničený. Stalo se to tak dávno, že se dnes dokonce už ani pořádně neví proč ke zničení došlo, nespíš ale šlo o poměrně efektivní spojení války se zemětřesením. Každopádně se na jeho existenci v následujících staletích zapomnělo a na povrchu se znovu objevil až na začátku 20. století. To, co arménští archeologové tehdy vykopali ze

země, je muselo posadit na zadek. Jednalo se o netypicky kruhovou stavbu, jejíž klenba se, podepřená jen čtyřmi nosnými sloupy, tyčila do výšky bezmála 50 m – ve své době to musela být jedna z největších staveb evropského regionu. Dnes její kopule samozřejmě leží na zemi, ale i tak ta budova budí respekt – jednotlivé kvádry poházené přes sebe jako kostky obří stavebnice jsou vyšší než člověk. Jako bonus archeologové vykopali na světlo i rozsáhlý komplex přilehlých budov, včetně sídla hlavy arménských křesťanů, lázní i vinného sklepa. Dnešní návštěvník zde najde architektonicky nesmírně zajímavou kombinaci antických, byzantských a mezopotámských prvků.

Aby nám nebylo líto, že jsme přišli o klášter s výhledem, Jerevanem jsme jen projeli a vydali se od něj na východ, kde je na konci silnice v neprostupných horách vtesaný do skalnatého úbočí klášter Geghard. Oproti poklidným, turisty opuštěným ranním památkám to bylo, jako když vpadnete doprostřed pěkně rozjeté vesnické zábavy. Na přeplněném parkovišti se mezi auty motali prodejci jídla a suvenýrů, školní výlety, dobytek i rodinky, všechno to pokřikovalo, troubilo a bučelo, hromadné výlety do toho i organizovaně zpívaly. Všichni si dělali selfíčka. Na nádvoří kláštera jsem si rezignovaně říkala, proč se sem vlastně všichni ti lidé ženou. Kolem mě bylo jen pár, sice pěkných, ale nijak zvlášť impozantních kamenných budov přitíštěných ke skalám a nahoře už jen obligátní vstupy do malých jeskynních cel. Pokud k tomu připočtete všechnen ten zmatek a horko, málem jsem začala litovat, že jsme se tam trmáceli. Pak jsem ale vstoupila do chrámu a zjistila, že je za ním do skály vytesaný další chrám, a za ním další a ještě nějaké po stranách... a nakonec jsem se v tom bludišti málem ztratila. Tak úžasně zpracovaný komplex jeskynních prostor jsem v životě neviděla. Místnosti byly chladivé a rafinovaně prosvětlené svazky slunečních paprsků přiváděných do šera z nečekaných míst a směrů. Nešlo ale o žádné křivolaké jeskyně šikovně využitě pro církevní účely, ve skále se prostíraly plnohodnotné chrámy zdobené sloupy, reliéfy, tesanými nápisy, klenbami i sochami. Tak jako ve všech arménských církevních stavbách zde úplně chyběly barvy a veškeré zdobení představovaly plastiky vytesané do kamene, další rozměr zde k tomu přidalo slunce, náhle se objevující i v těch nejzazších koutech. V jednom z chrámů ze skály prýštila voda a zázračný pramen odváděly kanálky vedoucí napříč kamennou podlahou někam ven.

I když první klášter na tomto místě vznikl už ve 4. století, hlavní kapli vybudovali teprve roku 1215, a to na popud naší staré známé, gruzínské královny Tamary. Jinak se tam samozřejmě rychle a často měnili vládci, národy i náboženství, sem tam se vyskytlo i nějaké to zemětřesení či rabování, ale na poměry regionu nic

z toho nezanechalo příliš fatální stopy. Klášter už sedmnáctým stoletím funguje a vzkvétá, což je v Zakavkazsku dost neuvěřitelná věc.

Vzhledem k tomu, že v Geghardu silnice končí, vrátili jsme se podél řeky Azat kousek zpět na Jerevan, kde o 8 km dál a o desítky metrů níž řeka nabyla na síle a vytvořila široké a malebně skalnaté údolí. Nad ním, na skále s úžasným rozhledem, stojí chrám Garni, jediná antická památka v Arménii. Kromě výhledu ale na něm není nic moc zajímavého. Je to klasicky hraná antická budova s jónskými sloupy, nepříliš velká a nejasného určení – v zásadě se dnes pořádně neví, jestli to byl chrám zasvěcený Mitrovi, nebo jen něčí hrobka. Jisté je, že se vzhledem k umístění zalíbil sestře krále Trdata III., která uprosila bratříčka, aby ho nezbořil jako ostatní pohanské stavby, ale věnoval

jí ho pro účely letní rekreace. Během naší návštěvy se chrám bohužel zalíbil také deseti autobusům plným skautů, což pro nás značně ovlivnilo atraktivitu této památky. Dovnitř jsme se probili zmítajícím se a ječícím davem a zjistili, že interiér je sice plný dětí, ale jinak úplně prázdný – vybavení buď rozšlapali skautíci, nebo už dříve účastníci mejdanů královské rodiny.

Jerevan je pravým opakem Tbilisi. Město je to moderní a rušné, takže nás nijak zvlášť nenadchlo. Památky se v něm téměř nevyskytují, dokonce i z prastaré pevnosti zůstaly jen nezřetelné trosky. Také obrovský hotel odpovídal evropským standardům a byl zcela sterilní a bez ducha. Zato byl přímo v centru, jen pár desítek metrů od náměstí Republiky, které je obklopené národní galerií, parlamentem a radnicí. Z něj vede k budově Opery napříč pravoúhlými bulváry hlavní pěší tepna plná bank, butiků a vchodů do metra, které bylo mimo provoz. Usoudili jsme, že nakoupit si v Adidasu, Armani nebo Lacoste můžeme i v Brně, a tak jsme si co nejrychleji našli volnou restauraci. Vzhledem k ničivému vedru jsme zvolili zahrádku stíněnou pevnou střechou a oddělenou od chodníku chladivou vodní clonou. Vojta si tam velmi užíval výhled na davy proudící po chodníku, protože Arménky jsou opravdu mimořádně krásné – tmavooké, dlouhovlasé, štíhlé a vysoké a v Jerevanu byly i velmi hezky oblečené. Zjevně tam ty módní obchody nestojí nadarmo.

Já jsem si zatím užívala jídla. I když obsluha měla snahu mluvit anglicky, jídelní lístek byl v arménštině, takže jsme stejně byli nuceni objednat si naslepo. Výsledek byl skvělý. Dostali jsme výborně kořeněný žampionový salát, masový vývar, chutí srovnatelný se gruzínskými polévkami, ale bez toho praštěného velkého kusu masa, a jako hlavní chod sekanou na několik způsobů: hamburger, zelné závitky a kuličky. Vrcholem ale byla závěrečná vodní dýmka, asi nejlepší, jakou jsme kdy vykouřili. Připravil nám ji nemluvný Syřan, válečný utečenec. Celou dobu stál ve dveřích, pozorně nás sledoval a pravidelně nám chodil obracet a doplňovat uhlíky. Myslím, že Češi dělají velkou chybu, když protestují proti přijímání uprchlíků ze Sýrie.

Objezd jezera Sevan

čtvrtek 13. srpna

Na to, jak je Arménie malou zemí, se může pochlubit docela velkým počtem prvenství. Jednoho z nich by se ale Arméni docela jistě rádi vzdali. Tím smutným rekordem je historicky první zaznamenaná genocida v dějinách, kterou uskutečnili v letech 1915–18 Turci a během níž přišlo o život na 1,5 milionu Arménů. Jednalo se o vyvrcholení vzájemné nevraživosti obou národů, které se po staletí usilovně promíchávaly nejen na Kavkaze, ale i v rámci celé Osmanské říše. Když pak byli po 1. světové válce Turci vyhnáni z Balkánu, Kavkazu a dalších území, vyřešili otázku, jak doma usadit téměř milion uprchlíků, plošným odstraněním křesťanských Arménů. Šli na to podobnou cestou jako později Hitler, kterému ostatně byli velkou inspirací: zorganizovali pochody smrti, vytvořili systém deportačních a vyhlazovacích táborů a všechno završili hromadnými popravami. Nicméně Turci neměli německou důkladnost a spokojili se s tím, že velkou část Arménů prostě donutí odjet pryč. Díky tomu dnes v diaspoře žije dvojnásobek Arménů než doma – téměř 8 milionů lidí. Kdo tím získal, byla věda a kultura, protože je téměř jisté, že nebýt nucené emigrace, svět by přišel o Williama Saroyana, Charlese Aznavoura, Cher nebo doktora Kevorkiana.

Po včerejším večeru jsme se dohodli, že Jerevan už asi víc vidět nepotřebujeme a že raději vyrazíme zase někam do přírody. Nanosili jsme tedy zpět do auta všechny krámy, které jsme večera pracně vytahali nahoru do hotelového pokoje, a vydali se dál na východ směrem k jezeru Sevan. Vedla tam docela použitelná dálnice, kvalitou srovnatelná s naší D1, ale bez dopravních zácp a pouze s jediným nervózním řidičem, který si vyblíkal cestu.

Silnice vytrvale stoupala mezi vyprahlými žlutými kopci a skalními vývěry, charakter té krajiny trochu připomínal prérii na americkém západě. Tento dojem ale zmizel hned, jakmile se člověk podíval na silnici, po které jezdily prastaré žigulíky s otevřenými trojúhelníkovými okýnky. Vozovka byla navíc hustě lemovaná čerpacími stanicemi na plyn a stánky s nafukovacími koly, draky,

kachničkami a krokodýly. Normální benzínku jsme tam málem ne-sehnali a Mates jevil známky značné nervozity.

Jezero Sevan leží ve výšce 1900 m nad mořem a zabírá rozlohu více než 1200 km², což z něj činí jedno z nejvýše položených velkých jezer na světě. Tyto parametry má dokonce i navzdory tomu, že v dobách láskyplné péče bolševiků byla jeho hladina kvůli výrobě elektrické energie snížena o 20 metrů, což znamenalo nezanedbatelný úbytek 200 km² vodní plochy. Dnes se hladina naštěstí už zase o něco zvýšila, ale pořád to ještě není ono – všechny původně rybářské vesnice trčí nesmyslně daleko od vody vysoko ve svahu. Na druhou stranou se tak poměrně elegantně vyřešily jejich silniční obchvaty, protože díky investici Arménů ze zahraničí byla na bývalých příbřežních částech dna vybudovaná nová silnice lemující stávající pobřeží.

Sevan je zajímavý i tím, že zatímco do něj vtéká 28 řek, ven vytéká pouze jediná řeka Hrazdan, a ta navíc odvádí pouhých 5 % procent přijaté vody. Zbytek už nezašantročují soudruzi z ústředí, ale prostě se v tom horku odpaří. Jezero díky tomu disponuje příjemným klimatem bez úmorných veder.

My jsme Sevan objeli skoro celý. Nejprve jsme se vydali kolem západní strany dolů na jih do obce zvané Noratus, jejíž podstatnou část tvoří prastarý hřbitov, využívaný od 9. do 17. stol. Díky tomu velkému časovému rozpětí v něm svorně vedle sebe leží příslušníci všech ras, národů i náboženství, které za tu dobu regionem prošly. Jejich hroby jsou označené všemi možnými písmy a tvary náhrobků – deskami stojícími i ležícími, prostými i s vytesanými ornamenty, hrobkami, sarkofágy, kříži i jakýmsi divnými mísami či květináči. Jejich jednotícím prvkem je materiál, protože všechny náhrobky jsou vyrobené z téhož kamene. Historicky nejceněnější z nich se nazývají chačkary, jsou to stěly s vyřytým arménským křížem. Ve dvacátém století hřbitov prohlásili za historickou památku a obehnali jej plotem, za kterým se vesele pohřbívá dál. Novodobé hroby vypadají téměř identicky a jedinou novinkou jsou fotografie nebožtíků, černě vytištěné na šedých náhrobcích. Spousta mužských tváří je hodně mladých a všichni ti chlapci mají datum úmrtí v období 80. a 90. let, kdy proběhla válka v Afghánistánu a Náhorním Karabachu, a aby toho nebylo dost, v mezích Arménii ještě navíc zasáhlo ničivé zemětřesení.

V Noratu jsme se obrátili zpět a začali jezero Sevan objíždět pro změnu po směru hodinových ručiček až na severní konec do obce pojmenované Sevan. V ní leží klášter, tvořivě nazvaný Sevan. Po staletí ležel na ostrově (který se pochopitelně jmenoval Sevan), ale soudruzi poručili větru, dešti a výši vodní hladiny a dnes je klášter umístěný na poloostrově. Díky tomu je plný aut, turistů a prodejců všeho možného. Mně se například jeden chlápek snažil naladit vzpomínkou na svou návštěvu ČSSR v roce 1985 a chválou českého piva, načež se mi za 25 euro pokusil prodat živou holubici štěstí, kterou jsem měla hned po odevzdání obnosu vypustit, abych tak zajistila štěstí sobě i celé své rodině. Tomu tedy říkám skvělý obchodní záměr s minimalizací provozních nákladů!

Na vršku nového poloostrova (pojmenovaného Sevan) stojí v těsném sousedství tři kostely. Nejstarší je z roku 874, další z 12. století, ten je dnes už v troskách, a největší z nich pochází z 13. století. Ty dva stojící jsou až na lehkou změnu velikosti skoro identické. Jestli byla taková i ta třetí stavba, nabízí se otázka, proč je tam stavějí pořád dokola.

Raději jsme nad systémem budování kostelů už moc nedumali a vydali jsme se dál. Silnice se překlopila přes severní konec jezera a vedla nás na jih mezi velice pěknými kopci a velice smutnými troskami socialistického i postsovětského budování, jehož výsledkem byla nekonečná řada nedostavěných monstrózních hotelů těch nejpodivnějších tvarů. Připomínalo mi to trochu pohřebiště dinosaurů.

Jak jsme se propracovávali k jihu a vzdalovali od Jerevanu, těchto pozůstatků naštěstí ubývalo a na pobřeží se objevily kempy, chatičky a opuštěné domy menšího kalibru. Vybrali jsme si tam pěknou pláž obydlenou jen několika rekreujícími se rodinkami a chvíli jsme se váleli u vody. Pro lidi špatně snášející horko je Sevan ideální. Slunce sice v této nadmořské výšce peče pořádně, ale díky silnému odparu vody je teplota vzduchu snesitelná (naměřili jsme 26°C) a teplota vody dokonce i mírně podprůměrná (odhadli jsme ji tak na 18°C). K tomu zde trvale vane docela čerstvý vítr a o síle slunce svědčí jen dožhava rozpálený písek. Lenošení tam bylo tak příjemné, že Mates usnul na dece a výjimečně nás nikam nehonil.

Po dvou hodinách jsme si řekli, že odpočinku bylo už dost, a vydali jsme se dál s vizí, že se na noc ubytujeme v hotelu u náhorněkarabašské hranice. Od tohoto plánu nás odradily dvě věci. Jednak to byla nádherná atmosféra jezera Sevan a jednak fakt, že dotace arménských krajanů zřejmě vyschly hned po dokončení silnice a současná vláda se rozhodla udržovat pouze tu její část, po které tam jezdí utrácet peníze obyvatelé Jerevanu. Krátce řešeno, v polovině cesty na jih skončil asfalt. Původně tam kdysi určitě byl, ale

v souboji s děrami a trhlinami jasně prohrál na body takovým způsobem, že většina lidí raději začala jezdit bokem a vedle původní asfaltky tak spontánně vznikla přirozená polní cesta. Jízda po ní ale šla tak pomalu, že jsme další postup vzdali, na jednom místě zahnuhli k vodě a utábořili se v romantickém hájku, který od jezera oddělovalo jezírko plné obrovských žab.

Během večere se vysvětlila Matesova celodenní únava, naměřil si vysokou horečku. Vytáhli jsme tedy stan a šli spát hned po západu slunce. Se setměním vylétly celé mraky nočního hmyzu a hned za nimi i obrovská hejna netopýrů, kteří se kolem nás otáčeli v prudkých obrátkách jako stíhači při leteckých soubojích. Do toho hlasitě bouřil příboj a kvákaly žáby. Hvězdy byly stejně jasné jako na Aragacu.

Z Arménie (Vardenis) do Náhorního Karabachu (přes Dadivank do Stěpanakertu)

pátek 14. srpna

Náhorní Karabach tvoří 4,5 tis. km² ázerbájdžánského území, do kterého Ázerbájdžánci nesmí strčit ani nos a kam se bez použití vojenské techniky dá dostat jedině z Arménie. Do tohoto politováníhodného postavení se země dostala složitým vývojem plným násilí a ozbrojených konfliktů, protože leží na tak nešťastném místě, že tvoří jakýsi pomyslný uzel, kolem kterého se po tisíciletí proplétaly všechny možné národy, státní útvary a náboženství. Důkazem je už sám název země, složený ze tří různých jazyků: „kara“ je turkický výraz pro černou barvu, „bag“ je perské označení zahrady a „nagornyj“ pochází z ruštiny a Čechům se překládá nemusí. Do opravdového průšvihů se „Horská černá zahrada“ dostala ale až ve chvíli, kdy tento rajský kout světa prohlásili za kolébku své kultury a státnosti jak muslimští Azerové, tak i křesťanští Arméni. Faktem je, že původní historicky zaznamenanou populaci byli kolem roku 200 př. n. l. Arméni (i když vůbec nepochybují, že už tehdy získali území na úkor nějakého jiného, dnes zapomenutého národa). Poté se tam postupně a nenásilně začali trousit Azerové, ale když v 16. století nabyli výraznou početní převahu, začali tam proudit zpět Arméni prchající z Osmanské říše. Na konci 19. století se poměr obou národů ustálil zhruba na rovnocenných počtech a soužití začalo vypadat slibně. Jenže pak celý region uchvátil Sovětský svaz, který dal svou příslovečnou politikou slona v porcelánu vzájemným vztahům definitivní ránu. Stalin se svými pokusy se stěhováním národů totiž způsobil v oblasti Náhorního Karabachu výraznou převahu Arménů, ale území přisoudil Ázerbájdžánské SSR. Od té doby se napětí stupňovalo a první ozbrojený konflikt vznikl ještě za socialismu v roce 1988, kdy došlo k drsným a poměrně nesoudružským pogromům, vraždění a násilnému vystěhovávání Azerů z Arménie. Když pak Ázerbájdžán vyhlásil 30. srpna 1991 nezávislost na SSSR, Náhorní Karabach kontroval hned 2. září vyhlášením své nezávislosti na Ázerbájdžánu. Následovala regulérní válka, která nakonec trvala až do roku 1994. Vyžádala si přes 30 000 mrtvých, v zemi zanechala řadu vylidněných měst a vesnic a mezi nimi nezjistitelný počet

nášlapných min, kterým dodnes každoročně padnou za oběť desítky lidí. V současné době Náhorní Karabach nikdo kromě jeho obyvatel a Arménie neuznává jako samostatný stát a oficiálně se tedy jedná o Arménii okupované ázerbájdžánské území. Prakticky tak ázerbájdžánská armáda stojí v pohotovosti na hranici, která vlastně neexistuje, a z těchto pozic ostřeluje své vlastní území, na které nemá přístup.

Ráno vypadalo moc dobře. Svítalo slunce, Mates se vzbudil zdrav a už po několika kilometrech jízdy se na silnici objevil použitelný asfalt. To ale také byla poslední známka západní civilizace, za Sevanem v těchto místech definitivně končí Evropa. Posledním arménským městem byla díra zvaná Vardenis, kterou tvořily zčernalé paneláky, dřevěné chatrče, rozbité silnice zaváté slámou a pasoucí se osli. Dál už silnice projížděla opuštěnou krajinu plnou trosek, zanechaných zde válkou. Krásným údolím posetým ruinami jsme vyšplhali nahoru do horského sedla Sotk, kde ve výšce 2700 m n. m. měl být hraniční přechod do Náhorního Karabachu. Místo toho jsme tam našli zlatý důl v plném provozu. Z obou stran k němu vedla opravdu kvalitní asfaltka, malý div v této oblasti, ale kvůli těžbě zlata byla na hřebeni přerušena a my jsme se ocitli přímo uprostřed hektických těžebních prací. Kolem nás se tyčily obrovské haldy, bagry se jimi přehrabovaly a buldozery přesouvaly kopce hlusiny. Před námi tam už na okraji hluboké jámy stála dvě osobní auta a trpělivě čekala, až ji mohutný buldozer zahrne a my budeme moci projet. Když byl povrch srovnán do útvaru vzdáleně podobnému rovné ploše, řidič prvního auta mohutně zatúroval, prohrábl kola a zapadl až po nápravu. Následující půlhodinu jsme strávili spolu s posádkou obou aut a částí stavebních dělníků marnými pokusy vytlačit ho ven. Ten člověk měl dost nešťastný zvyk, že vždycky, když to už vypadalo nadějně, sešlápl plyn až na podlahu, nahodil všechny lidi za sebou sprškou bláta a písku a zahrabal se zpátky do země. Nakonec měl někdo spásný nápad a vyhnal ho od volantu. A tak jsme, zabláčení až za ušima, vjeli do Náhorního Karabachu.

Byla to nádherná krajina. Obrovské hory, brázděné širokými údolími a porostlé krásnými lesy a loukami, se rozprostíraly do neohledna a byly úplně prázdné. Nikde žádné vesnice, dokonce ani pasoucí se dobytek, jen u silnice občas jako memento trčely trosky tanku či jiné vojenské techniky. Ani na silnici nebyl žádný provoz. Obě auta, která spolu s námi překonala průsmyk, zůstala vzadu a nikdo další tudy nejel.

Celníci jsme našli až dole pod kopcem, o 1000 výškových metrů níž. U cesty tam stálo pár ubohých vesnických domků a jedna montovaná buňka, před níž silnici jen symbolicky přehrazovala ručně zdvihaná závora. Jinak nic, nikde ani noha. Rozpačitě jsme zastavili a šli dovnitř. V boudě nahlas řvala televize a pod ní se

z gauče pomalu hrabal chlápek v kraťasech a špinavém tílku. Když si přes to přehodil sako od uniformy, zatvářil se úředně a sdělil nám, že v prostorách celnice nesmíme fotit a pro vstupní vízum musíme zajet do hlavního města na ministerstvo zahraničních věcí. Pak nám otevřel závoru a šel zase sledovat televizi.

Za vesnicí nás čekaly asi dva kilometry nové asfaltky, ale pak už pokračoval starý známý makadam. Tady to byl ten nejhorší typ, takzvaný prašivec, kdy je povrch sice relativně pevný, ale tak strašně suchý a prašný, že pokud chcete vidět na cestu, musíte si od auta před sebou nechat odstup aspoň tři sta metrů. Tento problém jsme naštěstí nemuseli řešit, na silnici jsme pořád byli úplně sami. A nejen na silnici, okolí bylo stále úplně pusté, vesnice vyhládkované a jediní lidé, které jsme viděli, byly vojenské hlídky v maskáčových uniformách a se samopaly v rukou.

O to víc nás překvapil klášter Dadivank, který se objevil asi po hodině cesty nad první obydlenou obcí (pokud se tak dají nazvat asi tři chalupy a několik chlévů). Klášter je jedním z největších středověkých komplexů, které se v Náhorním Karabachu dochovaly. Na druhou stranu se jich tam dochovalo tak málo, že mít mezi nimi primát zase není tak těžké. Za tento politováníhodný stav může náboženská osvěta typu „zapal všechno, co cestou najdeš“, kterou zde postupně praktikovaly všechny zúčástněné strany, a následující osvěta socialistická, při níž Rusové zkázu téměř dokončili tím, že nekompromisně zavřeli a nechali zchátrat všech 220 církevních objektů. O to, co přežilo, se karabašští Arméni láskyplně starají. Všude je volný vstup a na obnově se usilovně pracuje.

Dadivank byl opravený asi z poloviny a byl úplně prázdný, až na jednoho rozpačitého hlídače, který se na nás sice povzbudivě usmíval, ale nedokázal promluvit žádným srozumitelným jazykem. Klášter jsme si tedy prolezli sami a konstatovali, že se stavebně trochu liší od podobných komplexů v Arménii. Budovy byly hranaté, místnosti úzké a dlouhé a celek byl sevřený tak, že připomínal spíš tvrz než objekt duchovního charakteru. Ale to byl možná právě ten důvod, proč přežil všechny nájezdníky.

Dál jsme pak prachem pokračovali směrem k hlavnímu městu a obydlenějším končinám, což jsme poznali podle rozestavěného elektrického vedení, na kterém sice nikdo nepracoval, ale s každým dalším kilometrem vykazovalo větší díl dokončenosti: od jam v horní části silnice postoupilo přes betonové základy a na zemi položené příhradové sloupy až po sloupy sice stojící, ale bez drátů. Dál se zatím nedostali a vypadalo to, že na pokračování už asi nesehnali další peníze.

Po několika hodinách cesty jsme dorazili k prvnímu kiosku s potravinami, pak k drtičce šterku a 60km před Stěpanakertem i k asfaltu. Také jsme narazili na hřbitov tvořený chačkary, sice menší, ale zato malebnější než ten u jezera Sevan, smutně opuštěný ve vylidněné krajině. Míjeli jsme vypálená pole a hořící lesy a vůbec jsme netušili, zda jde o nějaké plánované akce nebo neschopnost v zaminované krajině účinně hasit požáry.

Stěpanakert nás překvapil. Je to pěkné moderní město situované do prudkého svahu, takže všechny parcely mají opravdu luxusní výhled. I když, město je trochu přehnaný termín, jedná se spíš o městečko s populací asi 40 tisíc lidí (do čehož určitě započítali i okolní usedlosti a přilehlou vojenskou základnu), kde si dokážete všude pohodlně dojít pěšky a ani se moc neunavíte. Úplně nahoře

je rozlehlé náměstí s budovou parlamentu, která volně přechází do budovy hotelu Armenia. Musím se přiznat, že pár parlamentů jsem sice už navštívila, ale v žádném jsem ještě nikdy nespala. Služby tam ovšem měli perfektní, srovnatelné s kterýmkoliv jiným interhotelem, a navíc tam bylo zdarma k dispozici velice kvalitní wifi připojení.

Druhý hotel pro cizince byl na hlavní třídě vedoucí dolů z náměstí, hned vedle ministerstva zahraničí, kam jsme se vypravili pro vízum. Ministerstvo připomínalo obecní úřad menšího okresního města v době letních prázdnin. Vydali nám tam jakési tiskopisy a po jejich vyplnění se nám bez čekání hotovili dát vstupní razítko na kus papíru. Když se Mates začal dožadovat jeho umístění do pasu, trochu se podivili a upozornili nás, že s tímto pasem se už nikdy nedostaneme do Ázerbájdžánu. Nakonec nám tam to razítko otiskli s péčí, která se běžně věnuje ošetřování vzácných historických tisků.

Recepční v našem hotelu jsme se zeptali na otevírací dobu jediného místního muzea. Slečna hned zvedla telefon a po krátkém hovoru nám sdělila, že muzeum je za rohem, že sice právě zavírají, ale že tam na nás počkají. Cestou nás několik lidí bez jakéhokoli dotazu poslalo správným směrem a nám došlo, že se tam asi všichni navzájem znají a cizince i cíl jejich cesty odhalí na první pohled. Také jsme si všimli, že se nikdo neobtěžuje zamykáním aut ani domů. Celkově to v nás budilo milý dojem, jako bychom se ocitli na návštěvě u přátel.

O to depresivnější bylo muzeum. V několikapatrové expozici podávalo smutný přehled válek, vyvražďování a rozhánění demonstrací. Uváděné počty obětí musely, vzhledem k celkové výši karabaské populace, zanechat obrovské rány v každé rodině. Děsivý dojem završovala nehorázně nekritická oslava vojenských hrdinů a válečných operací. Nějak jsem si to nedokázala srovnat s tou venkovskou idylkou venku.

Večer jsme se prošli po městě a zjistili, že tam spolu s námi krouží úplně stejným směrem a tempem těch pár cizinců, kteří do hlavního města Náhorního Karabachu toho dne zavítali. Většina z nich skončila spolu s námi na večeri i ve stejné restauraci. Dali jsme se tam do řeči s dvojicí Holanďanů, kteří měli najatého místního průvodce a doplnili nám tak některé informace. Kromě toho bez váhání správně identifikovali Českou republiku a dokonce okamžitě zmínili Komenského a Palacha. Pán nám doslova řekl, že v roce 1969 studoval na vysoké škole a Palachův čin se mu nesmazatelně vtiskl do srdce.

Se setměním se venku na náměstí a v přilehlém parku začaly objevovat skupinky místních obyvatel – procházely se tam celé rodiny, grupy dětí i zamilované dvojice, až to nakonec vypadalo, že se tam sešlo úplně celé město. Všichni se vzájemně zdravili a zastavovali se na kus řeči. Objevilo se tam sice pár prodejců občerstvení, ale jinak se tam nic dalšího nedělo. Průvodce Holanďanů nám vysvětlil, že to je naprosto standardní průběh víkendového večera, kdy se sousedé vydají navzájem pozdravit a popovídat si. Mám dojem, že něco takového se v českých zemích událo naposledy před vynálezem televize, a strašně Karabachu držím palce, aby jim to vydrželo co nejdéle.

Průjezd Náhorním Karabachem (ze Stěpanakertu do Askeranu a zpět přes Stěpanakert do Šuši) **a Arménií** (Tatev a Kapan) **k íránské hranici**
sobota 15. srpna

Do Náhorního Karabachu vedou pouze dva pro auto použitelné hraniční přechody, oba samozřejmě z Arménie. Směr do Ázerbájdžánu je neprůchozí, takže pokud chcete z Karabachu vycestovat po zemi, máte jedinou možnost: odjet do Arménie a odtud pokračovat buď na sever do Gruzie (zde se nabízí tři silniční přechody), nebo na jih do Íránu (kde je jen jeden). Další možnost neexistuje, protože s Tureckem ani Ázerbájdžánem se Arméni nebaví a všechny hraniční přechody do těchto zemí zrušili.

Symbolem Náhorního Karabachu je gigantická socha nesoucí vznešené jméno Jsme naše hory, ale běžně nazývaná Tatik-papik, což česky znamená Babka a děda. Toto označení je určitě mnohem výstižnější – jedná se

o dvě obrovské hlavy, představující stařenu v šátku a zarostlého dědu, které byly v roce 1967 vytesané z červeného tufu a dnes se tyčí nad hlavní příjezdovou silnicí do Stěpanakertu. Každý karabašský občan se špetkou národní hrdosti vás tam bez přemýšlení pošle hned po položení dotazu, co je v Karabachu nejzajímavějšího k vidění. A pravděpodobně se tam i každý vyfotí s novomanželkou, protože pokaždě,

kdy jsme toto sousoší míjeli, pózovala tam nějaká svatební skupinka.

V hotelu Armenia jsme dostali skvělou snídani – množství vynikajícího masa, zeleniny, sýrů, zákusků a nakládaného ovoce a na pití kromě džusů i tak neuvěřitelně silný čaj, že mi úplně zkrivil pusu a zahnal chuť na kávu.

Rozhodli jsme se pro začátek vyrazit opačným směrem, než kterým leží druhý ze dvou karabašských hraničních přechodů, 10 km na sever k pevnosti Askeran. Silnice byla jen částečně rozbitá, zato plná vojenských aut, ozbrojených hlídek a uhánějících dodávek. V polovině cesty bylo letiště a obrovské vojenské ležení vrchního velitelství vojenských sil, kde byly vojenské baráky, spousta osobních aut a obrovský shluk lidí. S dalšími divnými shluky lidí jsme se vlastně pak potkávali i celý den, ale nijak jsme se nedopátrali zjištění, zda se jednalo o nějakou výjimečnou příležitost, nebo je to v Karabachu setrvalý stav – žádný státní svátek ten den každopádně neslavili a vypadalo to, že je docela obyčejná sobota.

Pevnost Askeran je na poměry v regionu relativně nová, postavili ji až koncem 17. století. Bývala to bezpochyby impozantní stavba – vojenské budovy se rozkládaly na úbočí širokého údolí a poskytovaly dokonalý přehled o veškerém dění dole. Přímě z nich vybíhaly dolů dvě hradební zdi, které znemožnily jakýkoliv nekontrolovaný pohyb údolím, a takto vzniklý vojenský dvůr zakončovala menší pevnůstka usazená naproti na druhém svahu. Svého času to bezesporu bylo velice účinné vojenské zařízení, moderní doba ale dokázala to, co se předtím nepodařilo žádné armádě – dnes je zeď částečně stržená a skrz areál pevnosti vede asfaltová silnice.

Kromě trosek zdí a náborových billboardů na vstup do karabašské armády tam ale k vidění nebylo už vůbec nic zajímavého, takže jsme znovu projeli Stěpanakertem a vydali se k jižnímu hraničnímu přechodu do Arménie. Cesta vedla přes Sušu, bývalé hlavní město Náhorního Karabachu, které na konci 80. let velmi ošklivě doplatilo na konflikt mezi Arménií a Ázerbájdžánem. Ve městě to-

tiž tehdy žilo přes 60 % Azerů a obě strany si svou nadřazenost vyjasnily víc než důkladně. Výsledkem bylo úplné zničení města a následné vysídlení všech Azerů. Část domů v arménských čtvrtích je dnes opravená, ale zbytek je pořád ve stavu, v jakém ho zanechala armáda – pro ilustraci stačí zmínit, že počet obyvatel klesl z původních 17 tisíc na dnešní 3 tisíce. Město teď vypadá jako kulisy k postkatastrofickému filmu, celé ulice a bloky leží v troskách, mezi kterými rostou divoké keře a pobíhají kočky.

Uprostřed se na prázdném plácku tyčila krásná, nově postavená katedrála vyzdobená ultramoderními obrazy a přímo vedle ní probíhal turnaj v minifotbale, snímaný místní televizí. Karabašští Arméni si evidentně umí užívat toho, co jim zůstalo. V nás ale Šuša zanechala dost tísnivý dojem, a tak vzhledem k tomu, že v Náhorním Karabachu zbylo jen minimum památek, a navíc většina z nich leží blízko Ázerbájdžánské hranice, kterou hlídají pozorní snajpři, nastal čas k odjezdu.

Cestou k Arménské hranici jsme opět projížděli ty nádherné hory protkané hlubokými údolími. Až to jednou vyčistí od min, bude tam opravdový turistický ráj. Míjeli jsme jezdce na koních, káry tažené oslíky, mávajících lidi. Přechod by se asi dal projet bez zastavení, přesto jsme raději vystoupili a ukázali razítko z velvyslanectví. Chlápek se samopalem nás ledabyle odmávnul a my jsme opustili stát, který neexistuje.

Charakter krajiny se za hranicí trochu změnil, zelené lesíky vystřídala žlutá tráva, nad kterou kroužili obrovští dravci. Rozhodli jsme se pro lehkou zajíždku směrem k jednomu z národních arménských symbolů, klášteru Tatev. Tento komplex leží podobně jako gruzínská Cminda Sameba na vysokém ostrohu. Tady se ovšem nejedná o vrchol mezi vysokými horami, ale o místo, kde se sbíhají dva hluboké kaňony se strmými stěnami a řekou dole zařezanou mezi skály tak, že spíš připomíná nějaký projekt městské kanalizace. Někdo v arménském vedení dostal před pár lety skvělý podnikatelský záměr dopravit lidi na ostroh přes soutěsku vzduchem. Vybudovali tedy nejdelší lanovku s volným lanem na světě – mezera mezi dvěma protějšními sloupy činí plných 5,7 km. Její cena se vyšplhala na 13 milionů eur, což znamená, že každý metr lana je stál zhruba 60 tisíc korun. O to smutnější je skutečnost, že zvolili typ kyvadlové kabinky, která dokáže přepravit každých 15 minut pouhých 25 lidí. Což v případě, kdy má v létě o tuto atrakci zájem asi tak desetinásobný počet návštěvníků, přináší trochu organizačních potíží. My jsme tam v neuvěřitelném zmatku, strkání a pokřikování vystáli frontu na lístky, abychom jsme se dozvěděli, že nás potkalo velké štěstí, protože dnes lanovkou můžeme jet už za pouhé čtyři hodiny. Sedli jsme si tedy k mapě

a s trochou doptávání si ověřili, že k Tatevu vede i silnice, není asfaltová a je dlouhá 17km. Tak jsme se na ni vydali.

Pro někoho, kde ještě před týdnem projížděl po gruzínských silnicích první třídy, to byla malina – nebyly tam skoro žádné díry ani kameny, byla široká a byl na ní minimální provoz. Ovšem sklon, který musela překonat, byl impozantní. Když jsme se znovu vynořili nahoře na protější straně, byli jsme po půlhodinové jízdě vzdálení pouhých 5km od výchozího bodu. Shodli jsme se ale, že cesta stála za tu námahu. Klášter Tatev se podobá spíš pevnosti. Centrální kostel je obehnaný masívními hradebními zdmi, ve kterých je spousta místností, chodeb i průlezů, a to jak horizontálních, tak i vertikálních, často jen ledabyle zakrytých prkny a ústících nad skálou, která padá kolmo přímo do soutěsky. I přes nedostatečnou kapacitu lanovky tam byla spousta návštěvníků, několik svateb, lidí fotících se v arménských krojích, tvořících žertovná seskupení pro selfička a tak podobně. Kromě toho tam právě dorazili i oba Holanďani, které jsme potkali v Stěpanakertu. Je zajímavé, jak jsou někteří lidé naladěni na stejný cestovatelský rytmus, takže je při cestě nějakou zemí potkáváte skoro v každé destinaci. Nicméně bylo jasné, že Holanďany teď už opravdu vidíme naposledy, protože Írán si nechali na jindy a měli namířeno zpět do Jerevanu.

My jsme to naopak otočili na jih a vydali se na hlavní tah směrem do Íránu. Silnice vedla asi 50km širokým cípem Arménie, který je vtisknutý mezi Ázerbájdžán na východě a Nachičevan na západě. Exkláva Nachičevan je jakási pomsta Ázerbájdžánu za Náhorní Karabach – je to arménské území obývané Azery, nad kterým Arménie nemá žádnou kontrolu. Silnice kličkovala mezi balvany, přičemž překonala několik horských hřbetů a soutěsek a nabízela fantastické výhledy na řady kopců mizejících v oparu a se vzdáleností světlejších a světlejších. Dole se objevilo pár vesnic s vinicemi, nahoře řídké lesíky a nádherné horské hřebeny. Skoro se mi chtělo zastavit a vydat se tam s batohem.

Místo toho jsme sjeli k řece Voghji, která hory proráží velice úzkým korytem a podél ní leží dost neuvěřitelné město Kapan. Zpuštělé paneláky se táhnou kolem železnice, před nimi parkují prastaré žigulíky, potulují se krávy, kadí psi a ženy v šátcích věší prádlo v hustém, vířícím se prachu. V rozviklaných špinavých boudách se prodávají potraviny, mezi domy je jen suchá nesečená tráva a samozřejmě plynové potrubí, odpadky a vraky aut. Když z tohoto inferna vyjedete a uvidíte zase nádhernou přírodu v údolí, úplně to zabolí u srdce. Jenže nahoře na hřebenu hor jsou pro změnu ve výšce 2500m manganové doly, takže se vyšplháte do zjizvené krajiny mezi obrovské stroje, prach a špínu.

To už ale byl poslední horský hřeben se socialistickou minulostí, za nímž klesala k íránské hranici řeka Meghri. Počkali jsme, až se údolí trochu rozšíří, a pak jsme si našli na břehu místo na kempování. Dojem trochu kazil obrovský sloup elektrického vedení a také fakt, že Mates dostal v noci průjem a ráno jsme museli být velmi ostražití, kam šlapeme. Ale jinak jsme si ten večer užili, protože před vjezdem do Íránu jsme museli zlikvidovat poslední zásoby alkoholu a masa. Vojta jen velmi litoval, že se dovozové restrikce netýkají i sýrů.

Z Arménie do Íránu (Tabríz)

neděle 16. srpna

Írán patří jak počtem obyvatel, tak i rozlohou mezi 20 největších zemí světa a je příkladem takové starobylosti a věrnosti tradicím, že i Angličané vedle Íránců vypadají jako nebezpeční novátoři. Dnešní státní útvar je totiž přímým nástupcem Perské říše s počátky v 6. století př. n. l., která se až do příchodu Alexandra Velikého dala označit za bezkonkurenční světovou velmoc a už tehdy používala jméno Írán. Peršanům se navíc povedlo něco, co dokázal málokterý národ světa – z místa prvního zaznamenaného místa pobytu v okolí Urmíjského jezera (tehdy se oblast nazývala Parsua) se přesunuli jen trochu na jih do dnešní provincie Fárs, nicméně vzhledem k tomu, že obě oblasti leží na území dnešního Íránu, by se dalo říct, že se od doby svého zrodu nehnuli z domu. Pokud samozřejmě nepočítáme nějaké ty výpady do Evropy a Afriky.

Íránci také dodnes mluví původním jazykem fársí, který se vyvinul ze staré perštiny (používající klínové písmo) přes střední perštinu (pahlavské písmo) až po dnešní perštinu, která se zapisuje arabskou abecedou rozšířenou o několik znaků. Fársí je dnes v Íránu jediným úředním jazykem a jako rodnou řeč ji uvádí víc než polovina z 80 milionů Íránců. Asi čtvrtina obyvatel pak mluví azersky (směsí turečtiny a perštiny), dále kurdsky, kaspickými jazyky (ty používají národy jako Gílanci a Mazandaranci, jejichž populace čítá přes 7 milionů lidí) a řadou ještě podivnějších řečí.

Vzhledem k tomu, že ateismus není v Íránu povolený, má celá tato směsice za povinnost vyznávat nějaké náboženství, kupodivu má však celkem široký výběr: vedle zoroastrismu, judaismu a křesťanství (jejichž představitelé mají zastoupení v parlamentu) je k dispozici i spousta dalších, jako je jezidismus, Bahá'í či hinduismus. Samozřejmě se ale naprostá většina lidí hlásí k islámu – 90 % Íránců jsou šitové a 8 % sunnité.

Ráno jsme dorazili do města Meghri a pokusili se tam natankovat naftu. Měli jsme totiž zprávy, že s ní bude v Íránu docela problém – prý je nekvalitní a navíc jen na příděl. V Meghri s ní byl problém taky, a to mnohem větší, protože tam nebyla k dispozici vůbec. Obsluha u pumpy nám ale přísahala, že před hranicí určitě ještě jedna pumpa bude, snad dokonce prý i s naftou. Dojeli jsme k ní po poměrně kvalitní silnici, kterou zprava lemovala železniční trať zařízená pěknými tunely a nadjezdy, úplně však postrádající

koleje, a to evidentně už dlouhou dobu. Vlevo pak tekla hraniční řeka Aras a vedle ní se táhl plot, nahoře zakončený důkladným ostnatým drátem a z arménské strany doplněný udržovaným chodníkem a hlídacími věžemi s po zuby ozbrojenou posádkou. Arméni se evidentně od dob sovětů některých zvyků ještě nedokázali zbavit. To se nakonec projevilo i u pumpy, která tam opravdu byla i se slibovanou naftou – za ní na opuštěné fabrice svítila obrovská rudá pěticípá hvězda. K tomu jsme od rusky hovořícího pumpaře dostali přednášku o tom, jak je ruština největším světovým jazykem a jaká je hanba, že ji moc neovládáme, protože Rusko je ta jediná správná, hodná a úspěšná velmoc. Že tam měl ve vedru přivázaného psa na tak tlustém řetěze, že se s ním ten chudák ani nedokázal postavit, mě při jeho světónázoru vlastně ani moc nepřekvapilo.

Na parkovišti jsme na sebe navlékli dlouhé kalhoty, já k tomu přidala i košili a šátek na hlavu – v Íránu je zákonem nařízeno nosit dlouhé nohavice a ženy k nim mají povinný i hidžáb zakrývající vlasy a tuniku do půli stehů s dlouhými rukávy, samozřejmě bez výstřihu. Na hranici kromě nás stála jen další dvě osobní auta a k tomu pár kamionů, což nám udělalo radost, protože jsme usoudili, že průjezd hranicí bude rychlý. Netušili jsme, že nás čeká čtyřhodinový vytrvalostní maraton. Pro začátek mě a Vojtu vyhnali Arméni z auta, posadili v hale a Matesa poslali vyřizovat nějaká povolení. Občas se u nás zastavil a ohlásil počet okýnek, u kterých musel čekat na razítko. Když jich bylo osm, mohli jsme také ukázat pasy a projet první bránou. Za ní byla další, pak ještě jedna, další okýnka a razítko, a to jsme byli pořád ještě na arménské straně. Cestou se k nám přidala španělská dvojice stopařů, Andrea a Jason, kteří měli za sebou podobnou cestu z Evropy jako my, ale před sebou roční dovolenou s cílem někde v Číně. Dohodli jsme se, že je svezeme do Tabrízu, a tak jsme dál postupovali společně a ověřovali si, že ta procedura nemá charakter národní diskriminace a platí pro všechny cizince naprosto stejně.

Když jsme se dostali na íránskou stranu, zadoufali jsme, že máme vyhráno. Marně. Kolečko pokračovalo v podobném duchu, vylepšené pouze tím, že se s úředníky nedalo domluvit už ani rusky. V jednu chvíli to sice vypadalo, že jsme snad vyhráli (když jsme dojeli k šesté závoři), ale vzápětí se ukázalo, že nám chybí ještě jedno razítko a museli jsme se vrátit zpět k závoři číslo čtyři. Tam s námi chvíli postával íránský taxikář hovořící rusky, docela našťavaný, že měl domluvené rito do Arménie, ale nechťejí ho tam pustit, protože včera byly u hranice nějaké exploze a požár a že snad kvůli tomu jsou ty obstrukce. Po další hodině vyplněné důkladným prohledáním auta a ověřováním, zda v něm nepašujeme

nějaký alkohol, maso či zbraně, jsme konečně zvítězili a za mohutného potlesku projeli šestou závoru.

Krajina se hned radikálně změnila – už mnohokrát jsem si všimla, že se státní hranice většinou dají poznat i bez závor. Kopce kolem řeky Aras najednou budily dojem, že je namaloval nějaký romantický malíř, který se vyžíval v pastelových barvách. Skály byly v něžných růžových, bledě modrých a fialkových odstínech, tráva tlumeně žlutá,

voda modrošedá. Na dně údolí ostře svítila zeleň. Co se ale změnilo nejvíce, byli lidé a jejich činnost. Sice jsme i zde občas míjeli polorozpadlé domky, jejich kvalita ale šla prudce nahoru. Většina vesnic vypadala blahobytně, zahrady byly pečlivě udržované, silnice v perfektním stavu a naprosto z nich zmizely žiguliky.

Také tam však byly na mnoha místech vybudované vojenské stanice s věžemi, ježícími se kulometry, a po silnicích se projížděly vojenské hlídky. Pravděpodobně to bylo tím, že jsme pokračovali dál po nachičevanské hranici, protože přímo na ní leží klášter sv. Štěpána. V průvodci jsme vyčetli, že se jedná o prastarý křesťanský klášter z roku 62 n. l., několikrát úplně zničený, ale vždy zase znovu postavený a dnes zařazený mezi památky UNESCO. Moc jsme netušili, co od památky tohoto charakteru můžeme v jedné z nejbogtějších islámských zemí očekávat.

Návštěva byla dost šokující. Nikdy by mě nenapadlo, že první památka, kterou v Íránu uvidím, se bude pyšnit dokonale opravenými obrazy panny Marie a Ježíše, hustě obklopenými kříži a dalšími křesťanskými symboly. Ze všech klášterů, kostelů a dalších sakrálních staveb, které jsme cestou po Zakavkazsku navštívili (a že jich bylo opravdu hodně), byl jednoznačně v nejlepším stavu, a to řádově. V jednom sále byla navíc i výstava fotografií dalších křesťanských památek v Íránu a zdálo se, že jich je docela dost.

Kromě toho byl objekt plný íránských turistů, rodin s dětmi a ženami zahalenými v šátcích, kteří se zkoušeli před oltářem křížovat a užívali si křesťanské prostředí. Skoro každý měl fotoaparát nebo iPhone s tyčí na selfíčka a úplně všichni se na nás s širokými úsměvy sesypali a prosili nás o fotku, ptali se, jak se nám tam líbí, a na výměnu nabízeli e-mailové a facebookové adresy. Vyvádělo nás to trochu z míry, a to jsme netušili, že podobný nápor budeme zažívat následujících pět dní opravdu bez přestání.

V Tabrízu jsme byli coby dup, protože tam vedla velmi kvalitní dálnice s hustým, ale plynulým provozem. Pak ale nastalo tak trochu peklo. Tabríz je páté největší město v Íránu, má 1,8 miliónu obyvatel a dopravní situaci typickou pro asijské země – vecpi se, kam můžeš a hlavně si přitom zatrub. Mates se úporně snažil najít cestu do centra podle mapy v GPS, která budila dojem, že zobrazuje úplně jiné město, a podle silničních ukazatelů psaných ve fársí. Nakonec se nám ale přece jen podařilo dorazit k vybranému hotelu, ubytovali jsme se v klimatizovaném pokoji a strhali ze sebe všechny ty hadry. Ven jen pak vylezli už na večeri, protože po tom hraničním maratónu jsme neměli na nic jiného sílu.

Írán, provincie Východní Ázerbájdžán (Kandovan a Tabríz)

pondělí 17. srpna

Tabríz je střediskem Východního Ázerbájdžánu, což je íránská provincie s populací okolo 4 milionu lidí, většinou etnických Azerů. Tento národ se už od starověku zmiňal mezi nájezdy Řeků, Římanů, Peršanů, Arabů, Turků, Mongolů a Rusů, až byl v 17. století připojen k Osmanské říši, odkud ho v 19. století celou polovinu ukouslo Rusko. Azerům, kteří zůstali v Íránu, se interně říká Turci. Jako všechny íránské národy mohou svůj rodný jazyk používat až na druhém místě za fársí, ale na druhou stranu je nikdo nenutí kolektivizovat zemědělská družstva nebo střílet na Armény, jak se poštěstilo těm na druhé straně hranice. Téměř polovina obyvatel provincie žije v Tabrízu. Toto město má prastaré kořeny a podle některých archeologů se právě zde kdysi rozkládala Rajska zahrada, biblický Eden. Tomu se dá lehce věřit, protože chráněné údolí na soutoku dvou řek ve výšce 1350m nad mořem má v této zeměpisné šířce poměrně příjemné a stabilní počasí. Dnešní Tabríz má ovšem do rajske zahrady daleko, je to druhé nejprůmyslovější město v Íránu s řadou strojírenských, automobilových a petrochemických závodů. Pro české milovníky Čapkových pohádek není bez zajímavosti, že podle pověsti město založila princezna Zubejda, která se zde údajně zotavovala po těžké nemoci. Zdali jí při tom asistoval Dr. Voštek, o tom se azerské báje a pověsti nezmiňují.

Ráno jsme se rozhodli vyhnout se včerejšímu dopravnímu kolapsu, vstali jsme tedy už před sedmou a po rychlé snídani jsme se propletli Tabrízem a vydali se na jih do asi 50km vzdáleného Kandovanu. Přestože víc než polovina cesty vedla kontinuální zástavbou, kdy města a vesnice přecházely plynule jedno do druhého, provoz byl mírný a dálnice velice kvalitní. Čtyřproudovka skončila asi 10km před naším cílem a my jsme začali šplhat do hor. Vzhledem k tomu, že jsem byla na řadě s řízením, dost jsem ubrala na rychlosti a kochala se nádhernými výhledy. Na jedné kratší rovině se vlevo vedle mě ozvalo dýchavičné baňání a v okénku se objevil rozesmátý obličej mladého muže, který si velice užil fakt, že na svém mopedu dokázal předjet náš vytuněný terénní VW transportér, navíc řízený ženskou. Jakmile se sklon silnice trochu

zvedl, došel jeho stroji dech, takže jsem ho pro změnu předjela já. Jenže pak přišla další rovinka s výhledem... celkem jsme se takto předjeli čtyřikrát, celou cestu až do Kandovanu.

Skalní město Kandovan leží ve výšce 2200 m n. m. a vypadá jako model termitiště. Děrované skalní kužely vznikly přirozenou cestou při gigantické explozi sopky Sahand, které se udělalo nevolno a vyhrhlila proud bahna nebo popela. Příhodných jeskyní si lidé začali všimnout už před stovkami, možná i tisíci let – přesný čas se však vzhledem ke kontinuálnímu osídlení a přirozenému původu „staveb“ nedá určit.

Dnes ve vesnici žije zhruba 600 lidí a ročně je navštíví až 300 tisíc návštěvníků. Většina z nich pravděpodobně přišla ve stejný den jako my. Na konci silnice panoval neuvěřitelný zmatek navzájem se proplétajících aut, oslů, koček a lidí, doplněný křikem, troubením a hýkáním. Když se nám podařilo zaparkovat, vydali jsme se nahoru do vesnice. Musím říct, že si dost dobře nedovedu představit, jak se ti lidé dostanou domů v zimě, kdy tam mrzne a padá sníh, protože i v parném létě bylo šplhání strmými uličkami, ve kterých je vertikální směr tím nejvýraznějším, docela akrobatickou záležitostí. Občas jsme lezli po schodech, občas se snažili udržet rovnováhu na šikmé plošině a všude kolem nás se zdvíhaly skalní kužely s otvory osazenými okenními rámy nebo dveřmi dost kreativně přizpůsobenými velikosti a tvaru díry. „Domy“ měly až 4 patra, většinou o jediné místnosti. Občas k nim byly přilepené zděné přístavky připomínající garáž na koloběžku, na jejichž střechách vznikly maličké dvorky, osazené třeba jedinou slunečnicí. V řadě z nich se prodávaly suvenýry, koření, sušené ovoce a vybíhali z nich prodavači a tahali nás dovnitř. V mezích se s námi všichni chtěli vyfotit. Co se týká našeho pobytu v severozápadním Íránu, byla to jednoznačně nejturističtější destinace, v níž u prodáváčů naprosto netypicky převažoval smysl pro obchod nad pohostinností.

Trochu znavení tím mumrajem jsme se vyšplhali do skal za vesnicí, kde jsme ochutnali atmosféru, jakou musel mít Kandovan ještě před pouhými pár desítkami let – kolem nás byly náhle jen skály, bodláky, prach, suché keře s barevnými květy a horko. Občas tam proběhla kočka, občas odkudsi zahýkal osel, občas zaviřil horký vzduch, jinak tam ale byl úplný klid. Prošli jsme se bočním kaňonem a po silnici se vrátili zpět k autu.

Tam se k všeobecnému dopravnímu zmatku přidaly i vysportované skupiny íránských cyklistů. Někteří z nich byli kupodivu oblečení v krátkých cyklistických kalhotách – přísná pravidla oblékání, zavedená roku 1979 při islámské revoluci už zjevně poněkud upadají. Je to vidět i na oblékání žen. Čádory se nosí spíš už jen na venkově – jsou to jakési černé plachty, do kterých se ženy halí od hlavy až na zem, ale které nemají zapínání a neustále jim padají, takže si je prudkým roztážením rukou musí nadhazovat (skupina takto oblečených žen trochu připomíná hejno startujících netopýrů). Ve městech se ale dnes dají potkat spíš slušivě oblečené dívky, sice stále navlečené v teplých kabátech s dlouhými rukávy, ale s hidžábem spuštěným proklatě nízko až někam na zátylek. Cyklistky v Kandovanu si však do odhalování těla moc netroufily. Byly sice oblečené do funkčního cyklistického vybavení, nicméně ho doplnily podle zákona a v tom čtyřicetistupňovém horku šlapaly nahoru do kopce v dlouhých nohavicích a rukávech. A aby toho nebylo dost, pod přílbou měly nacpané hidžáby.

Proplekli jsme se dopravním infernem zpět do Tabrízu a rozhodli se vydat do centra raději autobusem. Recepční v hotelu nám na dotaz, jak se řeší úhrada za hromadnou dopravu, vydala jakousi kreditku, s níž to údajně mělo být bez problémů. Bylo. Na zastávce totiž stál chlápek, který kartu prohnal nějakým zařízením a gesty nás popohnal do řady. Ani jsme si přitom nevšimli, že se mezi mnou a pánskou částí skupiny ocitlo zábradlí – stáli jsme vedle sebe a povídali si, a když přijel autobus, najednou jsme zjistili, že musíme nastoupit různými dveřmi. Tak se stalo, že jsem se ocitla v pohodlné klimatizované zadní části, kde bylo poloprázdné ženské oddělení s hromadou volných míst k sezení, a odtud jsem sledovala chlapy, jak se vestoje snaží udržet rovnováhu v přeplněné pánské části za řidičem. Diskriminace někdy není tak úplně k zahoezení.

Autobusem jsme dojeli k nejcennější památce Tabrízu, Modré mešitě. Je to stavba z 15. století s natolik architektonicky unikátním pravoúhlým půdorysem, že v Íránu údajně nemá obdoby. Bohužel byla roku 1779 silně poškozená zemětřesením, takže z modré mozaiky, která jí dala jméno, zbyla pouze maličká část kolem vstupního portálu. V roce 1973 však započaly opravy, které stále, poměrně úspěšně, probíhají.

Zaplatili jsme vstupné a poněkud ostýchavě jsme vstoupili dovnitř, přece jen jsme šli do svatostánku v silně teokratické zemi, jejíž zvyky jsme moc neznali. Vnitřek byl příjemně chladný a jediné pravidlo, které zřejmě bylo třeba dodržet, bylo vyzutí bot u vchodu. Podlaha byla vyložená koberci, na kterých posedávalo a polehávalo několik lidí. Jeden z nich se hned zvedl a vyšel nám

naproti. Ukázalo se, že je to šestnáctiletý student, který se toužil vzdělat v angličtině, a proto si zvykl v době prázdnin čekat zde na turisty. Tedy – ode mě se anglicky určitě ničemu nepřiučil, mluvil výrazně lépe než já. Byl však rozhodně neocenitelnou studnicí informací: podal nám vyčerpávající přehled zajímavostí a památek Tabrízu, s hrdostí se rozvykládal o bratrovi, který získal jako člen protiteroristického komanda 28 zářezů na pažbě za zabitě příslušníky Islámského státu, a nakonec nás osobně zavedl k blízkým vykopávkám prehistorického pohřebiště.

Muzeum doby železné, jak zní oficiální název, vzniklo v roce 1997, kdy při práci na rekonstrukci Modré mešity objevili poměrně hluboko pod zemí 38 starých hrobů. V době naší návštěvy byly od mešity oddělené obrovským staveništěm, takže by bylo dost složité je bez průvodce najít (zvláště když byly veškeré ukazatele psané pouze ve fársí). Náš student nás tam však dovedl rychle a bezpečně a předal nás místnímu průvodci. Pod zemí bylo příjemně chladno a v příšeří se pod můstkem, který vedl nad hroby, objevovaly kostry ve všech myslitelných pozicích, obložené nádobami, rohy a kostmi zvířat.

Od průvodce v muzeu nás pak přebrali dva iránské návštěvníci, Behiran a Javad, kteří se vydali do Tabrízu prohlédnout si místní bazar. Protože jsme to měli v úmyslu i my, nabrali nás do auta a svezli na místo. Akce se jim ale moc nepovedla, protože to v Tabrízu neznali stejně jako my a najít správný vstup do něčeho, co se rozkládá na ploše půl kilometru čtverečního a obsahuje 35 kilometrů chodeb, není úplně jednoduché. Když se Javadovi konečně podařilo zaparkovat a naši jsme vchod do bazaru, ocitli jsme se v nové části, kde se kolem nás pod plechovou střechou kupily hory praček, ledniček, mikrovlnek a dalších spotřebičů. Behiran s Javadem se rozhodli, že se raději napřed podívají do muzea a pořádně se tam vyptají na cestu, my jsme se naopak vydali do hlubin najít starobylější části sami.

Bazar funguje v Tabrízu nepřetržitě už od 13. století a vzhledem k tomu, že se, naštěstí, do jeho modernizace za ta léta moc neinvestovalo, je chráněnou památkou UNESCO. My jsme se brzy z oblasti bílé techniky dostali do oblasti klenutých chodeb, umně poskládaných z drobných cihlíček a plných tisíců obchůdků. Jednotlivé chodby byly tematicky zaměřené, takže některé byly plné zlata a šperků, jiné oděvů a látek, v dalších to vonělo kořením nebo ovocem. Náš postup ale byl neuvěřitelně pomalý, protože tak, jak si nás Íránci předávali od vstupu do Modré mešity, tak si nás předávali i v bazaru. Nepodařilo se nám nikdy ujít víc než pár desítek kroků, než nás někdo další zastavil, aby se s námi vyfotil, ujistil se, jestli nepotřebujeme poradit či ukázat cestu, pozval nás

na čaj a většinou obdaroval malým dárkem. Kromě toho, že se každý ptal, jak se nám v Tabrízu líbí, měli i spoustu jiných dotazů – chtěli znát počet našich dětí, jak to vypadá u nás doma, jaké máme památky, kam se chystáme dál, které země jsme už viděli... Ti, kteří neuměli anglicky, se alespoň usmívali a nosili dárky – bonbony, limonádu, vlastní zboží. Připadala jsem si jako filmová hvězda na promenádě v Hollywoodu. Skoro se nám ani nepodařilo nakoupit dárky pro rodinu, protože všichni měli tendenci nám dávat zboží zdarma, a to bylo docela hloupé, zvlášť když jsem si srovnala jejich průměrné příjmy s našimi.

Z té nálože lidských kontaktů se mi dnes vybavují jen útržky. Návštěva bazaru s koberci, který byl už zavřený, ale kam nás jeden obchodník protáhl nízkými dvířky, které vypadaly jako vlez pro psa, ale objevil se za nimi nádherný klenutý sál o výšce tří pater, k prasknutí plný koberců, jejichž cenu bych na českém trhu odhadla na stamiliony. Starý pán v maličkém obchůdku se historickými bankovkami, který nás

pozdravil česky „dobrý den, jak se máte“, což se, spolu s několika dalšími frázemi, před 40 lety naučil v továrně, kde jeho otci šéfoval jistý inženýr Novák. Čaj, vypitý v zázemí jednoho krámků uprostřed rodiny, ve které nikdo neuměl ani slovo anglicky a kde jsme si za pomoci povzbudivých úsměvů pokoušeli pomoci posunků navzájem

sdělit věk a počet dětí. Většina lidí ale uměla aspoň trochu anglicky, a tak jsme také získali spoustu informací. To, že skoro nikdo nemá rád íránskou vládu a duchovní vůdce, se dalo docela čekat, takto dopadá každá diktatura. Že se ale veřejně se debatuje o tom, kde se dá sehnat alkohol, to bych nečekala, protože přece jen za jeho konzumaci v Íránu sem tam někoho popraví.

Z bazaru jsme se vynořili po několika hodinách obtížení dárky, e-mailovými, twitterovými a facebookovými kontakty, k prasknutí nalití čajem a absolutně unavení. Ale i na rušné ulici nás pak každou chvíli někdo zastavil. Tam to mělo trochu opačný efekt než v bazaru – místo, aby nám tyto zastávky zpomalily postup, nám ho naopak urychlily, protože jsme se tak nenásilně doptali na cestu, nechali si poradit dobrou restauraci k večeři a náhodkem dostali tip na to, ať před jídlem ještě navštívíme protější ázerbájdžánské národní muzeum.

Nacpaní skvělým jídlem, kupou rýže a dojmů jsme se zpět do hotelu vydali pěšky přeplněným nočním městem. S večerním chladem město ještě víc ožilo a provoz dosáhl úrovně panující v centru Paříže nebo Londýna, až na to, že ve zmíněných městech návštěvníci nikoho nezajímají. My jsme se na asi tříkilometrové cestě rušnou ulicí plnou spěchajících lidí a troubících aut seznámili zhruba s padesáti různými lidmi, kteří se na nás usmívali i ve chvílích, kdy jsme se jim pletli do cesty a zavazeli v průjezdu. Vzpomněla jsem si na všechny naše známé, kteří nemohli pochopit, jak se můžeme vypravit do země plné nebezpečných islamistů. Celou noc mi pak zněla v uších věta, kterou jsem za ten den slyšela snad stokrát: „Welcome to Iran“.

Provincie Východní Ázerbájdžán (Tabriz) a Západní Ázerbájdžán (Tacht-e Sulejmán a Takáb)

úterý 18. srpna

V Íránu byl až do příchodu islámu hlavním náboženstvím zoroastrismus, což je nejstarší prorokovi zjevené a do dnešních dob praktikované náboženství, kterému může ve starobylosti konkurovat asi jen judaismus. Prorok Zarathuštra by se z dnešního vzdáleného pohledu dal nazvat Mojžíšovým současníkem, protože oba operovali na Blízkém východě zhruba v polovině 2. tisíciletí př. n. l. a dnes se už nedá určit, kdo z nich s tím začal dřív. Každopádně je jisté, že zoroastrismus výrazně ovlivnil judaismus, křesťanství, islám i staroindické vědy a jeho vliv lze dokonce vystopovat i u středověkých heretiků. Zarathuštra přinesl do tehdejšího polyteistického světa zcela novou koncepci jediného boha Ahura Mazdy, který představoval nejvyšší pravdu a byl původcem dobra (které odměňoval) i zla (které trestal). To samozřejmě vyvolalo nežádoucí sérii otázek mezi přemýšlivějšími následovníky, kteří se Zarathuštry ptali, jak spolu jde dohromady Mazdova deklarovaná dobrota s reálnou existencí zla. Zarathuštra tak došel ke stejnému závěru jako všichni pozdější monoteističtí proroci, a to že si s jediným bohem nakonec přece jen nevystačí. Mazda byl tedy rozdělen na svatého ducha Spentu Mainjua a zlého ducha Angru Mainjua a oběma časem přibyla celá řádka povedených podřízených. Zoroastrismus je každopádně jedno z nejméně uchopitelných a nejobtížněji vysvětlitelných náboženství, nicméně velmi sympaticky nechává každému člověku povinnost morální zodpovědnosti a svobodné volby mezi dobrem a zlem, na čemž samozřejmě závisí posmrtný osud jeho duše, urvánu. Dobrého člověka totiž po smrti doprovodí krásná dívka k blaženosti, zlého pak bude provázet ošklivá dívka do utrpení. Po posledním soudu přijde vzkříšení, kdy nespravedliví budou očistištěm ohněm. Oheň je zoroastrickým hlavním symbolem boha a je uchovávan v podobě věčného světla. Veškeré náboženské obřady se proto odehrávají před oltářem s hořícím táboráčkem, i když moderní doba přinesla inovaci a za určitých okolností lze používat i jiný zdroj světla, např. baterku.

Islámská revoluce po roce 1979 vyhnala velkou část zoroastriánů za hranice. V Íránu se dnes jejich počet odhaduje na pouhých 25 tisíc, celkově jich je ve světě něco pod 200 tisíc. Věčný oheň se v Íránu uchovává už jen ve třech svatyních na jihu a východě.

Po včerejším seznamovacím maratónu jsme spali jak zabítí a ráno se nám vůbec nechtělo vstávat. Mates kvůli tomu tak trochu ztrácel nervy a honil nás mezi koupelnou, autem a jídelnou. Navíc zjistil, že v Arménii zřejmě natankoval nějakou nekvalitní naftu a nádrž mu rozhodně až do Turecka nevystačí, což mu na klidu také nepřidalo. Recepční v hotelu ho ale ujistil, že informace o naftě na příděl jsou úplná blbost, časy se už v Íránu změnily k lepšímu a naftu dnes soukromník nakoupí bez problému. U jediné pumpy v Tabrízu. Cestu k ní však našťěstí dokázal popsat natolik přesně, že jsme ji pak bez potíží našli.

Momentálně nás ale čekal jiný problém, a to výměna peněz – na rozdíl od prodeje nafty íránské vedení dosud nevyřešilo spolupráci se západními bankami a z bankomatů si majitel zahraničního účtu může odnést maximálně tak ztrátu karty. Z nějakého důvodu nám všichni vymlouvali i směnu riálů za dolary v bance a v hotelu nám iniciativně zavolali taxi a poslali nás měnit do bazaru. Taxikář byl věkem i názory důchodce a po nezbytném seznámení a výměně vzájemných pochval nám lámanou angličtinou vyložil, že šáh Pahlaví nebyl dobrým vůdcem země, protože nectil íránské tradice a podbízel se Američanům. Pak nás ujistil, že se současným vedením země je spokojený, udržuje prý pořádek. Ovšem, co taky mohl říkat jiného, když patřil ke generaci, která do země povolala Chomejního? Přesto to rozhodně nebyl typ žádného teroristy nebo fanatika – byl stejně milý a příjemný jako kdokoliv další v Tabrízu.

Výměna peněz proběhla rychle a přímo z auta. Bylo to v místě, kde bazar vybíhá na ulici a kde jsme včera zírali na výlohy krámků, ve kterých ležely hromady, vlastně spíš kupy bankovek svázaných do paklů velikosti cihel až tvárnic. Nebyly to ovšem žádné riály (při jejichž kurzu není těžké bednou plnou bankovek uhradit drobný nákup), ale dolary, eura, jeny apod. Včera jsem si říkala, jak kvalitní tam vystavují napodobeniny a jaké bohatství by to bylo v případě, že by byly pravé. Dnes mi došlo, že pravé byly. Přidali jsme svůj podíl dolarů do paklíku a vyfasovali asi patnáct milionů riálů. Taxikář dostal od překupníka hned provizi a budiž mu ke cti, že pak ani nechtěl zaplatit jízdné.

Pak už jsme se jen rozloučili v hotelu, vrátili kartu na jízdu autobusem (opravdu byla zdarma) a vydali se shánět naftu. U benzínky náš VW transportér vypadal jako maličké káčátko mezi ptáky moa, byli jsme tam totiž jediné osobní auto. Průměr konce čerpací hubice tudíž dvakrát přesahoval průměr otvoru do naší nádrže a rychlost průtoku tomu odpovídala – než si Mates ujasnil, jak přesně by měl směrem k nádrži namířit, vyteklo mu na zem dobrých 10 litrů. Nikomu to ale nevadilo, protože už stejně stál v hluboké louži. Tato marnotratnost se vysvětlila při placení – za našich

50 litrů nafty chtěli 300 tisíc riálů, což je neuvěřitelných 240 Kč. Bojím se, že většina Brňáků by za tuto cenu ráda jezdila tankovat k jediné pumpě na jižní Moravě. Navíc nafta kvalitou předčila nejen tu arménskou, ale i jakoukoliv jinou nádrž, kterou jsme cestou načerpali.

Naše spokojeně bublající auto tedy vyrazilo na jih, kde ve vzdálenosti 300 km ležel cíl toho dne, starověké město Tacht-e Sulejmán. Měl to být i náš bod obratu, místo nejdál od domova, pouhých 400 km vzdušnou čarou vzdálené od Bagdádu na jihozápadě i Teheránu na východě a asi 3500 km od Brna. Cestou nám začalo docházet, jak obrovský Írán je – přestože jsme se na jeho mapě posunuli jen o maličký kousíček, strávili jsme jízdou skoro celý den. A na velmi kvalitní silnici. Krajina byla bohužel dost nudná, projížděli jsme většinou nezajímavými městy plnými rozestavěných domů, které ležely ve vyprahlé rovině mezi továrnami, uschlou trávou a cementárnami. Na rozdíl od kavkazských republik se všude usilovně pracovalo.

Po poledni se našťestí krajina začala zvedat, a když vyšplhala ke 2000 m n. m., bylo se konečně na co koukat. Nadmořská výška z toho sice přímo nečísela, kopce byly jen lehce zvlněné a ze žluté trávy občas vyrůstaly červené či fialové sopečné výlevy. I vesnice byly najednou hezké, domy byly pokryté hliněnou omítkou, ploché střechy měly chráněné hliníkovou folií a sušily se na nich obrovské kupky sena. Ploty byly zdobené ornamentálními oblouky a u domů se často na tenkých nohách tyčily nádrže na vodu. Krajina byla pořád velice vyprahlá a nabízela k pohledu pouze pastelové barvy, ale hory se hlásily ke slovu svěží zelení kolem řek s opravdu tekoucí vodou. Zvláštní bylo, že u silnice byly časté značky nařizující nasazení řetězů – v pětaticetistupňovém vedru to vypadalo dost absurdně.

Kráter sopky zvané Tacht-e Sulejmán leží ve výšce 2600 m a je gigantický, jeho okraje se táhnou doslova od obzoru k obzoru. Když jsme tyto hraniční kopce překonali, uviděli jsme dno, v kontextu s okolní krajinou nezvykle zelené a plné políček. Pásla se tam stáda ovcí poháněná pastýři v širokých kalhotách typu nasrávačky a turbanech – v ostrém slunci to vytvářelo neuvěřitelně biblické kompozice. Silnice nás vedla k malému pahrbku uprostřed kráteru, jehož okraje se zdály obehnané masivní zdí. Když jsme přijeli

blíž, došlo nám, že ten kopec vůbec není malý, to tak jen vypadal v porovnání s obrovskou rozlohou kráteru. Zeď obkružovala památku UNESCO, Tacht-e Sulejmán neboli Šalamounův trůn. Toto pevnostní město pochází z 5. století př. n. l., ale největší rozvoj zažilo za dynastie Sasánovců, kteří po přelomu letopočtu vládli celé Persii a dávali docela na frak i samotným Římanům. Král Šápúr dokonce roku 260 zajal římského císaře Valeriána a odvezl si ho jako suvenýr z cest domů do Persie. V dobách Sasánovců byl v Tacht-e Sulejmán, tehdy ještě zvaném Azar Gošnasp, důležitý zoroastriánský chrám, ve kterém hořel Velký oheň i Královský oheň a který měl obrovský význam pro ādur Wishnāsp (třidu válečníků), ať už to znamenalo cokoli. Zoroastriánská víra je opravdu velice podivná a těžce pochopitelná.

Vylezli jsme od parkoviště nahoru v očekávání standardních vykopávek starověkého města, ale už u vstupní brány nás překvapil rychlý a vydatný potok, prýstící skrz hradební zeď a vytvářející pod ní travertinovou terásu svědčící o silně nasycené minerálce. U něj byla ještě překvapivější cedule se zákazem koupání. Po průchodu hradební branou nás čekalo opravdu fantastické překvapení.

Středový sopouch kráteru, na němž je město postavené, poskytuje vydatný pramen v podobě dost velkého jezírka nejspíš hloubky, které chrlí tyrkysovou vodu ven tak rychle, že zvládá napájet dva slušně proudící potoky. Jezírko je lemované lávovou obrubou, zevnitř obalenou travertinem a porostlou barevnými květy. Sasánovci si velmi inte-

ligentně to romantické místo obehnali zdmi, do nichž vestavěli poměrně rozlehlé město. V průběhu staletí hlína překryla stavby, ale archeologové se činí a všechno to zase vykopávají. Dojem je impozantní. Část města se vypíná nad jezírkem do výšky aspoň 10m a zbytek je neuvěřitelně půvabným bludištěm zdí, sloupů, klenutých bran a chodeb. Vrcholem jsou dvě úzké, vysoké a velmi dlouhé chodby uvnitř hradebních zdí, jejichž účel se mi nepodařilo uhadnout, protože z nich nevedly žádné boční východy ani ven, ani dovnitř města. Mezi ruinami se vinou zmíněné minerální potůčky, pobíhají ještěrky a hlodavci a motají se iránské turisté, dychtiví vyfotit se s cizinci. Přestože jsem za život prolezla hromadu vykopávek, musím zodpovědně prohlásit, že něco tak zvláštního a romantického jsem ještě nikdy neviděla.

A to ještě nebylo všechno. Asi o 4 km dál ze dna velkého kráteru ční další sopouch, přes 100 m vysoký. Říká se mu Šalamounovo vězení a podle místních pověstí tam král Šalamoun odklízěl poddané, s jejichž činností byl nespokojen. Vzhledem k tomu, že podle stejných pověstí také vybudoval a naplnil vodou jezero uprostřed svého města, je jasné, že tam vedla solidní pěší cesta, strmě stoupající po přírodních terasách. Když jsem se škrábala nahoru a nadávala na to nemožně teplé oblečení a pitomý šátek, který mi z hlavy pořád sfoukával vítr, zastavila se u mě sestupující rodinka a paní mi dlouze a nadšeně líčila, co mě nahoře čeká za podívanou. Bohužel hovořila ve fársí, takže mě pro další výstup příliš nenadchla. Když jsem se ale nahoru přece jen vyhrabala, úplně jsem její nadšení pochopila. Kopec je dutý a uprostřed něj je taková slušně velká Macocha. Má úplně rovné stěny a padá dolů o rovných 65 metrů, čili málem zpět na úroveň okolního terénu. Horní okraj má lemovaný ostře rozeklanými skalami, které v jednom místě dokonce nabízí velmi příjemné okénko pro návštěvníky trpící závratí.

Pak už jsme se jen vyfotili a pozdravili se všemi skupinami, které se na kopci pohybovaly, a vydali se zpět směrem k naší republice. Nedošli jsme samozřejmě moc daleko, byl už skoro večer. Ubytovaní jsme našli v městečku Takáb, které obsahuje asi dvacet ulic, hromadu taxíků, obyvatele bez znalosti angličtiny a jediný hotel, který se fakt blbě hledá. Za spolupráce s půlkou města, která nabídla několik desítek rukou k ukázování cesty, bohužel často úplně špatným směrem, jsme se nakonec ubytovali a před večerí ještě vyrazili ven. Pochopitelně jsme daleko nedošli, při absenci angličtiny se vysvětlování, odkud jsme a zda je Vojta náš jediný syn, opravdu dost protahovalo. Lidé ale byli milí úplně stejně jako v Tabrízu. Vrcholem bylo pozvání do prodejny kojeneckých potřeb, kde nám dva bratři nalili čaj a ten, kterému patřil vedlejší obchod s uměním, nám věnoval nádherný autoportrét. Byla jsem moc ráda, že mě napadlo vzít s sebou pohlednice Brna, a tak jsme mu na jednu aspoň napsali poděkování. No jo, uznávám, proti vlastnoručně kreslenému obrazu to není nic moc...

Nakonec se jako jediný angličtinu ovládající člověk v Takábu prokázala jedna středoškolačka, která mě tak usilovně vyslýchala ohledně Evropy a České republiky, že jsem se jí ani nestačila zepat na věc, která mi celou dobu strašně vrtala hlavou: ve městě byl opravdu nadstandardní počet obchodů se svatebními potřebami a ve všech výkladech vystavovali evropské svatební šaty s úzkými ramínky a hlubokými dekolty. Předpokládám, že si na ně nevěsta nakonec natáhne ten černý hadr, k čemu jí pak ale jsou?

Írán, provincie Západní Ázerbájdžán (z Takábu k jezeru Urmia)

středa 19. srpna

Většina Íránu se dá charakterizovat jako oblast s aridním podnebím, čili je zde úhrn srážek menší než vsak a výpar. Není tedy divu, že se na celém území v podstatě nedají najít řeky, které by měly stálou, nebo aspoň nějakou vodní hladinu, a to i přesto, že na západě jsou koryta řek Karun a Kerche, které byly spolu s Eufratem a Tigridem kdysi součástí Rajské zahrady (i když tehdy ještě obsahovaly vodu a jmenovaly se Píšón a Gíchón). Časy se evidentně mění. Největším jezerem je Urmia, které je s rozlohou 5,2 tisíce km² a rozměry 140 x 50 km současně i jedním z největších solných jezer na světě. Vzhledem k malé hloubce (max. 15 m) z jeho hladiny ční 102 ostrovů. Slanost vody se pohybuje v rozmezí 150 až 230 ‰, takže v jezeře nežijí žádné ryby, zato zde panuje velmi čilý vodní provoz. Tolik praví teorie, skutečnost je ale mnohem divočejší. My jsme to jezero viděli.

I když to včera večer vypadalo, že v našem hotelku bude jasná přesila personálu nad hosty, ráno se počty přece jen vyrovnaly, protože někdy v noci dorazili další tři hosté. Naprosto jsem nechápala, jak se tady můžou uživit – hotel měl 36 pokojů a dvě obrovské jídelny schopné pojmout aspoň 200 lidí. Až odpoledne nám došlo, že je asi živý svatby, ale o tom až později.

Z početných řad personálu se vynořil nejvyšší boss, skvěle anglicky hovořící třicátník s plnovousem hodným členství ve vedení spolku anarchistů. Poděkoval nám za návštěvu, zkasíroval směšnou částku za ubytování a vynikající večeři a poradil nám několik dalších cílů. Když slyšel o tom, že se chceme podívat k Urmijskému jezeru, doporučil nám i nejlepší místo, kde, jak záhadně podotkl, „by ještě mohla být voda asi kilometr od břehu“, a hned zvedl telefon a rezervoval nám tam ubytování v hotelu.

Rozloučili jsme se s naší nejvzdálenější destinací a vraceli se zpět na sever po stejné silnici, kterou jsme včera přijeli. Ráno se tou suchou a hornatou krajinou plnou skal a světlých pastelových barev mezi hliněnými domy a žlutými poli pohybovala spousta lidí. Muži měli širokánské kalhoty s rozkrokem někde u kolen, kolem hlav omotané šátky a většinou pracovali na poli. Ženy byly velice barevné, na hlavách nosily něco jako turbany nebo klášterní šátky a šaty kolem nich ve větru povlávaly, když nosily vodu ze studny. Některé seděly na plachtách a čistily vymláčené obilí tak, že ho vyhazovaly do vzduchu a zbytky plev nechaly odnášet větrem. Děti podél silnice projížděly na oslících. Bylo to tak neuvěřitelně starodávné, že když člověk zapomněl na to, že sedí v autě a uhání po asfaltu, mohl uvěřit, že se ocitl o sto nebo i tisíc let zpátky. V tomto kraji se šátky na hlavě nenosí proto, že to nařídila nějaká skupina fanatických politiků, ale proto, že se to tak nosí už od paměti a že je to v daném prostředí praktické.

Pak jsme bohužel sjeli z hor dolů, starověké výjevy skončily a nahradila je doba plechová. Cestou k Urmii i po jejím břehu jsme projížděli vesnice, městečka i velkoměsta s populací přes půl milionu lidí. Některá měla obchvat, ale jiná ho teprve budovala a my jsme museli projet přímo centrem, kde panoval neuvěřitelný zmatek, předjíždění a troubení. Ale všude bez rozdílu na nás mávali a usmívali se, jak chodci, tak i řidiči. Shodli jsme se také, že nám tento způsob provozu dost vyhovuje – na rozdíl třeba od Gruzie (a nedej bože jedné země střední Evropy disponující úžasnou dálnicí D1) byl provoz rychlý a víceméně plynulý. Člověk se nemusel obtěžovat blinkry nebo jízdními pruhy, protože jediným pravidlem bylo nezdržovat sebe ani ostatní a využít každou volnou mezeru, nebo si ji aspoň nenásilně vytvořit. Hodně se u toho sice troubilo a blikalo světly, a také často bouralo, ale to se u nás děje také a provoz je přitom mnohem pomalejší a řidiči nerudnější.

Odpoledne jsme dostali chuť na čaj a v tu chvíli jsme u silnice uviděli šipku k „rest place“. Odbočili jsme tedy s představou nějakého pěkného fastfoodu a vjeli do zcela prázdného areálu s krytými lavičkami, houpáčkami, spoustou stromů a řadou budov. Trochu bezradně jsme kolem jedné z nich obcházeli, nikde nikdo, až najednou k nám z té nejvzdálenější běžel člověk a gestikulací se ptal, jestli chceme napít nebo najíst. Pak nám donesl vodu, a když jsme mu vysvětlili, že jsme chtěli čaj, odvedl nás do obrovského sálu s desítkami dlouhých stolů, kde on a jeho kolegové skládali do dlouhé řady chladicích boxů limonády. Usadili nás k jednomu stolu, pustili klimatizaci a donesli čaj. Pomalu nám docházelo, že to asi nebude dálniční restaurace, ale že jsme se někam drze vetřeli na návštěvu. Za pomoci rukou, nohou a asi deseti anglických a tří fársí slov jsme se dozvěděli, že tento sál se připravuje na svatební hostinu, ale že to nevadí, protože teď jsme jejich hosty. Zkusila jsme si představit, co bych asi uslyšela od českého majitele hospody, kdybych mu takto vpadla do dvora ve chvíli, kdy se chystá na velkou akci. Tady si s námi nejen poseděli, ale čaj a vodu nám pochopitelně dali zadarmo.

Poslední dvě hodiny cesty jsme sledovali břehy Urmíjského jezera, nebo aspoň toho, co jím kdysi bývalo. Zdá se, že se zde začalo dít to, co už dříve postihlo Aralské jezero. Ať už je na vině dlouhotrvající sucho (jak tvrdí vláda), nebo výstavba 35 přehrad na řekách, které by měly přivádět vodu (jak míní obyvatelé), voda v jezeře i hladina podzemní vody mizí takovým tempem, že dnešní odhady hovoří o pouhých 5% zbylé vodní plochy a tunách soli roznášených větrem po okolí a devastujících krajinu. Docela bych těmto údajům i věřila. To, co jsme objížděli, vypadalo jako vodní plocha na špatně vyvolaném filmu – okolní kopce, domy, zeleň,

všechno se zdálo v pořádku, jen to, co si člověk identifikoval jako vodní hladinu, bylo sněhobílé. Byli jsme velice vděční majiteli včerejšího hotýlku, že nás poslal na konkrétní místo, protože jezero bylo opravdu veliké a na jeho březích bylo hodně průmyslu, takže pěkné místo na ubytování by se nám asi opravdu těžko hledalo. Jen jsme si uvědomili, že nám sice řekl jméno vesnice Qushchi, ale ne už toho hotelu, kde nám udělal rezervaci. Uklidňovali jsme se, že to bude asi stejné jako včera a že tam snad bude jen jediný hotýlek. V podstatě to byla pravda. Jen tam chyběla ta vesnice a hotel měl velikost středního maloměsta. Jednalo se totiž o ten nejluxusnější rekreační rezort, jaký si dovedete představit. Sestával ze spousty bungalovů, apartmánů, hřišť, bazénu, kina i několika restaurací. Dostali jsme obrovský pokoj se samostatnou kuchyňkou a koupelnou, samozřejmě klimatizovaný, s balkonem, televizí, gaučem a vlastním modlícím koberečkem. Cena 1000 Kč za noc včetně jídla byla na íránské poměry opravdu vysoká, ale vzhledem k nabízeným službám to byl opravdu pakatel.

Od recepčního Rahima, studenta anglické literatury s bezchybnou angličtinou, jsme se dozvěděli, že resort byl postaven před čtyřmi lety přímo u vody, ale ta se bohužel velmi rychle ztrácí a letos navíc nastalo extrémně suché léto, takže je možné, že zmizela úplně. Prý by snad ještě mohly být nějaké zbytky tři čtvrtě hodiny cesty směrem na střed. Poděkovali jsme Rahimovi a pochválili Írán a jeho obyvatele – konečně jsme mohli někomu pořádně anglicky vysvětlit, jak moc se nám v zemi líbí. Rahim opáčil, že je moc rád a že ví, jak všichni Íránci mají rádi turisty a rádi je hostí. Bohužel však podle jeho názoru v cizině panují z Íránců neopodstatněné obavy a lidé sem moc nejedí. S tím jsme museli souhlasit. V podstatě pokaždé, když se na nás někdo usmál, pozdravil, dal nám dárek, nebo nás na něco pozval, jsem si vzpomněla na lehkou paniku, kterou jsme svým rozhodnutím vzít to z Kavkazu zkratkou přes Írán, doma způsobili. Podle našich zkušeností se zde člověk musí bát nejvíc toho, aby ho někdo neumačkal při loučení.

Vybalili jsme si věci a vydali se hledat vodu. Na bývalé pobřeží byl fascinující a smutný pohled. V soli tam polehávaly lodě, šlapací plováky, opuštěně se v horkém vzduchu tetelily vodní skluzavky. Ze soli a písku občas trčel osamělý trs trávy nebo pařátky mrtvého ptáka, vše pokryté našedlým sanytrem. Voda v nedohlednu. Vydali jsme se po proudu jednoho zoufale se tvářícího potoka, ten to však po několika stech metrech vzdal a rozplízl se ve slané bažině. O půl kilometru dál jsme došli k opuštěné výletní lodi, která zřejmě stávala na posunutém břehu před tím, než nastoupilo letošní sucho. Za ní plocha začala bělat, a když jsme ušli další dva kilometry, zjistili jsme, že stojíme uprostřed sněhobílé

pláně, v dálce lemované horami. Náš resort i ta opuštěná loď tvořily pouhé tečky na obzoru. Voda tam nějaká byla, ale v podobě tak koncentrovaného solného roztoku, že se dala jen na vteřinu zahlédnout ve vlastní stopě, než se nad ní sůl zase zavřela. V podstatě by se dalo říct, že jsme kráčeli po vodě jako Kristus. Vzhledem k tomu, že jsme neměli vodu ani v batohu a že jsme vyfotili množství snímků, které by zaplnilo obrazárnu, vydali jsme se zpět.

Na pokoj jsme dorazili propocení a přehřátí. Chlapi, mizerové, se hned sebrali a šli se ochladit do bazénu, ale já jsem se musela spokojit se sprchou, protože bazén je v Íránu pochopitelně na směny a dámské hodiny byly v hotelu pouze dopoledne.

Na večeri jsme šli s tím, že se najíme a půjdeme brzy spát. Jídlo zde bylo bezkonkurenčně nejlepší na celé cestě. Polévky jsou v tomto regionu vždy husté a chutné, v hotelu podávali žampionovou. Dál nám pak donesli zelný salát s hrozkami – Íránci jsou naprostí mistři v míchání sladkých kousků do slaných jídel. A jako hlavní chod jsme si s Vojtou dali něco tak divného, že jsme si museli nechat vysvětlit, jak se to vlastně má jíst. Jmenovalo se to, myslím, abgušt dizi. Přinesli nám kameninový hrnek s pokličkou, misku s natrhaným chlebem, další prázdnou misku s třecí paličkou, flašku jakéhosi bílého nápoje (z něhož se vyklubalo řídké jogurtové mléko s mátou) a pekelně kyselý salát s okurkami a olivami. Číšník nejprve slil šťávu z toho kameninového hrnku do misky s chlebem a vytvořil tak jakousi polévku. Ve fársi nám podal výklad a k tomu zahrál scénku, z níž vyplynulo, že jogurtový nápoj si můžeme nalít do kterékoliv části pokrmu chceme, případně ho můžeme jen tak vypít. Když jsme dojedli tu chlebovou polévku, vyklopil zbylý obsah hrnku do druhé misky s třecí paličkou. Ukázalo se, že je v tom kus masa s kostí, zelenina, rajče a brambora. Nejprve odstranil kost z masa, a pak to všechno rozetřel paličkou na kaši. Bylo to neuvěřitelně dobré a syté a říkali jsme si, že tento zážitek už nic asi nepřekoná. Írán nás ale opět dokázal překvapit.

Po večeri jsme se totiž vydali zpět na pokoj, ale venku před hotelovou restaurací jsme objevili bar s pěknými kójemi na posezení. Protože to bylo v Íránu, nestála v něm řada lahví s pěknými etiketami, ale místo toho celá baterie vodních dýmek. Hned jsme se dohodli, že si dáme jedno závěrečné pokušení. Vzhledem

k tomu, že jsme tam byli jediní hosté, Vojta neodolal a donesl si kytaru. Za chvíli za námi přišel recepční Rahim s dotazem, jestli by nám nevadilo, kdyby se přišel na kytaru podívat jejich provozní technik, protože také velmi rád hraje. Provoznímu bylo kolem

padesátky, přivedl si ženu a začal hrát neuvěřitelně krásné a melodické azerské písně o lásce. Nebylo to žádné orientální kvílení, ze všeho nejvíc mi to připomínalo španělské nebo irské lidovky. Za chvíli jsme u stolu už seděli s celým personálem, přišel kuchař i číšník a Vojta si s provozním předával kytaru, střídali se a dokonce zvládli i společné vystoupení, kdy

pán zpíval a Vojta mu k tomu hrál z jeho not. Chtělo to sice trochu úvodního vysvětlování, protože se v Íránu noty pochopitelně píše zprava doleva, ale nakonec to oba zvládli. Bylo fantastické, jak si ti dva rozuměli, aniž by ovládali jiný společný jazyk než hudbu.

Nakonec jsme v baru zůstali dlouho po půlnoci a povídali si s nimi prostřednictvím Rahima. Dozvěděli jsme se, že Rahim by rád dělal překladatele z angličtiny, že má rád pivo a že je všechny trápí ztráta jezera, a to nejen kvůli práci (o kterou pravděpodobně brzy přijdou), ale i proto, že u toho kusu vodní plochy vyrostli. My jsme na oplátku vysvětlili kuchaři recept na svíčkovou, číšník se zase velmi zajímal o historii naší země. Tak nádherný večer jsme nečekali ani ve snu.

Z Íránu do Turecka (jezero Van)

čtvrtek 20. srpna

Na závěr trocha íránské historie. Persie byla vždy silnou zemí, a přestože za tisíciletí své existence dobývala a ztrácela řadu okolních držav, své vlastní území si, až na několik výjimek, většinou dokázala uhájit. Prvním státním útvarem zde byl ve 3. tisíciletí Elam, vystřídáný Médskou říší, ale jméno Persie se objevilo už v polovině 1. tisíciletí př. n. l. Právě zde se zrodil Alexandr Veliký, ale i vleklé řecko-perské války a územní celek sahající od Thrákie a Egypta až do Pákistánu. S tím, jak se měnil okolní svět, dávali Peršané postupně na frak Řekům, Římanům a nakonec i Arabům, i když v tomto případě trochu jinou cestou – po násilném začlenění do chalífátu kolem roku 650 se v novém státním útvaru rychle ujali vedoucích pozic v oblasti politiky i vědy a po necelých dvou stech letech se cítili natolik silní v kramflecích, že si založili vlastní vládnoucí dynastii, nezávislou na muslimské říši. Jedinou skutečnou porážku v dějinách utrpěli Peršané od Mon-

golů. Ve 13. a 14. století se země prohnal Čingischán a hned po něm Timur a způsobili tak děsivou zkázu a chaos, že se z toho Persie vzpamatovávala až do 16. století. V té době už ale měli šitší Peršané zase natolik silné postavení, že tvořili vážného protihráče sunnitským Osmanům. V roce 1907 se Persie stala konstituční monarchií, a po řadě zmatků, ke kterým účinně přispěli Kozáci, Rusové, USA i místní revolucionáři, se v roce 1925 ujala vlády dynastie Pahlaví. Jedním z jejich prvních počínů bylo přejmenování Persie na Írán, po čemž následovala přínosná modernizace země v oblasti dopravy, průmyslu i vzdělání. Méně přínosnou se ukázala modernizace zahraničně-politických vztahů, jejímž výsledkem byla série velmi zmatených událostí, ve kterých figuroval šáh Rezá Pahlaví, nacionalistický předseda vlády Mosaddek, náboženský lídr Ájatolláh Chomejní a CIA. Zmínění se tak dlouho navzájem věznili a vyháněli ze země, až v roce 1978 vyšly do ulic demonstrovat miliony lidí. Bohužel se celá akce nesla v duchu podpory Chomejního a z Íránu se v rekordním čase stal ultrakonzervativní teokratický stát s řadou politických vězňů, občany zahalenými od hlavy až k patě, právem šaría a naprostou osamělostí na politické scéně, nepočítáme-li ovšem válku s Irákem. Dnešní politika se vyznačuje na jedné straně postupným uvolňováním autoritářského režimu, ale na straně druhé i neschopností učinit nějaké zásadnější reformy vedoucí k demokracii. Důsledkem je silná letargie obyvatel a nízká volební účast. Tohle ostatně dobře známe i z našich zemí.

Snídaně v hotelu byla stejně skvělá jako večere a navíc jsme dostali jako zvláštní pozornost slazené horké mléko s rozpustnou kávou. Teplé mléko opravdu nesnáším, ale tohle jsem ze zdvořilosti vypila. Bylo to kupodivu dobré a vzpomínala jsem na to ještě celý den, když jsem zrychleným tempem odbíhala do křoví. Vůbec se nám nechtělo odjíždět, zvláště proto, že se blížil konec dovolené a nás čekala pětidenní cesta do práce. Vyměnili jsme si s Rahimem kontakty a kolem zmizelého jezera jsme zamiřili k hranici s Tureckem.

Pohybovali jsme se v bezprostřední blízkosti irácké hranice a v podstatě jsme objížděli území, které tou dobou zcela ovládal Islámský stát. Oproti skálopevnému přesvědčení řady našich spoluobčanů, pro které je muslim jako muslim a celá ta pakáž bez výjimky netouží po ničem jiném než vyvraždit křesťany, bylo naprosto jasné, že se Írán bojí fanatiků z ISIS stejně jako my, vlastně mnohem víc, protože je má hned za humny. Silnice vedoucí těsně podél hranic byly kvůli ostřelování pro průjezd zavřené, ty vzdálenější měly časté silniční kontroly evidující, kdo a proč projíždí. Každou chvíli jsme potkali vojenskou posádku, plně připravenou k okamžitému zásahu.

Na hranici čekala velká fronta kamionů, autobusů a maršrutek a panoval tam obrovský zmatek – budovy nové celnice a širší silnice byly ve stavbě a veškerý provoz se kvůli tomu odehrával v provizorních prostorách. Byli jsme tam jediné soukromé osobní auto. Nesměle jsme tedy objeli stojící kamiony a u závory nás zastavil

chlápek s kovbojským stetsonem na hlavě a se základní znalostí angličtiny a nabídl se, že nám za pětistovku pomůže vyřídit všechny papíry. Ty peníze si opravdu zasloužil, protože jsme díky němu udělali na této cestě rychlostní rekord v průchodu celníci. Mates s jeho pomocí zvládl všechna ta okénka a razítka, včetně potvrzení carnetu, na kterém mu visela kauce 65 tis. Kč, za pouhé dvě hodiny. My s Vojtou jsme jen prošli přes celní okénko, kde se mě úředník zeptal, jak se mi v Íránu líbilo. Když jsem ho ujistila, že to byl naprosto fantastický zážitek, smutně mi odpověděl, že se to asi dost liší od obrazu, který jsem si mohla udělat z mediálních zpráv. Nezbylo mi, než mu dát za pravdu.

Hned za okénkem jsem si ze zapažené hlavy servala nenáviděný šátek a napadlo mě, že by Íráncům možná stačilo zvolit si trochu méně prudérní vedení státu a o turisty by určitě neměli nouzi.

Turci měli podél hranice s Irákem ještě přísnější bezpečnostní opatření než Íránci. Faktem je, že turecká armáda je zocelená v boji s vlastními kurdeckými spoluobčany a je na první pohled vidět, že není v kraji na ozdobu. Dokud jsme se drželi jižní hranice, každou chvíli jsme míjeli dobře opevněnou vojenskou základnu se střílnami obloženými pytli s pískem, za kterými se ježily připravené kulomety. V bráně často stál nachystaný obrněný transportér s otevřeným poklopem. I na silnici se pohybovala řada vojenských vozidel, která doprovázela naložený nákladák nebo někam spěchala. A v městech a vesnicích běžně postávali vojáci se samopaly. Musím říct, že Turky naprosto chápu, taky bych asi na jejich místě měla z ISIS pěkně nahnáno.

Malebnými horami jsme po široké silnici s perfektním asfaltem proklíčkovali k jezeru Van, čímž jsme si k Urmii a Sevanu přidali poslední z velkých vysokohorských jezer v oblasti. Van jsme už navštívili při návštěvě Turecka před pěti lety, takže jsme věděli, že stojí za to u něj přenocovat. Jezero totiž obsahuje natolik zásaditou vodu, že se tam běžně pere prádlo bez jakýchkoliv dalších pomůcek, a když se tam ponoříte, nepotřebujete mýdlo ani šampon. Jen není moc dobré se při plavání nalokat, voda je strašně hořká.

Našli jsme si místo na poli přímo u vody a když jsme vybalovali věci, hnal se k nám jakýsi chlapík. Člověka, který jako my vyrostl ve střední Evropě, v takové situaci vždy nejprve napadne myšlenka, že stojí na cizím pozemku a majitel ho běží vyhnat. My jsme ovšem byli v divokém Kurdistanu, což samozřejmě znamenalo, že to byl náš nejbližší soused a utíkal nás pozvat na čaj.

Jakkoliv jsou Kurdové i Íránci stejně bezvýhradně pohostinní, je mezi nimi patrný rozdíl. Íránci cizince zastavují na ulici a ptají se ho, většinou ovládají aspoň pár slov anglicky, řada z nich

i na úrovni základní domluvy. Na čaj zvou méně, ale s velkou invencí rozdávají různé dárky. Kurdové mluví pouze kurdsky a turecky, ale to jim vůbec nepřekáží v tom, pozvat vás na čaj či jídlo a pak to s vámi mlčky prosedět, protože při vzájemné komunikaci selhává nejen slovní zásoba, ale i gestikulace, kterou Evropan považuje za samozřejmou – nefungují ani tak základní gesta, jako je ukazování směru rukou, krčení ramen nebo vrtění a přikyvování hlavou (oproti zažitému povědomí gesta pro zápor a souhlas nemají opačný význam jako ta naše, ale jsou prostě úplně jiná). Průchod středně velkým kurdským městečkem způsobuje turistovi potíže nečekaného charakteru, protože po desátém čaji zjistí, že zde chybí veřejné záchodky a vzhledem k absenci znalosti společného komunikačního jazyka naprosto netuší, jak a kde vzniklou situaci řešit.

U Vanu jsme prožili krásný večer s dvěma lahvemi vína, které jsme koupili hned za hranicí. Za jezerem nad sopkou Nemrut zapadalo slunce a početný hmyz vůbec neštípal. Opovrhla jsem stanem a ustlala si venku na zemi. Nad hlavou se mi klenula hvězdnatá obloha a padaly meteority. Kdybych nemusela odbíhat řešit následky ranního mléka, bylo by to dokonalé.

Turecko (od Vanu k Istanbulu)

pátek 21. srpna

Vzhledem k časovému posunu mezi Íránem a Tureckem nás slunce vytáhlo ze spacáků už v šest ráno. Skočili jsme do jezera a pak se rovnou vydali horami směrem k Evropě. Od naší poslední návštěvy zde Turci téměř dokončili dálniční síť, a tak byla cesta velmi pohodlná. Turecké dálnice jsou široké a velmi efektivně udělané, takže se nezdržují zbytečnostmi, jako jsou obchvaty obcí, omezení rychlosti před zatáčkou či středové pruhy. Jediné, co je opravdu dobře značené, jsou přechody před školou. Při vzpomínce na zakavkazské republiky jsem si s úžasem uvědomila, jak moc je Turecko bohaté. Stát má peněz na budování infrastruktury opravdu dost, obchody jsou plné zboží a kupní síla obyvatel značná. Část jich sice pořád ještě žije v chatrčích, ale moderní činžáky se staví v celé zemi neobyčejným tempem.

Pro cestu do Istanbulu jsme zvolili výbornou trasu, která vedla středem Turecka a byla málo frekventovaná. Navíc jsme dobrého půl dne projížděli tak krásnými ryolitovými horami, že bylo pořád na co koukat. Silnice projížděla úzké soutěsky a překonávala horská sedla, kolem se z modrých, růžových a fialkových svahů zdvihaly rozeklané lávové vývěry a mezi tím se pásly ovce. Pod tisíc metrů jsme sjeli (po čtrnácti dnech poprvé) až někde před Ankarou. Ale to už byla cesta celkem nudná, byli jsme hrozně utahaní a nebavilo nás to. Představa, že pojedeme ještě další tři dny, nás nadšením nenaplnila. Navíc nás čekal průjezd Istanbulem, kterému se (na rozdíl od Ankary) nedalo nijak vyhnout. A pak nás napadlo, že vlastně není kam spěchat a že by se z nevýhody dala udělat přednost a mohli bychom v Istanbulu strávit odpoledne a noc, zastavit se v bazaru, vykourit vodní dýmku... Taky jsme dost nutně potřebovali sprchu.

Jeli jsme tedy skoro až do půlnoci, kdy jsme se utábořili na jakémsi bezejmenném poli severozápadně od Ankary. Do Istanbulu nám chybělo 300km.

Istanbul

sobota 22. srpna

Ráno bylo zataženo a relativně chladno, protože poté, co jsme se čtrnáct dní pohybovali v teplotách vysoko nad 30°C nám pětadvacítka připadala jako dost nepříjemná zima. Chvillemi i trochu přšelo. Do Istanbulu jsme vjeli podél břehu Marmarského moře a já jsem znovu žasla nad tím, jak hezké může být předměstí desetimilionového velkoměsta. Jasně, bylo to i tím, že jsme měli výhled přes moře a terén byl hodně zvlněný, ale faktem je, že moderní turecká architektura je pěkná, ať už se jedná o rodinné domy, sídliště či mešity – všechno je jaksi kompaktní, rovné linie jsou doplněné mírnými oblouky a vesměs vykazují osobitý moderní vzhled, kde nenajdete žádné do očí bijící výstřelky.

Centrum města bylo totálně přeplněné, ale klukům se podařil husarský kousek proplést se až do samého středu a vzápětí sehnat volné pokoje v prvním hotelu, u kterého se nám podařilo zaparkovat. Hotel byl umístěný přímo u nohou Galatského mostu, který spojuje Staré město s neméně starou částí za Zlatým rohem. Jak dobří vlastně kluci byli, to jsem ocenila, až když jsem uviděla interiér pokojů, jejichž největším rozměrem byla výška, přestože podlahová plocha vůbec nebyla malá. Z nedohledných výšin stropu, kde se v té dálce štukování dalo jen tušit, visel na dlouhatánském řetěze gigantický černý křišťálový lustr a v posteli by si dokázalo udělat pohodlný tábor několik skupinek syrských utečenců.

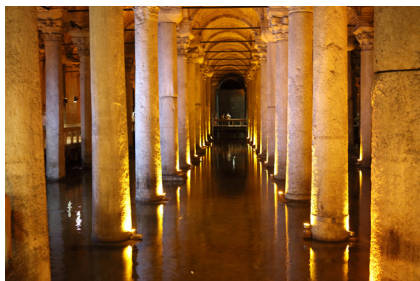
Ve sprchovém koutě by asi zvládali i pádlovat. Vybavení bylo přitom poměrně moderní a dokonce i televize dokázala na štukových zdech vypadat přirozeně.

Poněkud jsme pokoje znehodnotili našimi špinavými krámy a vyrazili do ulic. V Istanbulu jsme byli před pěti lety a od té doby jsem tam vedle prudkého růstu předměstí zaznamenala i několik dalších změn. Velmi se uvolnilo oblékání – krátké sukně, holá záda i pupíky teď už nosila i místní děvčata. S tím trochu kontrastovaly praktikující muslimky, které si, na rozdíl od těch iránských, opravdu zakrývaly hidžábem vlasy a vedle svých partnerů oblečených v šortkách a tričku často vypadaly spíš jako jejich babičky. Na tomhle příkladu je vidět, kam vedou všechna nařízení a omezení. V Turecku nosí šátky jen opravdu věřící muslimky, a to zcela dobrovolně – není výjimkou, že potkáte rodinu, kde je matka zahalená a dospělá dcera jde vedle ní s nezakrytou hlavou, oblečená v šortkách. V Íránu regulace ale vede spíš k všeobecnému protestnímu porušování nařízených mravů a řada žen si šátek roluje opravdu až někam na záda s poukazem na to, že korán nikde neříká, jak velká část vlasů musí být zahalená. Další změnou byla přítomnost tabletů a chytrých telefonů, jako ostatně v celém světě. Místo novin si Turci v kavárnách a kuřárnách četli na internetu, rodinky si pořizovaly selfička a selfie tyče se prodávaly snad ve všech stáncích se suvenýry. A také ve městě přibyli vojáci, ti tam stáli skoro na každém rohu, ozbrojení samopaly a s výrazy, které nenechávaly nikoho na pochybách, že pokud jakýkoliv terorista jen zkusí vystrčit nos, bez meškání zasáhnou.

Posledně nám při prohlídce Istanbulu zbyly dvě nesplněné položky, sultánský palác Topkapı a podzemní vodní cisterna baziliky zvaná Jerebatan. Začali jsme cisternou a byl to opravdu pěkný zážitek na závěr dovolené. Tuto zásobárnu vody vybudoval v roce 532 císař Justinian a při její stavbě nijak nešetřil. Nad plochou 143 x 65 metrů umístil klenbu nesenou 336 osmimetrovými mramorovými sloupy a celá prostora pojmulá až 80 tisíc kubíků vody. Ta byla přiváděna akvaduktem z 25 km vzdáleného pramene a zvládala zásobovat celé tehdejší město. Je až k neuvěření, že na tuto úžasnou vymoženost obyvatelé Cařihradu zapomněli a našli ji teprve až v roce 1545, kdy jim začalo být divné, že z děr pod podlahou sklepa občas vytáhnou rybu.

Dnes je podzemí velice efektně ponořené do přitměí. Světlo vrhá jen nasvícení některých sloupů a podsvícená vodní hladina, pod níž se prohánějí spousty kaprů všech velikostí. Netuším, nakolik k jejich růstu přispívá pobyt pod zemí, nebo nakolik jim u nás naopak škodí podzimní výlovy, ale někteří z těch istanbulských by na vánočním stole dokázali nakrmit i bigotní katolickou rodinu

s šesti potomky. Hladina je dnes nízko, pořád je ale napájena původním akvaduktem a kapři zde fungují jako živé detektory čistoty vody. Ta je asi slušná, protože během naší návštěvy plavali všichni břichem k zemi a loudili drobečky. Celé to místo má úžasnou atmosféru – zdobené sloupy jsou řazené do pravidelných

řad a na jejich hlavice navazuje cihlová klenba, ke každému zvuku se vrací ozvěna, jakou dokáže vytvořit jen vodní hladina, a všude se blýskají odlesky z vln. Kdyby se na lávkách neseskupovaly rodinky a nešklebily se do svých mobilů upevněných na tyči a kdyby přitom neblýskaly stovky blesků, bylo by to velkolepé místo k meditaci či odpočinku.

I palác Topkapı se nám tentokrát podařilo prohlédnout. Jedná se o jakousi orientální obdobu Pražského hradu, postavenou ve druhé polovině 15. století. Spíš než jakémukoliv evropskému hradu se podobá čínským palácům – přízemní budovy tvoří jakýsi obdélníkový rámeček, do něhož se vchází branami v kratších stranách a cesta vede návštěvníka nádvořími a skrz přijímací pavilony vybavené lehátky a gauči. Všechny budovy jsou vzdušné, plné zlata a mozaik, podlahy mají pokryté koberci. Oproti císařskému paláci v Pekingu jsou ale nádvoří plná zeleně a prastarých vzrostlých stromů, což mi přišlo jako velice dobrý nápad. Vrcholem je pak zadní část paláce, která končí na vysokém kopci nad bosporskou úžinou a je z ní famózní výhled na město a loď.

Palác byl plný tematických výstav a ozbrojených vojáků. Prohlédli jsme si tři místní kuchyně, které s dlouhou řadou gigantických komínů vypadaly spíš jako trochu předimenzovaný pivovar. Jejich rozměry vysvětluje fakt, že se v nich za běžného provozu připravovalo denně jídlo pro 5 tisíc lidí, nárazově však i pro 20 tisíc. Kuchyň středověké vaření brzy přestalo bavit, takže jsme přešli na výstavu zbraní, což zase moc nebavilo mě, a nakonec na výstavu hodin, která už nebavila vůbec nikoho. Na výstavu v prostorách bývalého harému našťáště stála dlouhá fronta, tak jsme se raději vydali dolů do města na večeri.

Zapadli jsme do restaurace na ulici lemující bazar, kde je těsně vedle sebe celá řada mešit a hřbitovů. Má to dva efekty – jednak tam pravidelné svolávání muezzinů k modlitbě spíš připomíná hodně hlučnou diskotéku, protože se překřikují jeden přes druhé

ho, a jednak na těch hřbitovech žijí kočky. Spousty koček. Vlastně spíš davy. Když člověk tou ulicí prochází, má dojem, že se ocitl v nějakém dobročinném útulku úchylné stárnoucí herecké hvězdy. Kočky sedí na plotech, náhrobcích, střechách, mňoukají zpod aut a zpoza rohů, přebíhají přes cestu a zírají, jak už to kočky umí. Sednout si v tomto prostředí na jídlo do venkovní zahrádky vyžaduje, aby je měl člověk opravdu hodně rád. A to my máme, takže se naše večere nesla v duchu hromadné pospolitosti – každému z nás se kolem nohou vytvořila oddaná skupinka, která čekala, co a kdy upadne na zem. Nutno říct, že tyto kočky byly naštěstí dost ostražitě a nečinily pokusy lézt nám na klín nebo si jídlo ze stolu podávat samostatně.

Večer jsme zakončili v kuřárně vodních dýmek, kterou jsme si oblíbili už při poslední návštěvě. Tehdy jsem tam bývala téměř jediná žena, a když tam občas zavítaly skupinky místních děvčat, šly hned do uzavřeného salonku. Tentokrát tam byla žen spousta, jak turistek, tak i místních. Dýmky ale měli pořád stejně skvělé.

Turecko, Řecko, Makedonie, Srbsko, Maďarsko, Slovensko a domů!

neděle 23. srpna – pondělí 24. srpna

V neděli ráno jsme přešli Galatský most a nakoupili pár posledních dárků. Pak jsme se propletli ranním istanbulským provozem, který byl velmi mírný, což znamenalo, že na nás troubilo asi jen patnáct aut. Po vzdálenostech, které jsme v posledním měsíci překonávali, nám přejezd evropské části Turecka připadal jako kratičký výlet do sousední čtvrti. I průjezd hranice byl neobyčejně hladký a rychlý, před námi stálo jen asi deset aut, zrudnutí úředníci nás ze všech okýnek odmávali bez jediného pohledu a my jsme se vrátili do Evropské unie. Pravda, vstup to nebyl nejreprezentativnější, Řecko není zrovna jejím výkvětem, ale dalo se aspoň čekat, že už po nás na hranicích nebudou chtít pasy a veškeré platby budu probíhat v eurech. Což současně představovalo náš první problém, protože eura nám cestou došla a bylo třeba vybrat novou hotovost, neboť Řekové tou dobou nechtěli přijímat platby kartou. Dojeli jsme do Alexandroupoli, které jsme zvolili za náš poslední cíl na cestě, a začali tam hledat bankomat. Prošli jsme snad půlku toho 50tisícového města, než jsme jeden konečně objevili. Mates do něj trochu s napětím vložil kreditku, ale nakonec se bez problémů vynořila zpět a dokonce s ní vyjela i požadovaná částka. Jak jsme se později dozvěděli, maximum pro týdenní výběr 420 eur tam tou dobou platilo už jen pro karty, které byly vedené u řecké banky.

Tím pádem jsme se mohli ubytovat. Zvolili jsme si hotel za městem, s pláží velmi klidnou a málo frekventovanou. Když nepočítám ubytování u té čarodějnice v Stepancminďě, hotel patřil k nejhůře zařízeným za celou cestu, byl ale čistý a velice levný. Připadali jsme si tam trochu jak pitomci, ale to byla pouze naše chyba – za poslední týdny jsme si zvykli se na všechny široce usmívat, zdravít a dávat se s nimi do řeči, ale i v na evropské poměry extrémně pohostinném Řecku to tak prostě nefunguje – odezvou nám byly zaražené a lehce podezřívavé pohledy. Uvědomila jsem si, jak špatně se musí cítit Turci, Kurdové a Íránci, když poprvé navštíví zemi hlásící se k západní civilizaci.

Nám to ale moc nevadilo, brali jsme to jako přípravu na český způsob komunikace. A v Alexandroupoli bylo báječně. Moře bylo teplé a čisté, z pláže byl výhled na nejvyšší ostrovní řeckou horou na Samothráku, slunce svítilo a jídlo tam měli vynikající. Bylo to dobré zotavení před poslední etapou cesty domů a hlavně před následujícím kolotočem pracovních povinností.

Cesta přes Evropu nám uběhla opravdu rychle. Navzdory tomu, že nám z domova chodily poplašné zprávy o naprosto neprůjezdných makedonských silnicích zaplněných davy válečných uprchlíků táhnoucích na Evropu a naši republiku obzvlášť (takto o tom aspoň informovala česká média), jsme se rozhodli pro nejkratší trasu domů přes Makedonii a Srbsko. Uprchlíky jsem vyhlížela opravdu pozorně, byla jsem na ně hodně zvědavá. Ale přestože jsme jeli přesně po těch silnicích a hraničních přechodech, ze kterých právě v těch dnech reportéři dramaticky hovořili o hrůzné bezpečnostní situaci, potkali jsme jen jedinou skupinku asi padesáti lidí, kteří spořádaně pochodovali podél silnice a unaveně nesli zavazadla a děti.

My jsme neméně unaveně dorazili téhož dne domů. Za dveřmi na nás čekala kočka a tvářila se vyčítavě. A celá rodina si oddechla.

Yveta Cíglarová, Brno, říjen 2015

Obsah

Z Brna přes Slovensko, Maďarsko, Srbsko až do Bulharska	3
Pokračujeme přes Bulharsko a Turecko.	4
Z Turecka do Gruzie	5
Gruzíí přes Adžárii a Gurii do Horní Svanetie	8
Pěší výlet z Mestie k ruské hranici	11
Třetí den v Mestii	14
Z Horní Svanetie do Dolní Svanetie	16
Na jih regiony Dolní Svanetie, Imereti, Vnitřní Kartli a Samcche-Džvacheti	19
Přes Dolní Kartli do Tbilisi	21
Z Tbilisi do Mccheta-Mtianeti	25
Mccheta-Mtianeti	29
Pobyt ve Stepancminďe a pokus vylézt na Kazbek	31
Z Mccheta-Mtianeti přes Tbilisi a Kvemo Kartli do Kacheti a zpět do Kvemo Kartli	33
Severní Arménie	36
Aragac.	40
Z Aragacu omylem na jih, pak přes Jerevan na východ a zase zpět do Jerevanu	42
Objezd jezera Sevan	46
Z Arménie do Náhorního Karabachu	49
Průjezd Náhorním Karabachem a Arménií k íránské hranici	53
Z Arménie do Íránu.	57
Írán, provincie Východní Ázerbájdžán	60
Provincie Východní Ázerbájdžán a Západní Ázerbájdžán	65
Írán, provincie Západní Ázerbájdžán	70
Z Íránu do Turecka	74
Turecko	77
Istanbul	78
Turecko, Řecko, Makedonie, Srbsko, Maďarsko, Slovensko a domů!	81

Naše cesta na Kavkaz a do Íránu vlastně vznikla jako náhradní řešení, protože Matesův původní plán objet Kaspické moře ztroskotal vzhledem ke špatné politické situaci v oblasti. Ale protože ani pod Kavkazem nejsou vztahy mezi národy úplně ideální a řada oblastí a státních hranic je neprůjezdných, zjistili jsme, že bychom se museli zpět vracet stejnou cestou. Napadlo nás tedy vzít to zpátky přes Írán. A přímo na místě jsme se navíc rozhodli udělat si i odbočku do Náhorního Karabachu.

Vůbec jsme té změny nelitovali. Viděli jsme nádhernou přírodu, divoké hory, rozlehlá jezera, úžasné památky, magické skalní kresby a hlavně jsme tam potkali neuvěřitelně pohostinné lidi.

Zvláštní kapitolu celé cesty tvoří gruzínské silnice. Je až neuvěřitelné, co všechno se tam uprostřed vozovky dá potkat, většinou za nepřehlednou zatáčkou: balvany velikosti stolu, díry připomínající jámu, rozsáhlé závaly, zabudované sloupy vysokého napětí, pohozené betonové skruže, v nichž už roste strom, nadzemní plynové vedení, nepojízdný bagr, krávy chladící se v tunelu, prasata, drůbež všeho druhu, koně, ovce, auta v protisměru či předjíždějící zprava. Co se tam naopak často potkat vůbec nedá, je asfalt, benzínová stanice a slušný řidič. My jsme tu cestu kupodivu přežili bez úhony a pneumatiku jsme prorazili jen dvakrát.

Cesta trvala téměř měsíc, od 28. července do 24. srpna. Ujeli jsme přes 10 000 km a navštívili 11 států — Slovensko, Maďarsko, Srbsko, Bulharsko, Turecko, Gruzii, Arménii, Ázerbájdžán (kterému oficiálně patří Náhorní Karabach), Írán, Řecko a Makedonii. Většinu doby jsme se pohybovali ve výšce nad 2000 m n. m., autem vyjeli do 3300 m a pěšky vylezli až do 4000 m. Pět kilometrů jsme ušli po hladině jezera. Seznámili se, vyfotili a potřásli si rukou s několika tisíci Íránců. Prolezli jsme 13 klášterů, nespočet kostelů a mešit, 6 pevností a 4 skalní města. Spali jsme v parlamentu. A hlavně jsme si tu cestu opravdu užili.